

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANABİLİM DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI BİLİM DALI**

**AHMET RASİH İZZET KOYUNOĞLU MÜZE VE
KÜTÜPHANESİ'NDEKİ VAKIF MÜHÜRLERİNİN
HAT SANATI BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

**SÜREYYA EGEYILMAZ
18812101012**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Dr.Öğr.Üyesi ÇİĞDEM ÖNKOL ERTUNÇ**

KONYA-2022

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANABİLİM DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI BİLİM DALI**

**AHMET RASİH İZZET KOYUNOĞLU MÜZE VE
KÜTÜPHANESİ'NDEKİ VAKIF MÜHÜRLERİNİN
HAT SANATI BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

**SÜREYYA EGEYILMAZ
18812101012**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Dr.Öğr.Üyesi ÇİĞDEM ÖNKOL ERTUNÇ**

KONYA-2022

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	---	---

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Süreyya EGEYILMAZ	
	Numarası	18812101012	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	GELENEKSEL TÜRK SANATLARI	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X
		Doktora	
	Tezin Adı	AHMET RASİH İZZET KOYUNOĞLU MÜZE VE KÜTÜPHANESİ'NDEKİ VAKIF MÜHÜRLERİNİN HAT SANATI BAKIMINDAN İNCELENMESİ	

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
Süreyya EGEYILMAZ
İmzası

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Süreyya EGEYILMAZ	
	Numarası	18812101012	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	GELENEKSELTÜRK SANATLARI	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X
		Doktora	
	Tez Danışmanı	DR.ÖĞRETİM ÜYESİ:ÇİĞDEM ÖNKOL ERTUNÇ	
	Tezin Adı	AHMET RASİH İZZET KOYUNOĞLU MÜZE VE KÜTÜPHANESİ'NDEKİ VAKIF MÜHÜRLERİNİN HAT SANATI BAKIMINDAN İNCELENMESİ	

İnsanlığın yolunu aydınlatmada, tarihten bu yana ışık tutarak, yol gösterme niteliği taşıyan kütüphanelerin önemi bizler için ne kadar büyük bir paya sahip ise geçmişten günümüze yine bu nitelikler ile insan uygarlığına gerek delil olan belgeleri ile gerekse kanıt taşıyan kalıntıları ve özgün eserleri ile katkı sağlayan müzelerin payı da oldukça fazladır. Bu nitelikleri amaç edinip taşıyan ve Konya Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olarak kurulan Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi ilk özel müze olma niteliğini de ayrıca taşımaktadır.

Birçok kültürel anlamı barındırarak geleceğe taşıyan kütüphaneler vakıf yolu ile kurulmuşlardır. Adını kütüphane ve müze kurucusundan alan Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi de, bu muhterem şahsın kıymetli eserleri, özverili gayreti ve emekleri ile oluşturulmuş olan bir vakıf kuruluşudur. Bu kıymetli eserler içerisinde yaklaşık 27.000 ciltlik basma ve 6119 yazma eser kütüphanenin arşivinde yer almaktadır.

Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu kütüphane arşivinde yer alan yazma eserlerde bulunan vakıf mühürlerinin incelenmesi, bu kıymetli eserlerin gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlarken kitaba gösterilen ehemmiyetin bu açıdan da değerlendirilmiş olması tez çalışmamızı belirlemede etkenlik sağlamıştır.

Bu çalışmada Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu arşiv kütüphanesinde yer alan 6119 yazma eserin tamamı dijital olarak incelenmiş, mühürler taranarak, tasnifi yapılmış ve ardından vakıf mühürleri kataloğu oluşturulmuştur. Oluşturduğumuz katalogta eserlerin envanter bilgileri ile eser hakkında genel ve mühürlerin hat sanatı bakımından değerlendirilmesi yapılmıştır. Böylece Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi arşivi yazma eserlerdeki vakıf mühürlerin hat sanatı açısından incelenmesi çalışması ortaya konmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi, vakıf, mühür, Hat Sanatı

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	
---	---	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Süreyya EGEYILMAZ	
	Student Number	18812101012	
	Department	Traditional Turkish Art	
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X
		Doctoral Degree (Ph.D.)	
	Supervisor	DR. ACADEMIC MEMBER:ÇİĞDEM ÖNKOL ERTUNÇ	
Title of the Thesis/Dissertation	AN EXAMINATION OF FOUNDATION SEALS IN AHMET RASİH İZZET KOYUNOĞLU MUSEUM AND LIBRARY IN TERMS OF CALLIGRAPHY		

The importance of libraries, which have the quality of guiding and illuminating the way of humanity since history, has a great share for us, and the share of museums that contribute to human civilization with these qualities, with their documents as evidence as well as with their evidence-bearing remains and original works. is also quite a lot. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu museum and library, which aims and carries these qualities and was established under the Konya Metropolitan Municipality, also carries the quality of being the first private museum.

Libraries that carry many cultural meanings to the future have been established through foundations. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu museum and library, which takes its name from the library and museum founder, is a foundation institution that was created with the precious works, devoted efforts and efforts of this revered person. Among these precious works, approximately 27,000 volumes of print and 6119 manuscripts are in the archive of the library.

The examination of the foundation seals found in the manuscripts in the library archive of Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu contributed to the transfer of these precious works to future generations, while the importance given to the book was evaluated from this point of view, which contributed to the determination of our thesis.

In this study, all 6119 manuscripts in the Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu archive library were digitally examined, the seals were scanned, the seals were classified, and then the foundation seals catalog was created. In the catalog we created, the inventory information of the works and the general evaluation of the work and the seals in terms of calligraphy were made. Thus, it is aimed to present the study of examining the foundation seals in the manuscripts of Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Library archive in terms of calligraphy.

Key Words: Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu museum and library, foundation, seal, Calligraphy

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
RESİMLER	vii
KISALTMALAR	x
ÖNSÖZ	xi
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.GİRİŞ	1
1.1.Çalışmanın Amacı Kapsamı ve Önemi	1
1.2. Çalışmada İzlenen Metot	2
1.3.Konu İle İlgili Yapılmış Çalışmalar	3
İKİNCİ BÖLÜM.....	6
2.AHMET RASİH İZZET KOYUNOĞLU MÜZE VE KÜTÜPHANESİNİN	
TARİHİ.....	6
2.1. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu'nun Hayatı.....	7
2.2. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesinde Var Olan Eserler Ve Bölümler	9
2.3.Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze Ve Kütüphanesi Arşivi Ve Arşiv Sahipleri. 10	
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	11
3.YAZMA ESERLERDE VAKIF MÜHÜRLERİ VE HAT SANATI.....	11
3.1. Vakıf Kütüphaneleri	11
3.2. Mühür - Vakıf Mührü ve Hakkâklık	12
3.3.Vakfiyeler	14
3.4.Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri.....	15
3.4.1. Yazma Eserlerde Vakıf Mühür Çeşitleri	16
3.5.Hat Sanatı ve Mühür İlişkisi	23
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	39
4.AHMET RASİH İZZET KOYUNOĞLU MÜZE VE KÜTÜPHANESİNDEKİ	
VAKIF MÜHÜRLERİNİN HAT SANATI BAKIMINDAN İNCELENMESİ ...	39
4.1. Katalog 1	39
4.2. Katalog 2	42
4.3. Katalog 3.....	44
4.4. Katalog 4.....	46
4.5.Katalog 5.....	48
4.6. Katalog 6.....	50
4.7. Katalog 7.....	52
4.8. Katalog 8.....	54
4.9.Katalog 9.....	56
4.10. Katalog 10.....	58
4.11. Katalog 11.....	60
4.12.Katalog 12.....	62
4.13.Katalog 13.....	64
4.14. Katalog 14.....	66
4.15. Katalog 15.....	68
4.16. Katalog 16.....	70

4.17. Katalog 17.....	72
4.18. Katalog 18.....	74
4.19. Katalog 19.....	77
4.20. Katalog 20.....	79
4.21. Katalog 21.....	81
4.22. Katalog 22.....	83
4.23. Katalog 23.....	85
4.24. Katalog 24.....	87
4.25. Katalog 25.....	89
4.26. Katalog 26.....	91
4.27. Katalog 27.....	93
4.28. Katalog 28.....	95
4.29. Katalog 29.....	97
4.30. Katalog 30.....	99
4.31. Katalog 31.....	101
4.32. Katalog 32.....	103
4.33. Katalog 33.....	105
4.34. Katalog 34.....	107
4.35. Katalog 35.....	109
4.36. Katalog 36.....	111
4.37. Katalog 37.....	113
4.38. Katalog 38.....	115
4.39. Katalog 39.....	117
4.40. Katalog 40.....	119
4.41. Katalog 41.....	121
DEĞERLENDİRME	123
SONUÇ	127
KAYNAKÇA.....	129
EK 1 Mühür Envanter Kayıt Bilgilerinin Bulunduğu Exel Tablosu	131

RESİMLER

Resim 1 Konya Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu şehir müze ve kütüphanesi	7
Resim 2 Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu	7
Resim 3 Fatih Sultan Mehmed Mührü.....	17
Resim 4 II. Bayezid Mührü.....	17
Resim 5 Selim Yavuz Sultan Selim	17
Resim 6 Şehzade Mehmet Mührü.....	17
Resim 7 Şehzade Selim Mührü.....	17
Resim 8 Nurbanu Sultan	17
Resim 9 İsmihan Sultan	17
Resim 10 Hacce Aişe	17
Resim 11 Sadrazam Rüstem Paşa	17
Resim 12 Sokullu Mehmet Paşa	17
Resim 13 Sokullu Mehmet Paşa	17
Resim 14 Hoca Saadettin Paşa.....	17
Resim 15 Feyzullah Efendi.....	17
Resim 16 Menteşzade Abdürrahim Efendi	17
Resim 17 Molla Çelebi	17
Resim 18 Karaçelebizade Hüsametdin Çelebi.....	18
Resim 19 Molla Ali Efendi	18
Resim 20 Abdullah Efendi (Tatar).....	18
Resim 21 Abdullah Efendi.....	18
Resim 22 Abdürrahim Efendi (Habeşizade).....	18
Resim 23 Hacı Mehmet Ağa.....	18
Resim 24 Abdülvehhab Bin Veliyüddin	18
Resim 25 Ali Ağa	18
Resim 26 Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi	18
Resim 27.Kayaklık Kütüphanesi	18
Resim 28 Düğümlü Baba Külliyesi	18
Resim 29 Ahmet Süheyl Ünver	18
Resim 30 Asaf Bey Hafız Yakup.....	18
Resim 31 Edhem Efendi (Hafız ı Kütüb).....	18
Resim 32 Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze veKütüphanesi	18
Resim 33 10253 Numaralı Eser	39
Resim 34 10253 Numaralı Eser Mühür Detayı	40
Resim 35 10253 Numaralı Eser İçerisinden Mühür Detayı.....	40
Resim 36 10253 Numaralı Eser İçerisinden Mühür Detayı.....	40
Resim 37 10280 Numaralı Eser	42
Resim 38 10280 Numaralı Eser Mühür Detayı (Alttaki Mühür).....	42
Resim 39 10628 Numaralı Eser	44
Resim 40 10628 Numaralı Eser Mühür Detayı	44
Envanter No : 10628	45
Resim 41 10850 Numaralı Eser	46
Resim 42 10850 Numaralı Eser Mühür Detayı	46
Resim 43 10950-1 Numaralı Eser.....	48
Resim 44 10950-1 Numaralı Eser Mühür Detayı	48

Resim 45 10955 Numaralı Eser	50
Resim 46 10955 Numaralı Eser Mühür Detayı	50
Resim 47 10990-91 Numaralı Eser	52
Resim 48 10990-91 Numaralı Eser Detayı	52
Resim 49 11244 Numaralı Eser	54
Resim 50 11244 Numaralı Eser Mühür Detayı	54
Resim 51 11244 Numaralı Eser Mühür Detayı	54
Resim 52 11338 Numaralı Eser	56
Resim 53 11338 Numaralı Eser Mühür Detayı	56
Resim 54 11401 Numaralı Eser	58
Resim 55 11401 Numaralı Eser Mühür Detayı	58
Resim 56 11603 Numaralı Eser	60
Resim 57 11603 Numaralı Eser Mühür Detayı	60
Resim 58 11625 Numaralı Eser	62
Resim 59 11625 Numaralı Eser Mühür Detayı	62
Resim 60 11832 Numaralı Eser	64
Resim 61 11832 Numaralı Eser Mühür Detayı	64
Katalog No : 13	65
Resim 62 11882 Numaralı Eser	66
Resim 63 11882 Numaralı Eser Mühür Detayı	66
Resim 64 11901 Numaralı Eser	68
Resim 65 11901 Numaralı Eser Mühür Detayı	68
Resim 66 11979 -80 Numaralı Eser	70
Resim 67 11979 -80 Numaralı Eser Mühür Detayı	70
Resim 68 12021 Numaralı Eser	72
Resim 69 12021 Numaralı Eser Mühür Detayı	72
Resim 70 12222 Numaralı Eser	74
Resim 71 12222 Numaralı Eser Mühür Detayı	74
Resim 72 12325 Numaralı Eser	77
Resim 73 12325 Numaralı Eser Mühür Detayı	77
Resim 74 12414 Numaralı Eser	79
Resim 75 12414 Numaralı Eser Mühür Detayı	79
Resim 76 12659 Numaralı Eser	81
Resim 77 12659 Numaralı Eser 1a sayfasında. “Vakf hâze’l-Kitab Hâfız Ahmed b. Ömer ğafarallahu lehu(mühür üstünde)	81
Resim 78 Vakf Hafız Ahmed b. Ömer	81
Resim 79 12859 Numaralı Eser	83
Resim 80 12859 Numaralı Eser Mühür Detayı	83
Resim 81 12865 Numaralı Eser	85
Resim 82 12865 Numaralı Eser Mühür Detayı (Varak 378)	85
Resim 83 12875 Numaralı Eser	87
Resim 84 12875 Numaralı Eser Mühür Detayı	87
Resim 85 12953 Numaralı Eser	89
Resim 86 953 Numaralı Eser Mühür Detayı	89
Resim 87 13600 Numaralı Eser	91
Resim 88 13600 Numaralı Eser Mühür Detayı	91
Resim 89 13817 Numaralı Eser	93

Resim 90 13817 Numaralı Eser Mühür Detayı	93
Resim 91 15056 Numaralı Eser	95
Resim 92 15056 Numaralı Eser Mühür Detayı	95
Resim 93 15090 Numaralı Eser	97
Resim 94 15090 Numaralı Eser Mühür Detayı	97
Resim 95 15090 Numaralı Eser	99
Resim 96 15090 Numaralı Eser Mühür Detayı	99
Resim 97 9954 Numaralı Eser	101
Resim 98 9954 Numaralı Eser Mühür Detayı	101
Resim 99 9989 Numaralı Eser	103
Resim 101 9989 Numaralı Eser Mühür Detayı	103
Resim 102 10075 Numaralı Eser	105
Resim 103 10075 Numaralı Eser Mühür Detayı	105
Resim 104 12016 Numaralı Eser	107
Resim 105 12016 Numaralı Eser. Mühür Detayı	107
Resim 106 10043 -44 Numaralı Eser 3A	109
Resim 107 10043 -44 Numaralı Eser Mühür Detayı 3A	109
Resim 108 10043 -44 Numaralı Eser Mühür Detayı 1A	109
Resim 109 10043 -44 Numaralı Eser Mühür Detayı 5A	109
Resim 110 10043 -44 Numaralı Eser Mühür Detayı. 7A	109
Resim 111 12400 Numaralı Eser	111
Resim 112 12400 Numaralı Eser Mühür Detayı	111
Resim 113 13943 Numaralı Eser	113
Resim 114 13943 Numaralı Eser	113
Resim 115 13943 Numaralı Eser Mühür Detayı 129 Hulusi Reyhan.....	113
Resim 116 13943 Numaralı Eser Yazı Detayı Reyhan Ağa.....	113
Resim 117 13943 Numaralı Eser Mühür Detayı Hulusi Reyhan.....	113
Resim 118 Reyhan Hulusi13943 Numaralı Eser Yazı Detayı.....	113
Resim 119 13943 Numaralı Eser Hulusi Reyhan Mühür Detayı.....	113
Resim 120 13943 Numaralı Eser Mühür Detayı Vakıf Kütüphanesine Bi Ravzay-i Hazreti Hayrü'l-Beriyye, 1256	113
Resim 121 14704 – 14705 Numaralı Eser	115
Resim 122 14704 – 14705 Numaralı Eser Mühür Detayı	115
Resim 123 14704 – 14705 Numaralı Eser Mühür Detayı	115
Resim 124 14704 – 14705 Numaralı Eser Mühür Detayı	115
Resim 125 12526 Numaralı Eser	117
Resim 126 12526 Numaralı Eser Mühür Detayı	117
Resim 127 5038 Numaralı Eser	119
Resim 128 5038 Numaralı Eser Mühür Detayı	119
Resim 129 11040 Numaralı Eser el-Seyyid Muhammed Said el-Hâdimi	121
Resim 130 11040 Numaralı Eser Mühür Detayı (Sayfa Ortasında)	121
Resim 131 11040 Numaralı Eser Mühür Detayı Sayfa 209	121
Resim 132 11218 envanter numaralı eser mühür detayı.....	124
Resim 133 11499 envanter numaralı eser mühür detayı.....	125
Resim 134 10072 envanter numaralı eser mühür detayı.....	125
Resim 135 11317 envanter numaralı eser mühür detayı.....	125

KISALTMALAR

Env.	: Envanter
H.	: Hicri
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
a.g.e	: Adı geçen eser
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
s.	: Sayfa
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
H.	: Hazreti
nr.	: Numara
bkz.	: Bakınız
yy.	: Yüzyıl
C.	: Cilt
s.a.v.	: Sallallahü aleyhi ve selem
b.	: bin

ÖNSÖZ

Katı bir zemine kıvrımlı olarak bezemelerin titizlikle işlendiği mühürler, hat sanatı gibi kıymetli sanatları da içerisine dâhil ederek, hak sanatını oluşturmuş ve bu sanatın kıymetini de meşakkatli bir şekilde yeteneklerini göstererek işleyen hakkâk sanatkârlarını ortaya çıkarmıştır.

Mühürlerin girift şekilleri ile estetik değer taşıması ve araştırmamızda ulaştığımız bilgilere bakıldığında, hakkâkların hat sanatı dersi aldığını öğrenmekteyiz. Böylece uygulanan bu sanat, mühürlerin daha da kıymet görmesini sağlamış ve yazma eserler bu sanat örneklerinin kitaplarda en iyi taşıyıcısı haline gelmiştir. Aynı zamanda sayfalar üzerinde saklanarak korunan bu mühürler müze ve kütüphanelere vakfedilerek günümüze kadar ulaştırılmıştır.

Buradan hareketle; Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi'ndeki Vakıf Mühürlerinin Hat Sanatı Bakımından İncelenmesi, alanında yapılacak olan diğer çalışmalar için katkı sağlaması amacı taşımaktadır.

İlk olarak tez konusunun belirleme aşamasında, itina ile yol gösteren, çalışma zamanı boyunca tüm içtenliği ve de nezaketi ile vaktini en verimli şekilde ayırıp engin bilgi ve tecrübelerini paylaşan kıymetli hocam Sayın Dr.Öğr.Üyesi Çiğdem ÖNKOL ERTUNÇ' a muhabbet ile teşekkürlerimi sunarım . Bu çalışmanın hazırlanmasına özveri ile katkı sağlayıp desteğini esirgemeyen hocam Sayın Doç. Dr.Ali Fuat BAYSAL 'a, tez çalışmamız boyunca kıymetli bilgilerini esirgemeyip tecrübelerini paylaşan Öğretim Görevlisi Sayın Hattat Nihat KAĞNICI hocama teşekkürlerimi beyan eder ve her daim en güzel destekçim olarak yanımda var olan çok kıymetli ağabeyim Sayın Hacı İsmet EGEYILMAZ'a gönülden şükranlarımı sunarım.

Süreyya EGEYILMAZ -2022

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1.Çalışmanın Amacı Kapsamı ve Önemi

Çalışmamız; ilk olarak 1977’de müze binası temeli atılan 1984 yılında ise ziyarete açılan Konya Büyükşehir Belediyesi’ne tarafından oluşturulmuş, Türkiye’de belediyelerin kurmuş olduğu ilk özel müze niteliğini taşıyan, Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesindeki Koyunoğlu arşivinde yer alan yazma eserlerdeki vakıf mühürlerini inceleyen bir çalışmadır.

Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu arşivinde bulunan toplamda 6119 yazma eserin tamamı dijital ortamda sayfa sayfa incelenip, mühürlü olan sayfalar ayrıştırılarak bir dosya da toplanmıştır. Oluşturulan 1077 Mühürlü dosya tekrar taranarak, vakıf mühürleri ele alınmış, mühür hakkında bilgi edinilip, mühürlerin hat sanatı bakımından incelenmesinin uygunluğuna ulaşılmış olup bu bağlamda tez çalışması oluşmuştur.

Çalışmamız, Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesinin bölümleri ile genel bilgisi verildikten sonra yazama eserlerde vakıf mühürleri ve hat sanatı olan bir bölüm eklenmiştir. Bölüm içeriğinde hat sanatının tarihçesi ele alınarak mühür ve hat sanatı ilişkisi üzerine devam edilmiş daha sonra ki bölümde ise Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi arşivinde bulunan yazma eserlerdeki vakıf mühürleri ve bu mühürlerin hat sanatı bakımından incelenmesi olarak ele alınmıştır.

Araştırmamız Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesindeki yazma eserler ile gelişen vakıf mühürleri ile ilgili bir çalışma olmasının yanı sıra, yazma eserlerde vakıf mühürleri hakkında yapılmış ve yapılmak istenen çalışmalara da geleneksel sanat dalı açısından bir fayda sağlanması hedeflenmiştir. Yazma eserlerde var olan vakıf mühürlerini belirleyerek, mühürler hakkında bilgi edinilmesi ve bunların hat sanatı bakımından değerlendirerek inceleme bilgisini aktarmak da bu çalışmanın temel bir amacını oluşturmuştur.

Bununla birlikte Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphane arşivinde yer alan yazma eserlerdeki vakıf mühürlerinin hat sanatı bakımından incelenmesi Geleneksel Türk Sanatı alanında yapılmış bir araştırma olması açısından da bir ilk olma niteliğini taşımaktadır.

1.2. Çalışmada İzlenen Metot

Tez çalışmamız ilk önce konunun belirlenmesi ile başlanmış olup konunun belirlenmesinin akabinde bir ana hat taslağı oluşturulmuş, oluşturulan ana hat planı üzerinden de öncelikle Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi hakkında bir katalog ve envanter tarama çalışmasına girilmiştir.

Başta Konya Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi ziyaret edilmiş, müze ve kütüphane hakkında birincil kaynaklardan yüz yüze görüşülerek bilgi toplanılmış ve inceleme, gözlemlene fırsatı elde edilerek fotoğraflar ile bilgiler kayıt altına alınmıştır. Bunun yanı sıra müze ve kütüphane hakkında Koyunoğlu portalinden yararlanılmıştır. Tez konu içeriği gereğince Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu kütüphane arşivindeki yazma eserlerin hepsinin taraması dijital olarak temin edilip, gerçekleştirilmiştir. Ayrıca tez konusu sahasında YÖK Ulusal Tez Arşivi taranarak, Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi ve yazma eserlerde vakıf mühürleri ile ilgili hazırlanan çalışmalara ulaşıp konu ile alakalı olan çalışmalar incelenmiştir.

Katalog araştırması içeriğinde konuyla alakalı akademik yayınlar araştırılırken; basılmış kitaplar, makalelere de ulaşılmıştır. Koyunoğlu müze ve kütüphanesini konu edinen çalışmalara yönelik yaptığımız döküm ve katalog sonrasında Koyunoğlu arşivindeki yazma eserlerdeki vakıf mühürleri dikkatle incelenmiş, vakıf ve vakıf mühürleri hakkında araştırma yapılmış daha sonra Koyunoğlu yazma eserlerdeki vakıf mühürlerinin hat sanatı açısından değerlendirilmesi tezin katalog kısmında, mühürler hakkındaki karşılaştırmalar ise değerlendirme kısımlarında kullanılmıştır.

Bütün bu sürecin sonrasında ise daha önce yapmış olduğumuz plan üzerinden tezin yazımına başlanmıştır. Birinci bölümde; konu tanımı, konunun önem ve

konunun sınırları belirtilmiştir. İkinci bölümde, Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesinin tarihi, bölümleri, kütüphane arşiv ve sahiplerine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde; Yazma eserlerde vakıf mühürleri ve hat sanatı, hat sanatının tarihçesi ve mühür ilişkisi ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi yazma eserlerdeki vakıf mühürleri ve bunların hat sanatı bakımından değerlendirilmesi katalog şeklinde sıralanarak incelenmiştir. Sıralamada bazı mühürlerin birçok defa yazma eserde kullanıldığı görülmüş ve bu noktada tekrar eden eserlerin bulunduğu mühürler belirtilmiştir. Katalog eserlerini inceleme sırasında genel bir değerlendirmenin ardından hat bakımından yorumlanması üzerine bilgilere yer verilmiştir.

Değerlendirme kısmında yazma eserlerde vakıf mühürleri ve mühürlerin hat sanatı açısından estetiği ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise tezin alanına kattıklarından bahsedilmiştir.

1.3.Konu İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

Yaptığımız tez çalışmasında belirlenen alınan, Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesindeki yazma eserlerdeki vakıf mühürlerinin hat sanatı açısından değerlendirilmesi ile alakalı bu zamana kadar herhangi bir şekilde yapılmış olan araştırma bulunmamaktadır.

Yapmış olduğumuz literatür taramasında, önümüze çıkan çalışmalar, konuyu mimarlık, sanat tarihi, Türk dili ve edebiyatı, güzel sanatlar gibi birçok alanlar kapsamında çalışmalar olarak ele alınsa da, yazma eserlerde vakıf mühürleri ve bunların hat sanatı bakımından incelenmesi üzerine yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Tez konusu ile ilgili yapılan araştırmada, farklı disiplinlerde bulunan kitaplardan, makale ve tezlerden çalışma olarak istifade edilmiştir. Yararlanılan kaynakların bazılarından şu şekilde bahsedilebilir;

Hasan Yaşar; Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi Rehberi, Konya 2012.(Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi ile ilgili bilginin yer aldığı kaynaktır.)

Günay Kut, Nimet Bayraktar, Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri, İlavelerle Haz. Ahmet Çınar. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021.(Vakıf yolu ile kurulmuş kütüphanelere bir vesika niteliği olan vakıf mühürleri ile Osmanlı devrinden günümüze kütüphanecilik ve kültür tarihi açısından bilgi edinilebilecek aynı zamanda yazma eserlere değinerek bir koleksiyon oluşturma niteliğini de taşıyan bir eserdir.)

Hasan Özönder, Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü Konya 2003.(Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü ile bu alandaki yapılan çalışmalara kavramları ile destek sağlayan bir çalışmadır.)

Muhittin Serin; Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, 4. Baskı, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, İstanbul, 2010.(Hat sanatının tarihçesi hakkında bilgiler ile önemli hattatlara değinilmiş bir çalışmadır.)

Yılmaz Can; Recep Gün, Ana Hatlarıyla Türk İslâm Sanatları ve Estetiği, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2012.(Sanatın konusunu ve önemini ele alırken estetik değerini ortaya koyup daha iyi anlaşılması adına yapılmış bir çalışmayı içerir.)

Hüsrev Subaşı; Geleneksel Türk El San'atlarından Yazıya Giriş Tarihçe/ Türler/ Malzeme/Meşkler Ve Örnekler, Dersaadet Kitabevi, İstanbul, 1997.(Yazının tarihçesi ile yazı hakkında türleri ve örnekleri üzerine oluşturulmuş bir çalışmadır.)

Mahmut Bedreddin Yazır; Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1972.(İslam sanatında yazı hakkında kavramlar ile yazı hakkında birçok bilgiye yer veren bir eserdir.

Mustafa Yıldırım; İslâm Sanatı ve Estetiğinin Temelleri, Başak Matbaacılık, Ankara, 2012.(Estetiği) oluşumu ile İslam sanatının estetik ilişkisi üzerine yer verilmiş bir çalışmadır.)

Fevzi Günüç; XV-XX. Yüzyıl Osmanlı Dînî Mimarisinde Celî Sülûs Hattı Uygulama ve Teknikleri, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1991.(Celî Sülûs Hattının Osmanlı mimarisinde etkisi üzerine bu hattın uygulama teknikleri ile ele alınmış bir araştırmadır.)

İKİNCİ BÖLÜM

2.AHMET RASİH İZZET KOYUNOĞLU MÜZE VE KÜTÜPHANESİNİN TARİHİ

İnsan uygarlığının serüven sürecini en güzel yansıtan kurumlar, müze ve kütüphanelerdir. En eski verileri toparlayarak ve onları saklayarak bu serüven sürecine en çok katkı sağlayan müzeler, aynı zamanda bu eserleri koruma, onarma, sınıflandırma ve sergileme görevini taşımaktadırlar. Bütün bu faaliyetleri sağlayan müzeler, eğlenerek vakit geçirilen, gezerken insanı dinlendiren mekânlar olurken, turizmin de temel dinamikleri arasında yerini korumaktadır. Konya ise bahsettiğimiz bütün bu olgulara değerleri ile sahip çıkan şehir merkezlerinden biri olma niteliğini en güzel şekilde taşıyanlardan biridir. Konya Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi, gerek mezar anıtlarıyla gerekse her devrin en önemli yazıtları olan mezar taşlarıyla, yüzyıllardan beri devam eden kütüphanesiyle, açık hava müzesini andıran tarihi eserleriyle sergilenen nadide bir müze olarak, tarihî dokuya bugünde hâlâ sahiplik etmektedir. Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olarak kurulmuş olan Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi aynı zamanda Türkiye'de belediyeler tarafından kurulmuş ilk özel müze olma niteliğini de taşımaktadır. Müze; sergi yapılabilme olanağına oldukça sahip geniş bir bahçe içerisinde ve iki kat şeklinde olup üç bin metre kare kapalı alanda yer almaktadır.

Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze ve kütüphanesi, kültürel mirasımızın değerlerini hassasiyetle koruyarak bu değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlama amacı içerisinde olup, burada yer alan kaynaklara ulaşmak isteyen herkesin işini kolaylaştırarak rehber olabilme özelliğini de ayrıca taşımaktadır. Bunların yanı sıra alanında uzman kişilerin, bilimsel araştırma çalışmalarını desteklemesi, eğitimler verebilmesi, sürekli yeni koleksiyonlar oluşturma çabası içinde olması, sergilemelerle devamlılıkta sürekliliğini sağlaması, müzenin bir başka amacının da olduğunu bizlere göstermektedir.

Resim 1 Konya Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu şehir müze ve kütüphanesi

2.1. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu'nun Hayatı

Resim 2 Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu

1900 yılında dünyaya gelen Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu, babasından bir süre eğitim almış, ardından da sıbyan mektebinde okumuştur. Özel derslerle aldığı bilgileri arttıran Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu, Halkalı Ziraat Mektebini okumuştur. Askerden sonra memuriyet hayatına, devlet demir yolları teşkilatında atılmış ve 1928 yılında Almanya'ya Devlet Demiryolları Müdürlüğü tarafından eğitime

gönderilmiştir. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu orada kaldığı süre içerisinde araştırmalar yapmış, edindiği bilgi ve tecrübe ile tekrar Türkiye'ye dönmüştür. Çalıştığı iş yerinde başmüfettişliğine kadar yükselen Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu, bu görevinin devamı ile 1956 yılında emekli olmuştur. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu bütün maddi servetini tek nüsha olan birçok eser için kullanmış ve göstermiş olduğu özverisi ile ismini taşıyan bu müzeye vakfe ederek topladığı nadide eserlerle tarihi dokulara şahitlik eden herkeste hayranlık duygusu bırakıp muazzam bir koleksiyon oluşturan isim olmuştur. Bütün ömrünü medeniyetlerin izini taşıyan bu eski eserlerin bir araya getirip korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasını amaçlayan Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Konya Büyükşehir Belediyesi aracılığı ile bu eserleri Konyalılara takdim etmiştir. Koyunoğlu Osmanlı İmparatorluğu dağılma döneminde eserlerimizin yabancıların eline düşmemesi için baba yadigârı evinde bir araya getirerek onları burada korumuştur. ¹. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu'nun müze ve kütüphaneci olarak nitelendirilmesi, emekliye ayrılıp 1913 yılından beri yazma ve matbu binlerce kitap ve tarihî birçok eserin evinde sergilenmesinin başlamasıyla gerçekleşmiştir. Eserlerin sergilendiği evine birçok din, dil ve ırktan insan ziyaret etmiştir. Dünya çapında milli kültüre katkı sağlamış idealist bir Konyalı olan Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Türkiye'nin birçok yerinde ve Türkiye dışında edebi, tarihî ve kültürel birçok toplantı, kongre ve seminer vermiştir.

Dünyanın en değerli Müze ve Kütüphaneleri arasında yer alan, kültür ve tarih severlerin ziyaretgâhı olan, Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi 4 Temmuz 1973 tarihinde Konya Büyükşehir Belediyesi'ne hibe edilmiştir. "Varlığını vatanına ve milletine veren kişi insanların en mutlusudur." diyen Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu 23 Eylül 1973'te vefat etmiştir. Temmuz 1977'de Müze binası temeli atılmış Şubat 1984'te ise Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi ziyarete açılmıştır.

¹Hasan Yaşar, *Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi Rehberi* (Konya, 2012), 8-10.

2.2. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müzesinde Var Olan Eserler Ve Bölümler

Bugün varlığını birçok alandaki eserler ile birlikte kitapları, binlerce el yazması eseri ve Konya'nın en geniş dergi ve gazete arşivine sahip olarak koruyan Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi hem ziyaretçilerini hem de eser katkılarını arttırarak varlığını en güzel şekilde devam ettirmektedir. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu'nun dünyaya geldiği, Konya evi müze bünyesinde olup müze bahçesinin batı ucunda yer alan Konya evi ilk müze binası olma niteliği ile mimari sanat tarihi arkeoloji gibi alanlar içeriğinde ilgilenen ziyaretçilere inceleme fırsatı sunmaktadır. XIX.Yüzyıl sivil mimari örneği olan bu ev, Koyunoğlu'nun vasiyeti üzerine aslına uygun olarak bakım ve onarımı yapıp koruma altına alınmış, Bir " Konya Evi " döşemesine uygun bir şekilde müzeye gelen ziyaretçilerin hizmetine açılmıştır². Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesinin dört bir yandan çevreleyen avlu ise; İslam öncesi ve sonrası mezar taşlarının ve stillerinin, lahitlerin mancınık topu gibi savaş gereçleri ve mimari parçaların, birçok farklı dönemlere ait pişmiş torak küplerin mermer kitabelerin olduğu insan yaşamına ait nadir eserler ile açık hava müzesi görüntüsündedir. Anadolu medeniyetleri bölümünde en eski tarihlerden başlanarak kronolojik sıra ile günümüze kadar olan Anadolu uygarlıklarının zengin kültürel varlıkları sergilenmektedir. Etnografya bölümünde İslam kültürüne ait birçok kültür eserleri yer almaktadır. Hat salonu bölümünde, birinci katta bulunan büyük alanda yer alan İsmail Zühdü, Rakım, Hafız Osman, İm âd, Aziz, Mustafa İzzet, Şefik, Sami, Yesârî, Yesârîzâde gibi hattatların eserleri yer almaktadır. Sikke bölümünde kronolojik sıra ile sergilenen grek şehir paraları, Roma, Bizans, Artukoğluları, Selçuklu, Osmanlı, Cumhuriyet Devri madeni paraları şeklinde sergilenmektedir. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müzesinin ilk müdürü olan merhum Gürbüz ALP Bey'in emekleri ile oluşturulmuş çeşitli kuruluşların araştırmasıyla elde edilen kazılardan çıkan birçok farklı madenler, mineraller, mamut kemik fosilleri ile volkan bombaları ilgi çeken eserler arasında Tabiat tarihî bölümde sergilenmektedir.

²Hasan Yaşar, *Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi Rehberi*, 13.

Eski Konya fotoğraflarının yer aldığı sergi bölümünde, Selçuklu cilt sanatına dair örneklerinin yer alması Konya’da kendi alanında bir ilk olma özelliğini taşımaktadır. Kütüphane ve Arşiv Bölümü Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu tarafından kurulmuş Konya Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı bünyesine bağlı olarak faaliyeti devam eden Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi ana hat olarak yazma eserler, süreli yayınlar, Türkçe ve Osmanlıca matbu kitaplar ve arşiv bölümü olarak müzede bulunmaktadır. Gazete ve dergi arşiv listesinde ise Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesinde toplamda 1467 gazete, 3225 dergi mevcuttur. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphane bünyesinde bulunan bazı süreli yayınlar diğer bir bölümü oluşturmaktadır. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi matbu eserler bölümünde 32 bin 323 adet matbu eser bulunmaktadır bunların 5 bini Osmanlıca, Arapça ve Farsça’dır. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesinde yer alan bazı çeşitli yayınlar ve son olarak plak listesi bölümünde Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphane bünyesinde bulunan toplamda 268 plak ve ayrı olarak 6 adet de büyük plak bulunmaktadır.

2.3. Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze Ve Kütüphanesi Arşivi Ve Arşiv Sahipleri

Şahıs başlılarıyla zengin içerik arşivine sahip olan Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi Kutsi Eminoğlu, Selçuk Es, Mustafa Parlaktürk, Lütfi Tuncel, Mehmet Önder, Kutsi Eminoğlu, Ahmet Akyol Osman Özdemir, Mehmet Eminoğlu, İbrahim Küçüktağı, Nihan Küçükyıldız, Hasan Yüğrük ve Suat Abanazır gibi Konya’nın önemli şahıslarının katkıları ile daha da zenginleşerek arşivde yer alan fotoğraf dergi gazete plak el yazma eserleri matbu belgeler ve kartpostal gibi içerikler ile Konya’nın tarihine ışık tutmaktadır. Ayrıca Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphane içerisinde yer alan Konya Mevlânâ ihtisas kütüphanesi adı ile Seyit Küçük Bezirci Kütüphanesi, Prof. Dr. Fuat Yöndemli kütüphanesi ve Prof. Dr. Mustafa Fayda kütüphaneleri yer almaktadır. Diğer arşivler arasında Konya Salnameleri, Konya Temettuat Defterleri, Özel İdare Arşivi, Konya Nüfus Defterleri, Konya Şeri Sicilleri yer almaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.YAZMA ESERLERDE VAKIF MÜHÜRLERİ VE HAT SANATI

Tarihimizden günümüze kadar, insanlara bırakılan en önemli kuruluşlar içerisinde kütüphanelerin varlığını görmekteyiz ve bu kütüphaneler, genellikle vakıf yolu ile kurulmuşlardır. İslamiyet öncesine kadar dayanan Vakıflar, kişilerin kendi talepleriyle taşınır ve taşınmaz mallarından bir kısmını veya tamamını bulundukları topluma hizmet ve hayır amacı güderek, malî, idarî ve hukukî şartlarını da önceden tespit edilip, kendinden sonra da devamını sağlayacak şekilde bağışlamasıdır³.

Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav)’den başlayarak pek çok vakfın yapılması İslamiyet’in vakfa verdiği önemi göstermektedir. Tarihte ilk vakıf Hazreti Ömer (r.a) tarafından Hayber’in fethinde elde edilen ve kendisine ganimet olarak kalan arazinin, hiçbir şekilde satılmaması, miras bırakılmaması ve hibe edilmemesi şartları ile Allah yolunda olan Müslümanların, fakirlerin, kölelerin ve ziyaret için gelen misafirlerin faydalanması için verilmesi halinde ilk vakıf olarak kabul edilmektedir. Türklerde vakıf geleneğinin çok eskilere dayandığını ise Uygur Türklerinde bez üzerine yazılmış olan vakfiye örneklerinden anlamaktayız. Selçuklularda devam eden vakıf geleneği yine Osmanlı döneminde de hemen hemen her alanda da ehemmiyet göstermiş ve Osmanlı devleti için vakıf; bir malın Allah’ın malı olarak kabul edilerek, şahsi mülk olmaktan çıkartılıp, toplumun yararına kullanılması anlamını taşımaktadır. Bu konunun da iki önemli şartı vardır. Birincisi vakfedilen şeyin bir mal olmasıdır. İkinci şart olarak ise bu malın insanlığa fayda sağlayacak nitelikleri taşımasıdır. Böylelikle bu mallar şahsi mülkiyetten çıkıp Allah’a ait mal olarak kabul edilip vakf edilmiş olmaktadır.

3.1. Vakıf Kütüphaneleri

Tarihî kütüphanelerin çoğu İstanbul’da yer alırken bir kısmı özel olarak kütüphane binalarında, diğerleri ise cami, medrese, tekke, mescit, dergâh, türbelerin okuma odalarında veya bir köşelerinde yerleştirilmiş kitap dolaplarında kurulmuşlardır. Öncelik olarak vakıf sureti ile kurulmuş kütüphaneler sonrasında ise

³ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri* (İstanbul, 2021), 21.

idare, personel ve okuyucuların faydalanması amacı ve kitap bakımları da gözetilerek belli bir merkezlerde toplanmıştır. İlk vakıf koleksiyonu 1914 yılında toplanmış İstanbul'un çeşitli yerlerinde yer alan koleksiyonlardan bir kısmı Sultan Selim'deki Medresetü'l-Mütehassisin'e nakledilmiştir. Koleksiyonun büyük bir şekilde ikinci kez toplanması ise 1918 yılında Süleymaniye Külliyesi medreselerinden birinin (Medrese-i sâni) kütüphane haline getirilmesiyle başlamıştır ve buraya daha öncesinden Medresetü'l-mütehassısîn'de toplanan koleksiyonlar da nakledilmiştir.

Süleymaniye külliyesi Etnografya Müzesi olarak kullanılmış ve medreseyi evvel olarak anılan bir medresesi de 1927 yılında Ankara'ya nakledilmiş sonrasında ise kütüphaneye tahsis edilerek bazı koleksiyonlar da bu kütüphanede yer almıştır. Süleymaniye Kütüphanesi Türkiye'nin en büyük yazma eser kütüphanesi olarak bünyesinde barındıran koleksiyon sayısının 1981 yılında 127 adede ulaştığı belirtilmiştir.

En başta padişahlar, Hanım Sultanlar, şehzadeler, sadrazamlar ve şeyhülislâmlar gibi şahıslar tarafından kurulan vakıf kütüphanelerinin en önemli padişah vakıf kütüphaneleri Fatih Sultan Mehmed'in, III. Ahmed' in, I.Mahmud'un ve I. Abdülhamid'in kurdukları kütüphaneler olarak görülmektedir.

Sadrazamlar tarafından kurulan vakıf kütüphanelerine baktığımızda ise Fatih'in sadrazamı Mahmud Paşa, Kanûnî'nin sadrazamı Rüstem Paşa ve daha sonraki devirlerde Amcazâde Hüseyin Paşa, Şehid Ali Paşa, Damad İbrâhim Paşa, Râgıb Paşa ve Hekimoğlu Ali Paşa'nın kurduğu kütüphaneler örnek verilebilir. Hanım sultanların kurmuş oldukları kütüphanelere baktığımızda ise Nurbânû, İsmihan, Turhan, Mihrişah, Gülnûş, Bezmiâlem, Pertevniyal gibi sultan isimlerini görmekteyiz.

3.2. Mühür - Vakıf Mührü ve Hakkâklık

Türkçe 'ye Farsçadan geçmiş olan mühür (mühr) kelimesi, Aramice'den Arapça 'ya daha sonra da Türkçe 'ye geçmiştir ve hatem kelimesi yanında sıkça kullanıldığı görülmektedir. Kullanım alanı çok eski tarihlere dayanan mührün en eski örnekleri Mısır'daki papirüslerin üzerinde bulunmaktadır. Yine en eski Müslüman

mühürü olarak ise Mısır Fatihî aynı zamanda valisinde olan Amr bin el-Âs'a aittir. Hz. Peygamber iki omuz başı arasındaki et benine ise Mühr-i nübüvvetta denmektedir. Bu ifade aynı zamanda Hz. Muhammed'e ait peygamberlik mühürü anlamını da taşımaktadır. Bir yetki ve mülkiyet belgesi niteliği taşıyan mühürler şarkta imzayı teşvik etmede de kullanılırken okuma ve yazma öğreniminin ardından kullanım anlamını yitirmiş ve yerine imza kullanımı geçmiştir.

Bir saltanat ifadesi taşıyan mühürlerin Osmanlı hükümdarı değıştikçe mührünün de değıştiğini görmekteyiz. Osmanlı devrinde büyük önem arz eden padişah mühürlerinin üç veya dört tuğralı mühür olması imza alameti olduğunu ve bunlardan birini daima kendi taşıırken diğerlerini mühr-i humayun, hatem-i şerif denilen hazinedara bir de has odabaşına verdiğini kaynaklardan öğrenmekteyiz. Mühürler saltanat anlamı taşırlarken aynı zamanda memur ve halk tarafından da imza yerine kullanılmış ve İkinci Meşrutiyet'e kadar (1908) memurlarda kullanım şekli devam etmiştir.

Şekilleri armudi, beyzi, oval, altıgen gibi çok çeşitli olan mühürler değerli maden ve mücevherlerden oluştuğu gibi farklı ve daha basit madenlerden olanları da vardır. Mühür kullanım alanları cepte taşınabilir şeklinde olurken, kesede, boyuna asılarak taşınan ve bir farklı kullanım şekli de yüzük olarak bulunmaktadır. Yaygın kullanım alanından dolayı mühür yapımı gelişmiş ve hakkâk adı verilen meslek grubu ortaya çıkmıştır.

Estetik bir ifade taşıması ile Hak sanatı olarak anılan bu meslek, en parlak devrini 16. ve 17. Yüzyıllar arasında yaşamış ve eserlere konu olmuştur. Bu konu olan eser örnekleri arasında Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesini görmekteyiz. Seyahatname eserinde Evliya Çelebi, Kapalıçarşı yanındaki Hakkâklar Çarşısını ve bu sanatın icra edildiği dükkânlar ile bu işin pirlerinden bahsetmiştir. Mührün konu olduğu eserlerin dışında kendi beğendikleri veya belirli hakkâk tarafından kazanmış olan mühürler de kimi ilgilenen kişiler tarafından albüm haline getirilmiştir.

3.3.Vakfiyeler

Vakfın kurulması için gerekli olan hukuki belgelere, vakfiye veya vakıfname adı verilmektedir. Mahkeme siciline geçirilen tescil kayıtları, sonrasında asılları ile sahiplerine verilmektedir. Bu şekilde yapılmasının amacı kesinleşmiş olan vakfiye şartlarının hiçbir şekilde hiçbir kimse tarafından değiştirilmemesini sağlamaktır.

Vakfiyelerin başında tescil kayıtları ile vakfiyelerin sonunda da şahitlerin isimleri ve mühürleri yer almaktadır. Kitap vakfiyelerinde bazılarında vakfedilen kitap sayısı belirtilirken bazen de vakfedilen kitapların listesi yer almaktadır. Bütün bunlar vâkıfın idaresinde vakfın tayin etmiş olduğu müteveli yani vakfın şartlarına uygun vakfı idare eden kişi tarafından yürütülmektedir.

Vakıf kitapları kütüphanede sahibi tarafından vakfedilirken bulunan kütüphanelere koleksiyon olarak da verilmektedir ki bu koleksiyon şeklinde bağışlanan kitaplar kütüphanelerde ayrı bir bölümde muhafaza edilerek genellikle vakfın adı veya yer aldığı kütüphane adıyla anılmaktadır.

Vakfına göre adlandırılan kütüphaneler arasında 1661’ de İstanbul’da kurulan ilk vakıf kütüphane binası olan köprülü Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, Râgıb Paşa, Âtîf Efendi ve Âşîr Efendi Kütüphanesi görülmektedir. Bulundukları yere göre adlandırılan kütüphane örneklerine baktığımızda ise Mehmed Ağa Camii, Şazeli Tekkesi, Yahya Efendi Dergâhı gibi kütüphane isimlerini verebiliriz.

Koleksiyonlarda yer alan kitaplar içerisinde başka bir kimse tarafından vakfedilen kitapların tespitini kitaplar üzerinde ki vakıf mühürleri yardımı ile sağlanmaktadır. .Kütüphanelerin kuruluşu çalışma şekilleri, binanın idaresi ve ihtiyaçlarının karşılanması, burada hâfız-ı kütüb, kâtib, mücellid, ferraş ve bevâb ismiyle nitelendirilen görevlilerin vasıfları bu şahıslara verilecek ücretleri titizlikle belirtilmiştir. Görevliler seçilirken özellikle hâfız-ı kütübler için titiz davranılmış iyi ahlak sahibi olmaları ve görev bilincinde olan kişiler olması şartı konulmuştur. Bunun dışında sanatında mahir bir usta, iyi bir şekilde yazan kâtip, usta olan bir mücellid, güvenilir bir kapıcı gibi ibarelere kütüphane vakfiyelerinde rastlarken Ragıp Paşa Kütüphanesi vakfiyesinde hâfız-ı kütüblük görevinin daima liyakat sahibi

kimselere verilmesi gerektiğini bunun başka kimselere devredilmemesi ve ehil olmayan kişilere verilmemesi konusunda hükmü açık ve kesin olarak belirtilmektedir. Hatta bu görevde babadan oğula geçen hâfız-ı kütüblük geleneğine uyulacak ise, eğer oğul bu görevi yapabilecek nitelikte değilse, bu kaidelere uyulmaması görev verilmemesi hususunun da aynı vakfiyede açıkça belirtilmektedir.

Yine vakfiyelerde Hâfız-ı kütüblüklerin dikkatle üzerinde durulduğu görevleri arasında okuyucuya iyi davranması ve ona yardımcı olmasıdır. Diğer bir husus olarak da kitaplar incelenirken kitaplar kirletilmeden ve kitapları yıpratmadan gibi özetle kitaba saygı ve özen gösterilmesi gerektiği de ayrıca vurgulanmıştır. Çoğu vakfiyelerde belirtilen bu şartların bir benzer olanını da yazma eserlerde genellikle 1a sahifelerinde bulunan kayıtlarda görülmektedir. Gösterilmiş olan bu hassasiyet yazma eserlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlarken aynı zamanda da kitaba verilen değerinde ortaya koymaktadır.

3.4.Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri

Yazma Eser; Kalemle ve mürekkeple yazılan eser anlamını taşımaktadır. Kültür ve medeniyet taşıyıcısı olan bu eserler, tarihimizin anlaşılması adına önemli hazinelerimizdendir⁴. Basılı eserlerdeki sahifeler, yazma eserler de yaprak ve varak adını alırlar. Eserin Ön yüzüne (a), arka yüzüne ise (b) sıralaması yapılır⁵.

Vakıf mühürleri genellikle yazma eserlerin 1a yüzünde görülmektedir. Cilt, tezhip, minyatür, hat sanatı gibi unsurlar da vakıf mühürlerinin unsurları arasında yer almaktadır.

Vakfi yapan kişiler kitaplara vakıf mührünün basılması hususunda dikkat ederlerken bu mühürlerde vakfın şartlarını belirtme amacını taşımışlardır. Vakıf mühürlerinde bazı durumlarda babasının adı ile vakıf edenin mesleği ardından da vakıf mührünün yer aldığı eseri nereye ve hangi amaç ile hangi şartlar doğrultusunda

⁴ Çiğdem Önkol Ertunç - İclal Beştav, “Fransız Milli Kütüphanesinde Bulunan 482 Envanter Numaralı Mushafın Tezyini Açısından Değerlendirilmesi”, *Konya Sanat, Necmettin Erbakan University*, (25 Aralık 2020), 49.

⁵Hasan Özönder, *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri Terimleri Sözlüğü* (Konya, 2003), 44-45.

hangi tarihte vakfedilmenin gerçekleştiği belirtilmiştir. Bu vakıf mühür örneklerini incelediğimizde ise Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde oldukları görülmektedir.

3.4.1. Yazma Eserlerde Vakıf Mühür eřitleri

Yazma eserlerde Vakıf mühür eřitleri tez çalışmamızda; padişah mühürleri, şehzade mühürleri, Valide Sultan ve diğer Hanım Mühürleri, sadrazam mühürleri şeyhülislam ve Mft mühürleri, kazasker, çeşitli meslek sahiplerine ait mühürleri, Anadolu ve Rumeli kütüphanelerinden İstanbul'a gelen koleksiyonlarından bazı mühürler ve vakfı belli olmayan vakıf mühürleri ile Latin Harfli vakıf mühürler olarak ele alınarak örnekler ile sınırlandırılmıştır. Belirtilen vakıf mührü eřitleri içerisindeki değindiğimiz örnekler dışında ve vakıf mühürleri hakkında daha fazla örnekler ve detaylı bilgiler de bulunmaktadır^{6,7}.

⁶Gnay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 21.

⁷rnek resimlere ulaşmak için bkz.; Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 32-419.

Resim 3 Fatih Sultan Mehmed Mührü

Resim 4 II. Bayezid Mührü

Resim 5 Selim Yavuz Sultan
Selim

Resim 6 Şehzade Mehmet Mührü

Resim 7 Şehzade Selim Mührü

Resim 8 Nurbanu Sultan

Resim 9 İsmihan Sultan

Resim 10 Hacce Aişe

Resim 11 Sadrazam Rüstem
Paşa

Resim 12 Sokullu Mehmet Paşa

Resim 13 Sokullu Mehmet Paşa

Resim 14 Hoca Saadettin Paşa

Resim 15 Feyzullah Efendi

Resim 16 Menteşzade Abdürrahim Efendi

Resim 17 Molla Çelebi

Resim 18 Karaçelebizade Hüsametdin Çelebi

Resim 19 Molla Ali Efendi

Resim 20 Abdullah Efendi (Tatar)

Resim 21 Abdullah Efendi

Resim 22 Abdürrahim Efendi (Habeşizade)

Resim 23 Hacı Mehmet Ağa

Resim 24 Abdülvehhab Bin Veliyüddin

Resim 25 Ali Ağa

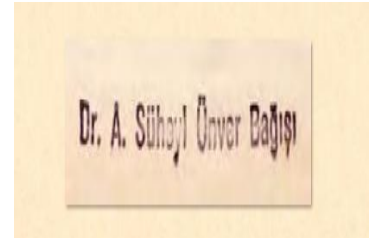
Resim 26 Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesi

Resim 27. Kayalık Kütüphanesi

Resim 28 Düğümlü Baba Külliyesi

Resim 29 Ahmet Süheyl Ünver

Resim 30 Asaf Bey Hafız Yakup

Resim 31 Edhem Efendi (Hafız ı Kütüb)

Resim 32 Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi

Yukarıda yer alan 3,4 ve 5 numaralı resimler yazma eserlerde vakıf mühürleri çeşitleri arasında padişah vakıf mühürleridir ve padişahların vakıf mühürleri Padişahın mührünün yanına vakıf kelimesi ile üstüne bir ayet eklenir, (genellikle görülen ayet Âraf suresinin 43.ayeti ile gösterilmektedir.)ayrıca vakıf kelimesi, padişah mührünün üst tarafına kimin vakfı olduğu da eklenerek gösterilmesi de başka şekilde gösterme şekilleri arasında yer almaktadır⁸.

Resim 3 padişah Fatih Sultan Mehmet’e ait mühür olup Mehmed bin Murâd Hân el-muzaffer dâ’imâ⁹yazmaktadır. II. Bayezid Mührü olan resim 4’te Bâyezîd bin Mehmed Hân el-muzaffer dâ’imâ¹⁰yazısı yer alırken resim 5’te Yavuz Sultan Selim’e ait Tevekkülî ‘alâ Hâlikî¹¹yani "Tevekkülüm (itimadım) yaradanımadır." ibaresi yer almaktadır.

Resim 6 ve 7’de ise şehzade vakıf mührü yazma eserlerde vakıf mühürleri çeşitleri içerisinde yer almaktadır. Resim 6’da Şehzade Mehmet Mühründe bulunan Mehmed bin Süleymân Hân el-muzaffer dâ’imâ¹²ifadesi bulunurken Resim 7 Şehzade Selim Mührü olup Selîm bin Süleymnâ Şâh Hân el-muzaffer dâ’imâ¹³ifadesini taşımaktadır.

Resim 8,9 ve 10 yazma eserlerde vakıf mühür çeşitleri içerisinde Vâlîde Sultan ve diğer Hanım Vakıf Mühürleri değerlendirmesinde bulunmaktadır. Resim 8’de Nurbanu Sultanın “Melik ve Mennân olan Allah’a tevekkül eden, dinin koruyucusu Sultan Murad Han’ın annesi.” Anlamına gelen el-Mütevekkile ‘ala’llâhi’l-Meliki’l-Mennaân Vâlîde-i pâdişâh-ıdîn-penâh Sultân Murâd Hân¹⁴yazan mührü varken yine valide sultan vakıf mührüne örnek gösterilebilecek olan Resim 9’da İsmihan Sultan’a ait Vakfu İsmihân Sultân binti Sultân Selîm Hân bi-medresetihâ fî Ebî Eyyûbi’l-Ensârî¹⁵yazısı ile Sultan Selim Han’ın kızı İsmihan Sultan’ın Eyüp Sultan’daki medresesine vakfidır anlamını taşıyan mührü yer

⁸ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 31.

⁹ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 32.

¹⁰ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 33.

¹¹ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 38.

¹² Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 89.

¹³ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 93.

¹⁴ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 94.

¹⁵ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 96.

almaktadır. Yazma eserlerde vakıf mühür çeşitleri içerisinde Vâlide Sultan ve diğer Hanım Vakıf Mühürleri içerisinde yer alan Resim 10 örneğinde ise diğer Hanım Vakıf Mühürleri olarak Vakf-ı el-Hâcce Âişe'ye ait zevce-i es-Seyyid el-Hâcc Ahmed Mahmud Paşa Cemîl der-Kütüb-hâne-i Mahmûd Paşa¹⁶yani “Seyyid el-Hâcc Ahmed Cemil’in zevcesi el-Hâcce Ayşe’nin Mahmud Paşa Kütüphanesi vakfıdır” yazan vakıf mührü bulunmaktadır.

Sadrazam Vakıf Mühürleri yazma eserlerde vakıf mühür çeşitlerini oluşturmaktadır. Bunun örneklerine de Resim 11-12 ve 13’te yer verilmiştir. Resim 11 el-Vâsık bi’l-Meliki’l-ilâh Rüstem bin Abdullah ¹⁷ yazılı Rüstem Paşa’ya ait bir vakıf mührü yer almaktadır. Resim 12 ve 13’te bulunan mühürler ise Sokullu Mehmet Paşa’ya ait olup Resim 12’deki mühürde Vâkıfu’l-kitâb bâni’l-Medreseti’l-Fethiyye li-uli’l-elbâb Mehmed Paşa el-vezîr’ül-a‘zam fi’d-devleti’s-Süleymâniyye ve’s-Selîmiyye min Âl-i ‘Osmân ebbedellâhu te‘âlâ mülkehum ilâ âhiri’l-ezmân ¹⁸ifadesi ile Bu kitabı vakfeden kişi Osmanoğulları’ndan Süleymaniye ve Selimiye devrinde Allah Teâlâ onların devletlerini kıyamete kadar daim eylesin veziriazam ve Fethiye Medresesi’nin banisi Mehmed Paşa’dır.” Anlamını taşıyan Resim 13’teki mühür de Hassa vakfe hâze’l-kitâb bi’l-buk‘ati’l-mübâreketi’l-mebniyyeti civâra’l-Medreseti’l-Fethiyye Mehmed Paşa el-vezîru’l-a‘zam fi’d-Devleti’s Süleymâniyyeti ve’s-Selîmiyyeti ve’l-Murâdiyye min Âli ‘Osmân halledallâhu mülkehum ilâ inkızâi’z-zamân ¹⁹yani “Bu kitabı, Osmanlı hanedanından Allah saltanatlarını kıyamete kadar daim etsin Sultan Süleyman, Selim ve Murad dönemleri veziriazamı Mehmed Paşa, Fethiye Medresesi civarındaki mübarek yere vakfetmeye tahsis etmiştir.” anlamını taşıyan mühür yer almaktadır.

Şeyhülislâm ve Müftü vakıf mühürleri de yazma eserlerde vakıf mühür çeşitleri arasında yer alıp resim 14-15 ve 16’daki görseller ile örneklendirmeler yapılmıştır. Resim 14’te yer alan Hoca Saadettin Paşa’nın mührü Vakfu’l-merhûm Şeyhü’l-islâm mu‘allimi’s-sultân Sa‘de’d-dîn Mehmed Efendi ile “Sultan’ın

¹⁶Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 121.

¹⁷Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 125.

¹⁸Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 127.

¹⁹Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 128.

muallimi merhum Şeyhülislâm Sadeddin Mehmed Efendi'nin vakfıdır.”²⁰ Anlamını taşıyan resim 15'te yer alan Feyzullah Efendi'nin Vakfu Şeyhül'l-islâm es-Seyyid Feyzullâh Efendi gafara'llâhulehu ve li-vâlideyhi bi-şartı en lâ yuhrace mine'l-medreseti'l-letî enşe'ehâbi-Kostantıniyye²¹ yazan ve “Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'nin Allah ona ve ana babasına mağfiret etsin İstanbul'da inşa ettiği medresesinden çıkarılmamak şartıyla vakfıdır.” Anlamını taşıyan mühür yer almaktadır. Resim 16'daki vakıf mühründe ise Menteşzade Abdürrahim Efendi'nin Vakf-ı merhûm Şeyhü'l-islâm-ı sâbık 'Abdu'r-rahîm Efendi bin Mehmed Efendi gaferallâhu lehu ve li-vâlideyhi ²²ifadesi yer alan ve “Mehmed Efendi oğlu sabık Şeyhülislâm merhum Abdurrahim Efendi'nin Allah onu ve ana babasını bağışlasın vakfıdır” anlamını taşıyan mühür ile Şeyhülislâm ve Müftü vakıf mühürleri örnekleri içerisinde yer almaktadır.

Resim 17-18 ve 19'da Kazasker Vakıf Mühür örnekleri yazma eserlerde vakıf örnekleri içinde yer almaktadır. Resim 32'de Molla Çelebi'nin Mine'l-kütübî'l-mevkûfe 'alâ evlâdi'l-vâkıf ve evlâdi evlâdihi leyse lehumu'n-niyâbetü ve'l-kazâ neslen ba'de neslin sümme 'ale'l-'ulemâ' ²³yani “Vâkıfın evladına ve onların evlatlarına, evladının nesline vekâlet verilmemek üzere nesilden nesile ve sonra da ulemaya vakfedilen kitaplardan.” anlamına gelen mühür yer alırken Resim 18'de Vakfu'l-mevlâ el-fâzıl Hüsâme'd-dîn eş-şehîr bi-Karaçelebi-zâdeel-munfasıl 'an kazâi 'asâkiri Rûmili li-evlâdihi'l-'ulemâ'i sümme li-evlâdi evlâdihi sümme ve sümme ²⁴yazısında “Rumeli kazaskerliğinden ayrılma Karaçelebizâde adıyla meşhur muhterem Hüsameddin Hoca Efendi'nin âlim çocuklarına, sonra onların evladına vakfıdır.” anlamı taşıyan ve Kara Çelebizade Hüsametdin Çelebi'ye ait vakıf mührü bulunmaktadır. Yine Resim 19'da ise Molla Ali Efendi'ye ait vakfu'l-Monlâ Alî Efendi el-kâdı bi-'asâkiri Rûmili 'alâ evlâdihi batnen ba'de batnın summe 'alâ men yekûnu müderrisen bi-medreseti'l-merhûm Şehzâde Sultân Mehmed Hân bi-Kostantıniyyeti'l-mahmiyye ²⁵ yazılı ve bu yazıda “Rumeli kazaskeri Molla Ali

²⁰Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 183.

²¹Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 185.

²²Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 188.

²³Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 217.

²⁴Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 219.

²⁵Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 221.

Efendi'nin çocukları ve çocuklarının çocuklarına, sonra İstanbul'da, Şehzâde Sultan Mehmed medresesi müderrislerine vakfıdır. Anlamını taşıyan mühür yer almaktadır.

Yazma eserlerde vakıf mühürleri çeşitleri arasında değerlendirdiğimiz Çeşitli Meslek Sahiplerinin Vakıf Mühürlerine ise Resim 20-21 ve 22 numaralı örnekler içerisinde yer verilmiştir. Resim 20 Abdullah Efendi (Tatar)'ın Vakf-ı Tatar Abdullâh Efendi ²⁶ifadesini taşıyan mührü yer almaktadır. Resim 21'de Abdullah Efendi'nin Merhum Hâce Abdullâh Efendi hayr ile yâd oluna²⁷ anlamını taşıyan rik'a hattıyla yazılmış vakıf mührü yer almaktadır. Resim 22'de Abdürrahim Efendi (Habeşizade) vakıf mührü ise Vakf-ı merhûm Habeşî-zâde Abdu'r-rahîm Efendi ²⁸yazısı ile yer almaktadır.

Anadolu ve Rumeli Kütüphanelerinden İstanbul'a Gelen Koleksiyonlarda bulunan Bazı Vakıf Mühürleri de yazma eserlerde vakıf mühür çeşitleri içerisinde değerlendirilip Resim 23-24 ve 25'te örneklendirilmiştir. Resim 23'te Hacı Mehmet Ağa'ya ait Teke Sancağı mütesellimi Hacı Osmân-zâde Hacı Mehmed Ağanın vakfıdır ²⁹yazılı mührü bulunmaktadır. Abdülvehhab Bin Veliyüddin'ait olan mühür ise resim 24'de yer alıp mührde Kad vakafe hâze'l-kitâb Abdü'l-vehhâb bin Veliyyü'd-dîn³⁰ ifadesi bulunmaktadır. Aynı örneklendirme içerisinde yer alan resim 25'teki mühür sahibi Ali Ağa olup mührde Habese ve vakafe hâzihi'n-nüşate'-ş-şerîf Emîn-i şa'îr-i hâssa 'Alî Ağa hasbeten lillâhi te'âlâ Fî beldeti Tırnova alâ talebeti'l-'ilmi bi-şartı en-lâ yuhrace 'an hızânetihâ hatveten ve-lâ şıbran el-Hamdü lillâh ale't-tevfîk ni'me'l-Mevlâ ve hüve veliyyü't-tevfîk ³¹yazısı yer alıp mühür yazısında "Bu kıymetli nüshayı Emin-i şa'îr-i hassa Ali Ağa, Tırnova beldesinde ilim talebelerine, kitaplığından bir adım hatta bir karış bile çıkarılmaması şartı ile alıkoymuş ve vakfetmiştir. Muvaffakiyeti veren Allah'a hamdolsun, o ne güzel Mevla'dır, muvaffakiyet ihsan eden odur" anlamı yer almaktadır. Yazma eserlerdeki vakıf mühürleri örneklerinden bir diğeri de vakfı belli olmayan

²⁶ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 231.

²⁷ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 232.

²⁸ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 234.

²⁹ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 384.

³⁰ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 386.

³¹ Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 387.

vakıf mühürleridir. Resim 26-27 ve 28 bunlara örnek teşkil etmektedir. Resim 26’da yer alan Çorlulu Ali Paşa Kütüphanesinde yer alan Ba’zı ashâb-ı hayrın Çorlulu ‘Alî Paşa Kitâb-hânesine vakf eylediği kitabıdır³²ifadeli mühürdür. Resim 27 Kayalık Kütüphanesine ait Mine’l-kütübi’l-mevkûfeti’l-mevzû’ati ‘alâ Kütüb-hâne-ider-Mahalle-i Kayalık³³yani “Kayalık Mahallesindeki kütüphaneye vakfedilip konulan kitaplardandır.” İfadeli mühür bulunmaktadır. Bir başka vakfı belli olmayan mühür ise resim 28’de Düğümlü Baba Külliyesine ait vakıftır. “Der-sa’âdetde Sultân Ahmed civârında Düğümlü Baba kuddise sırruhu’l-a’lâ hazretlerinin medfûn olduğu tekyeden çıkarılmayacaktır”³⁴ yazılı bir vakıf mührüdür.

Şahıs mühürleri olarak da nitelendirileceğimiz latin harfli vakıf mühürleri, yazma eserlerde vakıf mühür çeşitleri arasında değerlendirilirken latin harfli vakıf mühürlerini Resim 29’da Ahmet Süheyl Ünver’ in, Dr. A. Süheyl Ünver Bağışı adlı vakıf mührü örnek teşkil etmektedir. Resim 30’da Asaf Bey Hafız Yakup’un Serezli Asaf Beyle Hafız Ya’kub Efendinin vakfıdır ifadesi ile yer alırken Resim 31’de Hafız-ı Kütüb Ethem efendinin vakfıdır ifadesi ile Edhem Efendi (Hafız ı Kütüb)’nin vakıf mührü bulunmaktadır. Tez çalışmamızı oluşturan Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesinde yer alan yazma eserler arşivinde bulunan Resim 32’deki Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Müze ve Kütüphanesi 14622 envanter numaralı yazma eserde yer alan biri oval şekil içerisinde Koyunoğlu şehir müze ve kitaplığı Konya 1913 yazılı vakıf mührü diğeri ise dikdörtgen şekilde olup Koyunoğlu müzesi kitaplığı ifadesi ile latin harfli vakıf mühür örnekleri arasında yer almaktadır.

3.5.Hat Sanatı ve Mühür İlişkisi

Hat, Arapça kökenli bir kelime olup sözlük anlamı olarak ; “çizgi, satır, yol, yazı” gibi ifadeler taşımaktadır³⁵. İslâm kültüründe ise “hüsn-i hat, hüsnü’l- hat ve el-hattu’l-hasen” şeklinde, “yazı” ve “güzel yazı” manalarında kullanılmıştır. Sadece

³²Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 417.

³³Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 418.

³⁴Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, 419.

³⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara, 1997), 341.

İslâm yazıları için kullanılan hüsn-i hat tâbiri, bir de estetik kurallar ile ölçülü ve güzel yazı yazma sanatı anlamına da gelmektedir.³⁶

Yazı, temel işlevi iletişimde belirtilmek istenen ifadeyi iletme aracı olarak görülse de hat sanatı bu anlamda, yazı da harflerin estetik duruşunu sağlayarak adeta harflere ruh libasını giydirip, karşı tarafın duygularında görünür bir canlılık katar. İşte bu anlamda da bu sanat için “Hat, her ne kadar cismânî âletlerle meydana getirilse de ona rûhânî bir hendesedir” ifadesi ile anlatılmaya çalışılmıştır³⁷.

İslamiyet’ten önce ve İslâm’ın ilk asrına yakın dönemdeki kitabelerin tedkîk edilmesi gibi birtakım ilmî araştırmalar sonunda, İslâm medeniyetinin yazı dili olan Arap yazısının menşei hakkında; bu yazının Nabat yazısından türediği ve hatta onun gelişmiş bir devamı niteliğinde olduğu görüşü benimsenmiştir. Arap yazısı, Ârâmî halkıyla Fenike yazısına bağlanır ve Ârâmî yazısından, Nabat yazısı, bundan da Arap yazısı meydana gelmiştir.³⁸ Nabat yazısından Arap yazısına geçişin çeşitli safhalarını görmeye imkân sağlayan kitâbelerin en eskisi, Ümmü’l- Cimâl (m. 250) ve en-Nemâre (m. 328) kitâbeleri olup bu mezar taşları, Araplara ait olduğu halde Nabat kültürünün etkisi ile Nabatî yazı ile yazılmıştır.³⁹ Buradan hareketle; bahsi geçen kitâbelerin detaylı incelemesi yapıldığında ilk devir Arap yazısının, Nabat yazısı ile harf şekilleri açısından benzerliğinden ve yakınlığından söz etmek mümkündür.⁴⁰ Yunanca, Süryânice ve Arapça olarak üç dilde yazılmış olan Zebed kitâbesi (m. 512), bu yazının artık Araplar tarafından kabul gördüğü ve Arapçanın da yazı dili olarak kabul edildiğini göstermektedir. Şam’ın güneydoğusunda bulunan milâdî 528 tarihli Üveys kitâbesindeki yazılar ve Şam’ın Güneyinde bulunan milâdî 568 tarihli Harran kitâbesindeki yazılar ile İslâm’ın doğuşu sırasındaki Arap yazısı arasında görülen yakın benzerlikler de çok ileri bir seviyededir.⁴¹

İslâm’ın ilk yıllarında Nabat yazısının hem kullanım alanı bakımından hem de yazarken kullanılan malzemelerin tesiri ile şekil bakımından farklılık gösteren

³⁶Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar* (İstanbul, 2010), 20.

³⁷ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 20.

³⁸Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı* (İstanbul, 2022), 11.

³⁹Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, 11-12.

⁴⁰Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, 12.

⁴¹Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, 12.

“Meşk” ve “Cezm” diye anılan iki farklı üslubu olduğu bilinmektedir. Kitâbe, Mushaf ve önemli vesikaların yazıldığı harf şekillerinin sert ve köşeli olduğu Cezm yazısı ile daha çok günlük işlerde, ticari işlerde ve mektuplarda kullanılan daha yuvarlak ve yumuşak hatların hâkim olduğu Meşk yazısı; İslamiyet’ten sonra Hicret’i takip eden zamanlar içerisinde gelişerek sanat yazısı seviyesine yükselmiştir⁴².

Yazı, Mekke’de “Mekkî”, Medîne’de “Medenî” ismini almış, daha sonra Hz. Ömer (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.) hilâfetleri öneminde, şehirlere nispeten Basra’da “Basrî”, Kûfe’de “Kûfî” gibi adla ile nitelendirilmiştir.⁴³ Özellikle Şam’da ve Kûfe’de geçirdiği merhalelerden sonra daha da gelişen Kûfî yazı, muhtelif yerlerdeki aynı karakterde bir araya gelen yazı tarzlarının ortak ismi olmuştur.

Çeşitli şekillerde tasnif edilen Kûfî yazı, yapılarına göre: Basit Kûfî, Yapraklı Kûfî, Zemini süslü Kûfî, Örgülü Kûfî ve Geometrik Kûfî olarak beş kısma ayrılır. Yazıldıkları bölgelere göre de üç kısma ayrılmıştır: İlk olarak ortaya çıktığı bölge ve çevresinde yazılanına “Kûfî” denmiş, daha sonra bu bölgenin doğusunda yazılanına “Meşrik Kûfisi”, batısında yazılanına ise “Mağrip Kûfisi” adını almıştır.⁴⁴

İktisadî ve medenî seviyenin yükselmesiyle birlikte ilim ve sanat alanında önemli gelişmelerin ortaya çıktığı Emevîler döneminde, yazının ıslahı da çok hızlı bir şekilde gelişim safhasına girmiş ve yazının güzelleştirilmesiyle beraber bir sanat şubesinin ana unsuru haline gelmesi de yine bu dönemde görülmüştür. Emevîler döneminin hüsn-i hatla Mushaf yazan önemli hattatlarından Hâlid b. Ebu’l- Heyyâc, Mescid-i Nebevî’nin kible duvarına Şems Sûresi’nden Kur’an’ın sonuna kadar yazan ve ilk Celî yazı hattatı olarak bilinen isimdir. Bilinen bir diğer önemli hattat Mâlik b. Dînâr, Emevî sarayında Mushaf yazan isimlerdendir fakat bu dönemde yetişen ilk büyük yazı ıslahatçısı Kutbe el- Muharrir, Kûfî yazıda değişiklik yaparak Celîl, Tûmâr, Sülûs ve Nısf (Sülüseyn) denilen dört çeşit yazıyı oluşturan isim

⁴² Uğur Derman, “Hat”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1997), 16/427-428.

⁴³ Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, 12-13.

⁴⁴ Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, 13.

olmuştur.⁴⁵ Abbâsîler döneminde Kutbe'nin yazılarını geliştiren iki önemli hattat ise : Dahhâkb. Aclan ve İshak b. Hammâd el- Kâtîp'tir.⁴⁶

Abbâsîler'in ilk döneminde yaşayan vezir ve hattat olan İbn Mukle (Ebû Ali Muhammed b. Ali) (ö.328/940), hat sanatı tarihindeki en önemli gelişmelerden birine imza atmış, yazıda harf bünyelerini belli ölçülere ve kaidelere bağlamıştır. İbn Mukle ile mevzun hattan mensub hatta geçilmiş ve Kûfî yazının etkisini yitirerek yerini Aklâm-ı Sitte'ye bırakmaya başlamıştır.⁴⁷ İbn Mukle'den bir asır sonra gelen İbnü'l-Bevvâb (Ali b. Hilâl) (ö. 413/ 1022) ise onun Aklâm-ı Sitte'de tespit ettiği estetik ölçü ve kuralları daha ince geometrik ölçülere bağlayarak yazıyı güzelleştirmiştir.⁴⁸ İbnü'l-Bevvâb'dan iki asır sonra gelen ve kesin olmamakla birlikte aslen Amasyalı olduğu iddia edilen Yâkût el-Müsta'sımî (ö. 698/1298), Aklâm-ı Sitte yazılarını en gelişmiş haliyle tespit etmiş ve yeni bir üslûp ortaya çıkarmıştır. Ayrıca kendinden önce düz kesilen kamış kalem ucunu da eğri bir kesme şekli vererek yazıya lâtif bir görünüm de kazandırmıştır. Yâkut üslûbunun İslâm âleminde benimsenmesi ile kendisine “kıbletü'l-küttâb” (hattatların kıblesi) lâkabı verilmiştir. İslâm ülkelerinde bu üslûbun yayılmasına vesile olan altı talebesiyle birlikte ise “esâtize-i seb'a” (yediüstâd) diye anılmışlardır.⁴⁹ Yâkût'un vefatından sonra Bağdat, sanat merkezi olma özelliğini yitirmiş ve yerini Kahire'ye sonrasında ise İstanbul'a bırakmıştır.⁵⁰

Türkler; İslâm öncesinde içinde bulundukları coğrafyada bulunan iklim ile beraber çeşitli medeniyetlerin etkileri ile sahip oldukları kültür zenginlikle Müslümanlığı benimsedikten sonra İslâm medeniyeti çerçevesi içerisinde yepyeni bir anlayış ortaya koymuşlardır.⁵¹ Orta Asya'da gelişmiş bir medeniyet ürünü olan Göktürk Kitâbeleri, Türkler'de yazı ve sanatın ileri bir seviyede olduğunun kanıtı niteliği taşımaktadır.⁵² Selçuklular dönemine gelindiğinde, mimari eserlere bakıldığında Kûfî yazı yer almış fakat Celî Sülûs kullanımının da yaygınlaştığı

⁴⁵Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 65-66.

⁴⁶Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 70.

⁴⁷Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, 15.

⁴⁸Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 77.

⁴⁹Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 79.

⁵⁰Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah* (Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 2007), 14.

⁵¹Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, 14.

⁵²Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, 14.

görülmüştür. Celî Sülüs yazı hem sade olarak hem de zemini süslü bir şekilde kullanılmıştır.⁵³Bu dönem Celî yazıların ortak özelliği harflerdeki inceliklerdir. Büyük Selçukluların kitâbî yazılarıyla alakalı fazla bilgiye ulaşılmasa da Abbasî devrinden sonra Nesih yazının Mushaf yazımında kullanılması yaygınlaştığından, Selçuklu dönemine ait olduğu anlaşılan kitâbî yazının da Nesih olduğunu söylenebilir.⁵⁴ Anadolu Selçukluları döneminde kullanılmış olan Sülüs ve Nesih yazısı ile birlikte Muhakkak ve Reyhânî yazı çeşidi de kullanılmış olup özellikle Mushaflarda bu yazılara sıklıkla rastlanmıştır.⁵⁵ Beylikler döneminde Yâkûtâne yazı üslûbundan istifade eden hattatlar, Selçuklu Sülüs ve Neshinden ayrı bir yazı tavrı geliştirmişler, mimaride Kûfî yazı kullanımını azaltıp ve bunun yerini Celî Sülüs yazısına bırakmışlardır.⁵⁶ Fatih döneminin en önemli hattatlarından, Fatih Camii’de yazıları bulunan Yahya Sûfî ile Topkapı Sarayı Bâb-ı Hümâyûn yazılarını yazan oğlu Ali b. Yahya Sûfî’nin yazıları, özellikle istif bakımından XIX. yüzyıla kadar Celî Sülüs’ün nadide örnekleri arasında görülmüştür.⁵⁷

Şeyh Hamdullah’tan sonra Afyonkarahisarlı olan Ahmed Karahisârî (ö. 963/1556), aldığı hat eğitiminin sonunda Aklâm-ı Sitte’de Yâkût ekolüne geri dönüş yapmış fakat tasarımlarındaki özgünlük, harf bünyelerinde ve kompozisyonlarda elde ettiği nispet özelliği ile de kendi adıyla anılacak “Karahisârî üslûbu”nu ortaya koymuştur.⁵⁸

Kanunî Sultan Süleyman döneminin en önemli hattatı olarak bilinen Karahisârî’nin; padişah için yazmış olduğu Mushaf-ı Şerîf, onun en önemli eserlerindendir.⁵⁹Kendisinden sonra gelen hattatlar Karahisari’nin üslûbu devam ettirmemiş fakat talebelerinden olan Ferhad Paşa (ö.1574), Derviş Mehmed (ö.

⁵³Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye’den Günümüze Hat Sanatı*, 17.

⁵⁴Fevzi Günüş, *XV-XX. Yüzyıl Osmanlı Dînî Mimarisinde Celî Sülüs Hattı Uygulama ve Teknikleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991), 25.

⁵⁵Fevzi Günüş, *XV-XX. Yüzyıl Osmanlı Dînî Mimarisinde Celî Sülüs Hattı Uygulama ve Teknikleri*, 26.

⁵⁶Fevzi Günüş, *XV-XX. Yüzyıl Osmanlı Dînî Mimarisinde Celî Sülüs Hattı Uygulama ve Teknikleri*, 29.

⁵⁷Fevzi Günüş, *XV-XX. Yüzyıl Osmanlı Dînî Mimarisinde Celî Sülüs Hattı Uygulama ve Teknikleri*, 32.

⁵⁸Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 138.

⁵⁹Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 140.

1591), Hasan Çelebi (ö. 1594'ten sonra) ve Demircikulu Yusuf (ö. 1611) Karahisari'nin ekolü ile yazmışlardır.

Aklâm-ı Sitte'de adeta yeni bir çığır açan Hattat Hâfız Osman (h. 1052/ 1642), Şeyh Hamdullah yazılarından beğendiklerini alıp şekil ve denge bakımından geliştirip ve Sülüs ve Nesih yazısına daha estetik bir hava kazandırarak kendi üslûbunu ortaya koymuştur.⁶⁰

Celî Sülüs yazı çeşidinde çok fazla eser vermeyen yazıda Hâfız Osman'nın sülüslerini örnek alıp kendi Celî Sülüs yazısına uygulayan Türk hat sanatında Celî Sülüs yazısının en önemli ismi ise Mustafa Râkım olmuştur. Sülüs- Nesih hilye formunu düzene koyup aynı zamanda Aklâm-ı Sitte'de en uzun süre hattatlarını etkileyerek ekolün kurucusu Hâfız Osman'nın ardından Sülüs ve Nesih yazısında önem taşıyan diğer kişi ise İsmail Zühdî Efendi 'nin (ö. 1806) ismi olmuştur.

Celî yazı ve tuğrada büyük değişiklik yapan isim olarak bilinen Mustafa Râkım, Sülüs ve Nesih yazıda kendine has bir tavrı olan fakat celî yazıda Râkım kadar başarı gösteremeyen Mahmud Celâleddin (ö. 1829), Sülüs - Nesih yazının zirve ismi olan Mehmed Şevkî Efendi (h. 1244/ 1828) ve özellikle Celî Sülüs ve Celî Ta'lik yazıda mâhir olan Sâmi Efendi (h. 1253/ 1838), Türk hat sanatının ekol isimleri arasında yer almaktadır.⁶¹

Sâmi Efendi'den sonra Nazif Efendi, Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey, Aziz Efendi, Ömer Vasfî Efendi ve Neyzen Emin Yazıcı; Celî Sülüs yazıda Râkım yolunda, Sâmi Efendi şivesinde yazan hattatlar arasındadır. Ayrıca son devrin önemli hattatlarından biri olan Hâmid Aytaç ile Hâlim Özyazıcı da aynı vadide eserler vermiş ve celî yazıda başarıya ulaşmışlar sanatkârlar arasındadır.

Abbasîler dönemi kadar mimari ve yazma eserlerde Kûfî yazı çeşidi kullanılmıştır. Abbasî veziri olan meşhur hattat İbn Mukle (ö.940) ve kardeşi Ebû Abdullah Hasan bugün aklâm-ı sitte diye nitelendirilen yazı çeşitlerinin geliştirilmesinde çok büyük bir öneme sahiptir.

⁶⁰Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 161.

Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, 34-51.

.İslam yazısı, tarihî süreç içerisinde estetik gelişimini sürdürürken yazıların anası anlamında ümmü'l-hutût diye de anılan Kûfî yazı, kullanım alanlarına göre çeşitlenmiş ve bu yazıdan altı çeşit yazı dediğimiz (aklâm-ı sitte) olmuştur.

Bu yazılar doğrudan ya da dolaylı olarak Kûfî yazı kaynaklıdır ve Şeş kalem olarak da tâbir edilen Aklâm-ı Sitte yazıları şunlardır: Tevkî', Rikâ', Muhakkak, Reyhânî, Sülüs ve Nesih. Hattatt İbn Mukke'nin tevki ve rikâ yazıya, Ebu Abdullah'ın ise neshî yazı çeşidine hâkim olduğu bilinmektedir. İbn Mukle'nin hat sanatına en önemli katkısı ise “Elif” harfinin ölçüsü ile diğer harfleri ölçülendirmesi ve yazıda ölçü birimini, kalemin noktası olarak belirlemesi olmuştur⁶².

Tevkî' yazısı Hat sanatında; tuğra, ferman, menşur ve berat gibi sultanlara ait bütün belgelerin yazıldığı hat çeşididir. Sülüs yazının kurallarına tâbidir. Kalem ağzı kalınlığı Sülüs'e yakındır. Harflerin yarısı düz, yarısı yuvarlak hatlardan oluşur. Sülüs yazısına göre harflerin boyları, çanakları, küpleri, elifleri daha kısa, küçük ve kıvraktır. Sülüs yazısında elif harfinin boyu yedi noktaya yaklaşırken Tevkî' yazıda elif harfinin boyu beş nokta kadardır.⁶³Harfler kaide ve biçim bakımından sülüs yazı çeşidi kalemi ölçüsüne uysa da arada bir takım farklılıklar arz etmektedir. Bu yazının en belirgin özelliği ise birleştirilmeyen harflerin birleşmiş olarak yazılmasıdır. Bu yazı çeşidi daha sonrasında Divânî yazı çeşidine yerini bırakmıştır.

Rikâ' yazı çeşidi Tevkî' yazı çeşidinin küçüğü olup bu yazı kaidelerine bağlıdır. Tevkî' kaleme göre Rikâ yazısında harfler daha yuvarlak ve harfler genellikle birleşik olduğu için süratli bir şekilde yazmaya daha elverişli bir yazı çeşididir. İlmiye icâzetnameleri bu hat ile yazıldığı için bu yazı çeşidi “Hatt-ı icâze” diye de adlandırılmıştır. Osmanlılar'da Divânî yazının belirmesine kadar İran'da da Ta'lik yazının ortaya çıkmasına kadar resmî belgelerde Rikâ' yazı kullanılmıştır.⁶⁴

⁶² Kadir Sakoğlu, *Keçiören Estergon Kalesi Kültür Merkezi Etnografya Müzesinde Bulunan Hat Levhaları* (Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 14.

⁶³ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 96.

⁶⁴ Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 97.

Muhakkak: “muntazam” ve “muhkem” anlamlarına gelen bir yazı çeşididir. Sülüs kalem ölçüsünde olup bir buçuk oranında düz diğer kısımları ise yuvarlak olarak yazılan harfleri oluşturmaktadır. Harflerin yatay kısımlarının daha yayık şeklinde ve harflerin büyük olması bakımından sülüs yazısına göre farklılık arz etmektedir. Daha çok mimaride tercih edilen bu tür, satır halinde yazılır fakat istif olarak yazılmaz.⁶⁵

Reyhânî: Muhakkak yazısına tâbi olup bu yazının karakterinde olan bir yazı çeşididir. Nesih yazısı gibi ince ve küçük olarak yazılan Reyhânî yazı çeşidinin kalem ağız kalınlığı da Nesih ölçüsündedir. Nesih gibi Mushaf kitabetinde ve kitap sanatlarında oldukça yer almaktadır. Muhakkak ve Reyhânî yazılar, İbnü'l- Bevvâb ile ortaya çıkmış ve güzelleştirilmiş fakat Yâkût el-Musta'sımî tarafından klasik ölçüleri belirlenmiştir.⁶⁶

Sülüs yazı çeşidi, Hicrî IV. yüzyılda ortaya çıkmış olup hat neveleri içinde en çok kullanılan yazı olarak yer almaktadır. Kûfî yazısındaki düz, dik, köşeli çizgiler sülüs'te yumuşak, yuvarlak ve eğimli olarak yer alır. Üçte bir anlamını taşıyan Sülüs, bu ismi başlangıçtaki yuvarlak karakterli yazıdan geliştirildiği için Tûmâr yazının üçte bir ölçüsünden alınmıştır ve Kalem ağzı genellikle 3 mm. genişliğindedir. Hat sanatı Sülüs yazısı ile olgunluk kazanmıştır. Sülüs yazı çeşidi Osmanlı hattatlarının eliyle gelişimini tamamlamış ve bu yazı için “ümümü'l-hutût” tâbirini almıştır.⁶⁷

Nesih yazı çeşidi ise “ortadan kaldırmak, bir şeyi kaldırıp onun yerine başka bir şey koymak ”anlamını taşımaktadır. Sülüs kaleminin üçte biri kalem ağzı ölçüsünü oluşturmaktadır yani Sülüs 'ün üçte ikisini kaldırıp biriyle de ona tâbi olmuş bir yazı çeşididir. Nesih, Sülüs yazısına tâbi olsa da tam Sülüs yazı kaidelerini taşımayıp sülüs'ü andıran bir yazı niteliğindedir. Sülüs yazısında olduğu gibi Nesih yazısının da usûl ve kâideleri Yâkût ekolünden benimsenmiş fakat asıl tekâmülünü ise Osmanlı hattatları arasında yer alan Şeyh Hamdullah Mektebi sayesinde tamamlamış olup Kur'an-ı Kerîm yazımında Nesih yazısı kullanılmaya başlanmıştır.

⁶⁵Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*, 72.

⁶⁶Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 97.

⁶⁷Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 97.

XVI. Yüzyıldan sonra kitap ve Mushaf yazımında en çok kullanılan yazı çeşidi Nesih yazısı olmuş ve Reyhânî tamamen terkedilmiştir.⁶⁸

Aklâm-ı Sitte dışında gelişen yazılara baktığımızda ise Aklâm-ı Sitte içerisinde belirttiğimiz altı çeşit yazının dışında, bazı araştırmacılar İran'da ortaya çıkmış olan Ta'lik yazısını da aklâm-ı sitteye dâhil etmiş ve kalem sayısını böylece yediye çıkarmışlardır. Ayrıca Osmanlılar döneminde de kullanılan Divânî, Siyâkat ve Rik'a yazı çeşitleri, İslâm kültürü içerisinde sanat açısından önemli bir yeri arz etmektedir. Herhangi bir hat nevi olmayan ve bir cins yazının karakteri veya sıfatı mahiyetinde bulunan gubârî, celî, müselsel, müsennâ gibi kavramlar da bulunmaktadır. Bunun yanında sanat değeri olmayan hatt-ı şecerî, alev yazısı, hatt-ı sünbülî gibi yazı isimleri de bulunmaktadır.⁶⁹

Divânî: Osmanlı Devleti'nin resmî yazısıdır. Padişah fermanları ve devletin resmî kararları olan bu yazıyla yazıldığı için "divâna mensup" anlamını taşıyan "divânî" ismini almıştır⁷⁰. İranlıların "Çep" olarak isimlendirdiği bu yazı çeşidi Türkler 'de Fatih devrinde rastlanmış ancak daha çok Yavuz devrinden sonra gelişmiş bir hat yazısı olmuştur. Bu yazı adeta hareketliliğini Tevkî'den, duruşunu ise Ta'lik'ten alarak oluşmuştur⁷¹.

Celî Divânî yazı çeşidi Divân-ı Hümayun'da önemli fermanlar, beratlar ve mühim belgelerin yazımında kullanılmaktadır. Divani yazının daha gelişmiş bir şekli olarak nitelendirilen Celî Divânî'de, kelimeler istiflenmiş, harf araları; hareke, tezyinî unsurlar ve küçük noktacıklarla doldurulmuştur.⁷²Celî Divânî yazısı, her bakımdan zengin görünümü itibarı ile kişide bir ihtişam, kuvvet, azamet ve saltanat gibi hisler ortaya çıkarmaktadır.

Rik'a, Osmanlıların günlük yazışmalarında kullanılan ve serî yazma ihtiyacından dolayı geliştirdikleri sade bir yazı türüdür. Genellikle hareke

⁶⁸Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 103.

⁶⁹Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 103.

⁷⁰Hasan Özönder, *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri Terimleri Sözlüğü*, 35-36.

⁷¹M.Hüsrev Subaşı, *Geleneksel Türk El San'atlarından Yazıya Giriş Tarihçe/ Türler/ Malzeme/ Meşkler Ve Örnekler* (İstanbul, 1997), 17.

⁷²M.Hüsrev Subaşı, *Geleneksel Türk El San'atlarından Yazıya Giriş Tarihçe/ Türler/ Malzeme/ Meşkler Ve Örnekler*, 18.

kullanılmadığı gibi, harf gözleri kapatılmış ve harf dişleri, düz bir çizgiyle belirlenmiştir.⁷³Böylece pratik bir şekilde yazılmaktadır. Divânî, Celî Divânî ve Rik’a, Türklerin icat ettikleri yazılar arasında yer almaktadır⁷⁴.

“Estetik” adlı kitabında Suut Kemal Yetkin: “Estetik kavramı, kelime anlamı olarak duygu bilimi şeklinde tanımlayıp bugün; güzelden, sanatın özlüğünden ve çeşitli sanatların tekniğinden bahseden bir bilimdir”⁷⁵ şeklinde ifade etmiştir. Burada estetik konusunu yalnız sanat güzelliğine binaen bir tarif yapılmış olsa da estetik kelimesi, “bedîyat”⁷⁶ kelimesi olarak kullanıldığında “bedî”⁷⁷ güzelliklerin sadece sanat eserlerine has olmayıp hilkat ve tabiat eserlerini de kapsadığını ve hislerden başka nefsânî arzular, akıl ve basiret gibi kavramlara da konu olabileceğini belirtmek gerekmektedir⁷⁸.

Estetik başka bir anlamda ise güzellik kavramının insan zihninde ve duygularında uyandırdığı etkilerini konu edinen, felsefenin kolu olarak da ele alınan ve mantığa göre hakikate varmak için akla ihtiyaç olduğu kadar, estetik alanında güzeli bulma yolundaki duyguya öylece yolu göstermesi gerekmektedir. Estetik için kullanılan kavramlardan bedî kavramını ibdâ⁷⁹ kavramıyla arasında alaka kurulabilir⁸⁰. Dolayısıyla, estetik kavramı bütün bu ifadelerin hepsini kapsayan bir alan olmaktadır.

Güzellik kavramının ifadesi tabiatla ve sanatta uyumun mükemmel buluşması olup duyuları, duyguları ve düşünme yetisini aynı anda tatmin etmesidir.⁸¹Kısacası haz duygusunu insana ne ölçüde veriyor ise bunlar ile kemâl idraki, derin düşünce ve

⁷³M.Hüsrev Subaşı, *Geleneksel Türk El San’atlarından Yazıya Giriş Tarihçe/ Türler/ Malzeme/ Meşkler Ve Örnekler*, 19.

⁷⁴ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Türklerde Yazı Sanatı* (Ankara, 1993), 62-67.

⁷⁵Suut Kemal Yetkin, *Estetik* (İstanbul, 1947), 1.

⁷⁶ Bedîyat: Güzel şeylerle ilgilinin çoğul eki almış şekli. Konusu güzel ve güzellik olan ilim, estetik.

⁷⁷ Bedî: 1. Eşi görülmemiş, çok güzel. 2. Güzel şeylerle ilgili.

⁷⁸ Mahmut Bedreddin Yazır; Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I., Diyanet İşleriMahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1972), 107-108.

⁷⁹ Mustafa Çağrı, “Yaratma”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013), 43/325.

⁸⁰ Mahmut Bedreddin Yazır; Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I., Diyanet İşleriMahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I*, 108.

⁸¹Turan Koç, *İslâm Estetiği* (İsam Yayınları, 2012), 77.

yüksek heyecan uyandırabiliyor ise o ölçüde güzel denilebilir⁸². Tarih boyunca insan zihnini meşgul eden ve filozofların da çeşitli görüşler ortaya koymaya çalıştığı “güzellik” kavramı, İslâmî estetik anlayışta “hüsn” kelimesi olarak ifade edilmektedir⁸³.

Lügatte; “güzel, iyi, güzel olmak” gibi anlamlara içeren hüsn kelimesi, her ne kadar zahirî güzelliğe dikkat çekilmiş gibi olsa da bazı ayetlerden anlaşıldığı üzere manevî güzelliğe işaret etmektedir⁸⁴. Kur’an-ı Kerim, insanlar açısından ilahi bir mesaj olması ile birlikte sanat ve estetik bakımından insanın gözü ve gönlüne hitap etmektedir⁸⁵. ki Kur’an-ı Kerim’de, Allah’ın güzelliği; “Yaratıcıların en güzeli olan Allah, ne yücedir.”⁸⁶ Ayetiyle belirtilirken insan güzelliği ise; “Doğrusu, biz insanı en güzel biçimde yarattık”⁸⁷. Ayetiyle belirtilmektedir⁸⁸. Hz. Peygamberimiz (sav) ise insanlığa “En güzel örnek” olarak her yönü ile daima iyilik yolunda olmuştur.

İslâm düşüncesinde, insan ait olduğu kaynağa ulaşması insan olmanın esasını taşır ve nitekim insanda; muazzam ve muhteşem olan güzelliğin karşısında, bunları ortaya koyan iradeye ve kudretin olağan üstünlüğüne karşısında büyük bir hayranlık duygusuna varır⁸⁹. İnsanın fitratında var olan estetik ve sanat duygusu insanı sürekli olarak daha güzel olanı bulmaya sevk etmiştir.⁹⁰ Bu noktada sanatın özü olan güzelliğin işaret ettiği “hakikat” kavramını bağdaştıran insan, asıl amacın “Mutlak Güzel” olanı bulmaya yönelik fitrî bir arayış da olması gerektiğini fark etmektedir.⁹¹ Allah (c.c)’ın, iradesini ve her türlü sıfatlarını en güzel biçimde kavrayıp kaynağa ulaşmanın yolu ise Yüce yaratıcının kelâmı olan Kur’an-ı Kerim ile gerçekleşmektedir.⁹² Her şey hakiki sanatkârın tecellisinin sırlarını taşıırken, bütün bu

⁸²Turan Koç, *İslâm Estetiği*, 77.

⁸³“Hüsn”, “Cemâl”, “İhsan”, “Lâtif” gibi Kur’an’da geçen estetik terimlerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Mustafa Yıldırım, *İslam Sanatı ve Estetiğinin Temelleri* (Ankara, 2012), 59-62.

⁸⁴Mustafa Yıldırım, *İslam Sanatı ve Estetiğinin Temelleri*, 59.

⁸⁵Ali Fuat Baysal, “Musaf Tezyinatının Tarih İçindeki Gelişimi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 10/365-386 (2010), 366.

⁸⁶Mü’minun Sûresi, 23/14.

⁸⁷Tin Sûresi, 95/4.

⁸⁸Mustafa Yıldırım, *İslam Sanatı ve Estetiğinin Temelleri*, 59.

⁸⁹Turan Koç, *İslâm Estetiği*, 78.

⁹⁰Recep Gün Yılmaz Can, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012), 27-31.

⁹¹Yılmaz Can, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, 30-31.

⁹²Turan Koç, *İslâm Estetiği*, 154.

sırlara erebilmek için ilmin anahtarına ulaşmak gerekir ki, bunu en güzel sanat vasıtası ile yapmak mümkündür.

Kur'an-ı Kerîm'in ilk âyeti olan "Oku" emriyle ilmin ve ona vasıta olan yazının önemi vurgulanmış; zaman içinde vahyin yazılarak çoğaltılması, yayılması ve korunmasına duyulan ihtiyaç, yazının gerekliliğini daha da arttırmış ve bu durum İslâm çatısı altında birleşen farklı dillere mensup Müslümanlar arasında Kur'an dili ve yazısının evrensel bir hâl almasına neden olmuş ve hat sanatının estetiğini ortaya çıkarmıştır.⁹³

Kur'an'ı, güzel yazma isteği, hat sanatının ortaya çıkmasını sağlamış ve böylece yazı, hicrî I.- II. yüzyıllarda şekil ve imlâ yönüyle gelişme gösterirken bir yandan da sanat yazısı olarak değeri artmıştır.⁹⁴

Yazıyı güzelleştirmek adına yapılmış olan ıslahatlar, Hz. Peygamber'in(sav) güzel yazıya ilişkin belirttiği tavsiyeler, yazı üstadı olan hattatlar ve yazı sanatkarlarının "vel kalemi ve mâ yesturûn"⁹⁵ âyeti ile gösterdikleri gayret yazının ruhunu oluşturmaya yazıya estetik bir görsellik kazandırmasına ve yazının İslâm sanatları içerisinde çok kıymetli bir yer edinmesine sebep olmuştur. Bu şekilde Yazı sadece güzelleşmekle kalmamış, yok olmaktan korunmuş ve uzun bir süreç için ilmî ve teknik açıdan da prensip ve formüllerini ortaya koyularak bunlar üzerinden derecelere ayırmışlardır. Nihayetinde İslâm yazılarının çeşitlenmesi ve aklâm-ı sitte'nin ortaya çıkmasıyla da yazı, gelişim sürecini geçirdikten sonra da estetik görünümü ile tekâmülünü devam ettirmiş ve belli bir ölçüde varlığını sürdürmüştür.

Bilindiği üzere, plastik sanatların hemen hemen hepsinde bir kompozisyon oluşturulurken leke, renk, birlik, tekrar, ahenk, ritim, simetri, asimetri, kontrast gibi birtakım ilkeler göz önünde bulundurulur⁹⁶.

İslâm yazılarında harflerin tek başına olduğu kadar, başta sonda ve ortada bulunmalarına göre farklı yazılışlara sahip olması onu diğer yazılardan üstün

⁹³Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 20.

⁹⁴Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 20.

⁹⁵ Kalem Sûresi 68/1.

⁹⁶Nihat Boydaş, "İslâm Hat Sanatında Ritm", *GÜEF Dergisi Ankara* 4/1 (1988), 117.

kılmaktadır⁹⁷. İslâm yazısının çok zengin ve biçimsel özelliklerine sahip olması bir insan, eşya ya da hayvanı tasvir etmeden de plastik bir dil kullanabildiğini göstermektedir⁹⁸. Hat sanatında ve bütün sanatlarda iki çeşit hareket bulunmaktadır⁹⁹. Birincisi hareketi ve ritmi sağlayan dinamik ve dikey vurgular, ikincisi ise devamlılık ve dengeyi sağlayan statik ve yatay vurgulardır¹⁰⁰.

Terkip, tenâsüp, seyyâliyet, metânet, ibda', ölçülülük ve tahrik gibi kavramlar İslâm hat sanatının ortaya çıkış şeklini oluşturmuş ve onu her ne kadar diğer sanat alanları içerisinde de gerek teknik gerek mâhiyeti ve gerekse amacı açısından benzerlik taşısa da bu vasıfları ile estetik anlamda yazı güzel sanatlar niteliğine taşınmıştır.

Bu vasıflardan biri olan Terkip (تركيب) Lügate; birkaç şeyi birleştirdikten sonra karışık bir şey meydana getirme, birleştirme, sentezleme anlamlarına gelmektedir.¹⁰¹ Yazı sanatının en esaslı özelliklerinden olan terkip, harfleri ve kelimeleri gelişigüzel bir araya getirmek olmayıp harflerdeki ruhî estetiği, belli bir birliğe kavuşturmak, ahenkli bir şekilde birleştirmek ve güzelliği sağlamak demektir. Arap harflerinin kelime içindeki konumuna göre başta, ortada ve sonda farklı şekillerde yazılıyor olması aynı metin ile birbirinden değişik birçok terkip (istif, kompozisyon) yapılabilme imkânını sağlamaktadır.

Tenâsüp (تناسب) Lügat anlamı; uyma, uygunluk, birbirini tutma ve yakışma anlamına gelmektedir.¹⁰² Hat sanatında ise bu ifade bir kelimenin içindeki harflerin birbiriyle ve diğer harflerle olan uyumu ve yakışması anlamını taşır.¹⁰³ Uyumu sağlayan kalem kalınlığı ölçüsü ile harflerdeki en, boy ölçülerinin İncelik ve kalınlık olarak arasındaki uyumdur.

Seyyâliyet (سيالية) kavramı; Bir terkip meydana getirilirken bitişme, kaynaşma ve takılma esnasında oluşan ve yazıya daha akıcı bir hava katmak için harflerin

⁹⁷Nihat Boydaş, "İslâm Hat Sanatında Ritm", 99.

⁹⁸Nihat Boydaş, "İslâm Hat Sanatında Ritm", 99.

⁹⁹Nihat Boydaş, "İslâm Hat Sanatında Ritm", 301.

¹⁰⁰Nihat Boydaş, "İslâm Hat Sanatında Ritm", 301.

¹⁰¹Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 1304.

¹⁰²Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 1292.

¹⁰³Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, 26.

“cevher” denilen ana kısmının küçük farklılıklarını koruyarak geri kalan detaylarda yapılan kısmî estetik değişikliğe denir.¹⁰⁴

Metânet (منانت) Yazıda güzelliği sağlayan unsurlardan biri olan metânet ifadesi harf bünyelerinin daha kuvvetli, cesaretli, sağlıklı, gürbüz, olgun, kendinden emin ve metîn bir şekilde yazılması anlamını taşımaktadır.¹⁰⁵

İbda’ (إبداع) kelimesinin manası yepyeni anlamını taşıyıp, sanatkarların tecrübeleri ile oluşturduğu yeni ve özgün eserlere ulaşması demektir. Hat sanatında incelik ve zenginlik ile bir kıymet ifadesini barındıran bu kavram, özgün şaheserler üretebilmenin ve taklide düşmek yerine daha yüksek bir çalışma seviyesine çıkabilmenin, mümkün ve gerekliliğini göstermektedir.¹⁰⁶

Ölçülülük ise yazıya bakıldığında o yazı çeşidi için tespit edilmiş belirli ölçülere riayeti göstermektedir. Hat sanatındaki yazı çeşitlerinin her birinin kendine has ölçü ve kaidelere bağlı olarak yazılması hattatı sınırlayan bir durum gibi görünse de bu ölçüler, el ve kalem daha geniş ve esnek bir faaliyet içinde yürütmeye imkân sağladığı gibi, gidilecek yolun ve hedefin nispeten bilinmiş olması bakımından da kolaylık sağlayan bir durumdur.¹⁰⁷

Tahrîk (تحريك) kelimesi ise kalem hareket ettirmek anlamı taşıırken, yazıyı yazarken de elin kalem ile muhakemesi ve isabet edilecek şekilde hareket edip harflerin nizamına uygun olarak ahenkle yürütülmesi olarak nitelendirilir.

Türk kültürü içerisinde “möhür” adı olarak nitelendirilen mühür, damga veya tuğranın karşılığı olarak tarih boyunca kullanılmıştır¹⁰⁸. Büyük Selçuklu ve Anadolu

¹⁰⁴ Mahmut Bedreddin Yazır; Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I., Diyanet İşleriMahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I*, 121.

¹⁰⁵ Mahmut Bedreddin Yazır; Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I., Diyanet İşleriMahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I*, 122.

¹⁰⁶ Mahmut Bedreddin Yazır; Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I., Diyanet İşleriMahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I*, 123-124.

¹⁰⁷ Mahmut Bedreddin Yazır; Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I., Diyanet İşleriMahmud Bedreddin Yazır, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I*, 126.

¹⁰⁸ Şerife Tali, “Kayseri Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mühürleri Üzerine Bir

Selçuklu Döneminde özellikle maden üzerinde kalem işçilikleri ile Osmanlı Döneminde kalem ve hat ustalarının özgün sanat eserleri verdiği görülmektedir¹⁰⁹. Osmanlı mühürcülüğü ve mühürcüler hakkında ise bizlere ilk bilgileri Evliya Çelebi Seyahatnamesinden görülmektedir¹¹⁰.

Mühürler; hakkâklık, hüsn-i hat sanatı ve tezhip sanatı gibi sanatlar ile birlikte estetik bir görünüm kazanmış olup sanat olma niteliği taşımaktadır. Sert bir zemine işlenen yazı ve motifler bu zahmetli uğraşta bulunan hakkâkın maharetini ortaya koymaktadır¹¹¹. Genellikle kısıtlı bir alan içerisine sığdırılan mühürler şekil itibarı ile çoğunlukla yuvarlak, kare ve oval gibi şekillere sahiptirler.

Uygulama zorluğu mühür sanatını değerli kılmış bundan dolayı da hakkâkın iyi bir motif mahfuzâtına sahip olurken iyi bir hat sanatçısı da olması gerektiği düşüncesi benimsenmiştir ve hakkâkların iyi bir hat eğitimden geçmiştir¹¹². Mühür tatbik defteri olan Yozgatlı Şair Fennî, çocukluğunda aldığı hat eğitimi ve mühür örneklerinin güzel istifleri hakkâk ve hat ilişkisine iyi bir örnek oluşturmaktadır¹¹³.

Hakkâkların da aynı hat sanatçıları gibi mühürlerde isimlerini yazının altına belirttiklerini bazı eserlerde görmekteyiz.¹¹⁴(bkz.Resim 48 Sol Alt Kısımında Hakkâk İsmi Bulunan Bir Mühür) Yazı düzenlemesi konusunda mahir ve bilgili olan hakkâklar, kendi isimlerini de mührün kenarına kazırlardı. Bazende mühür sahibine saygısızlık olamması adına kendi isimlerini mührü kazımamışlardır¹¹⁵.Aşki, Azmi

Değerlendirme” 6/27 (2013), 522.

¹⁰⁹Şerife Tali, “Kayseri Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mühürleri Üzerine Bir Değerlendirme”, 522.

¹¹⁰Şerife Tali, “Kayseri Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mühürleri Üzerine Bir Değerlendirme”, 522.

¹¹¹ Emine Yeniterzi, Semra Tunç, “Osmanlı Mühür Sanatı ve Klasik Türk Şiirinde Mühür”, *Turkish Studies* 8/1 (2013), 2634.

¹¹²Mehmet Zeki Kuşoğlu, “Hakkâklık”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1997), 15/204-205.

¹¹³ Ali Şakir Ergin, “Fenni Efendi”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1995, 12/249.

¹¹⁴ YEK, “Mühür ve Hüsn-i Hat İlişkisi” <https://muhur.yek.gov.tr/arastirma-notlari/1/muhur-ve-husn-i-hat-iliskisi> (Erişim Tarihi: 13.09.2022)

¹¹⁵Berna İşbilir Aydın, *Kimlik Betimleyici Tasarımlar: Mühürler* (Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 14.

(1267 H–1299), Benderyan, Fehmi, Sabri, Sami (1291–1308), Vefa (1279–1297), Mecdi, Yümni (1331) ve Zeki bilinen hakkaklardandır.¹¹⁶

Resim 48.Sol Alt Kısımında Hakkâk İsmi Bulunan Bir Mühür

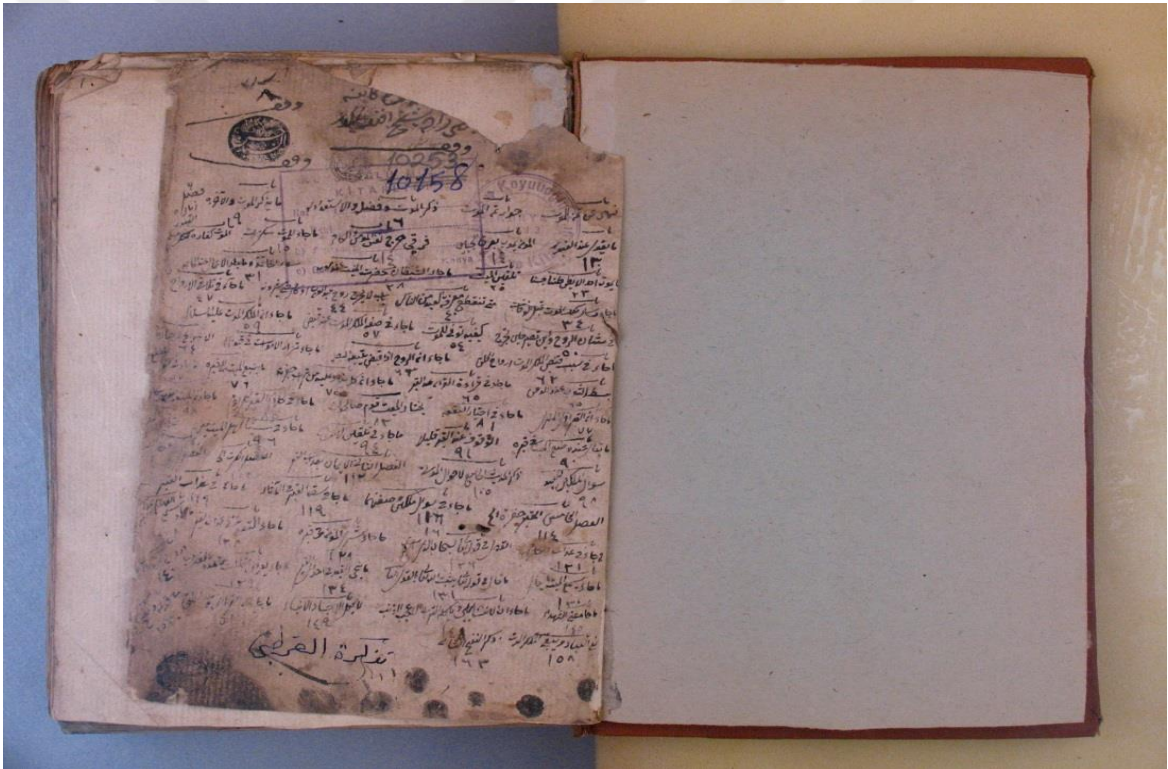
Mühür Sanatının, Hat sanatı ile arasında sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu gerek mühürlerdeki yazı çeşitlerinin estetik bir şekilde uygulanışı gerekse işlenmesi zahmetli olan karmaşık istiflerin, mahir bir şekilde hakkâkın gerçekleştirmesi ile mühür örneklerinde görülmektedir.

¹¹⁶Berna İşbilir Aydın, *Kimlik Betimleyici Tasarımlar: Mühürler*, 14.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.AHMET RASİH İZZET KOYUNOĞLU MÜZE VE KÜTÜPHANESİ'NDEKİ VAKIF MÜHÜRLERİNİN HAT SANATI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

4.1. Katalog 1

Resim 33 10253 Numaralı Eser

Resim 34 10253 Numaralı Eser Mühür Detayı

Resim 35 10253 Numaralı Eser İçerisinden Mühür Detayı

Resim 36 10253 Numaralı Eser İçerisinden Mühür Detayı

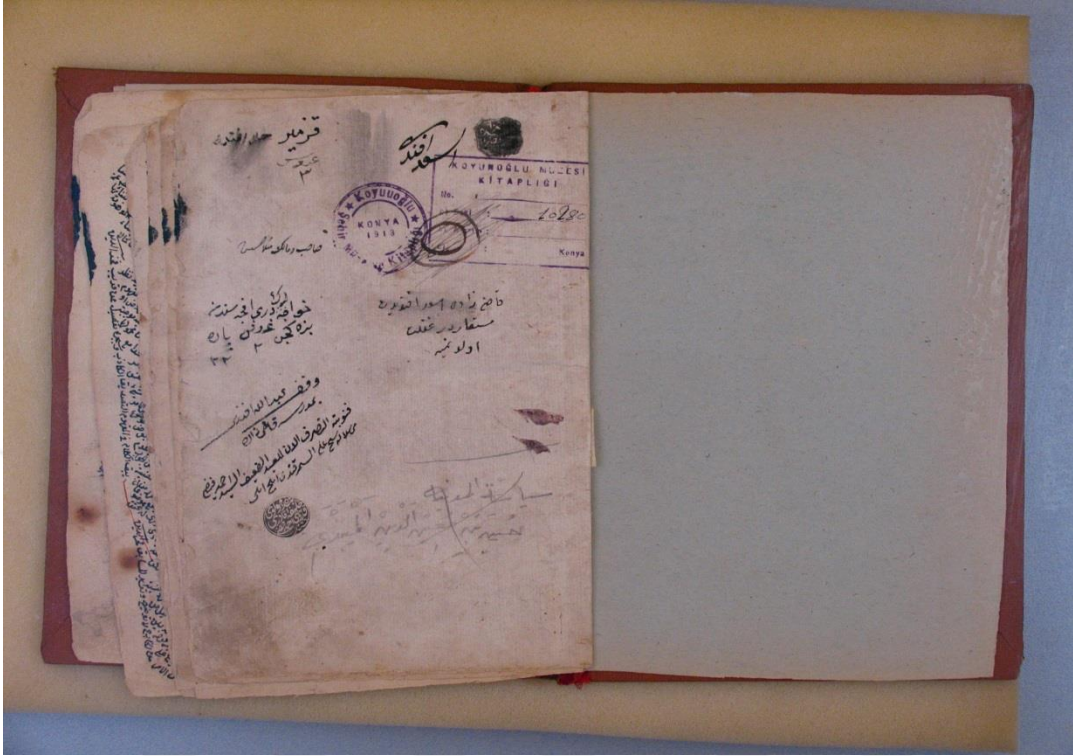
Katalog No	: 1
Envanter No	: 10253
Eser Adı	: Tezkiretü'l-Kurtubî / تذكرة القرطبي
Eser Sahibi Kurtûbî, M.V.671 H.	: Muhammed b.Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferac, el-
Yayın Tarihi	: IX. H.Y.Y
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği Olan Sayfalar:10-101-329	: Kapaklar Deri (Şemseli),Sırt İmitasyon. Eksik
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

10253 numaralı Tezkiretü'l-Kurtubî adlı eserde 3 adet mühür bulunmaktadır. Mührün Arapça metni "السيد حسن – قاضي مصطفى" şeklinde olup resim 50'deki mühürde el-Seyyid Hasan yazarken, dijital ortamda daha belirgin okunabilen 51 ve görülebilen şekilde olan 52 numaralı resimde "Kâdı Mustafa" ibaresi yer almaktadır. Mühürlerin hat analizine baktığımızda ise her iki mühür yazısı Tâlik hatla yazılmış ve oval formdadır. İlk mühür aşağıdan yukarıya doğru istif edilmiş olan mühür istifinde "Seyyid" kelimesindeki "sin" harfi ve "Hasan" kelimesindeki "sin" harfi dişsiz ve uzatılarak yazılmış ve istifte denge bu şekilde sağlanmıştır. Hasan kelimesinin son harfi olan "nun" olması gerekenden daha geniş yazıldığı görülmektedir. Tâlik yazı istifli şekilde yazılmaya çok müsait olmadığı için yazının üzerinde boşluklar oluşmuş bu kısımlar ise nebati desenlerle tezyin edilmiştir.

Eserde bulunan ikinci mühürde hat sanatı açısından değerlendirildiğinde Tâlik yazının karakterini taşıdığı görülmektedir. Net olarak okunan "Mustafa" kelimesinde "sad" ve "tı" gibi harfler sanatsal olarak talik yazı ölçü ve kaidelerini yansıtmaktadır.

4.2. Katalog 2

Resim 37 10280 Numaralı Eser

Resim 38 10280 Numaralı Eser Mühür Detayı (Alttaki Mühür)

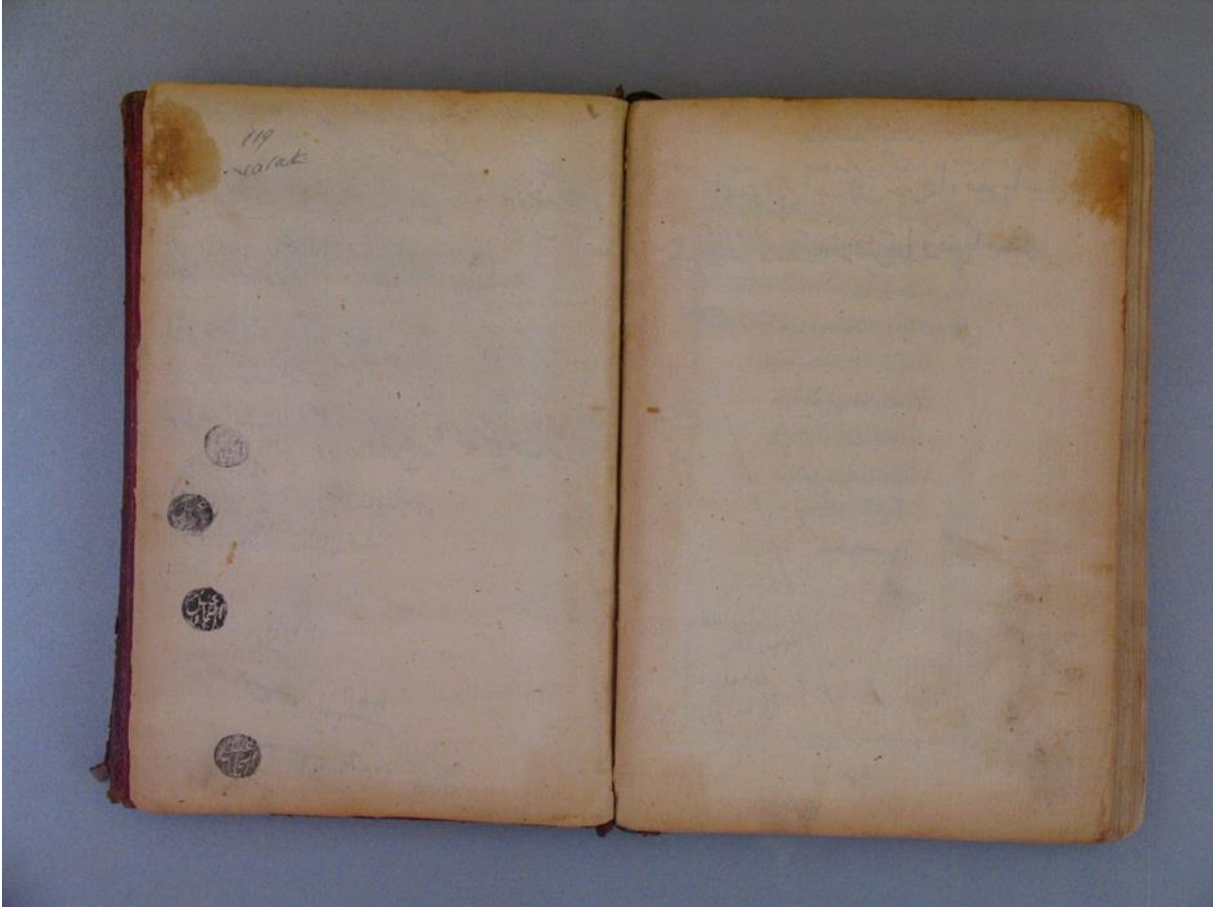
Katalog No	: 2
Envanter No	: 10280
Eser Adı	: Şerh'u Hidâyetü'l- Hikme / شرح هداية الحكمة
Eser Sahibi H.	: Hüseyin b. Muînuddin el-Meybedi, M.V. 870
Yayın Tarihi	:Belirsiz
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: İmitasyon
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi (Farsça terkipler)
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

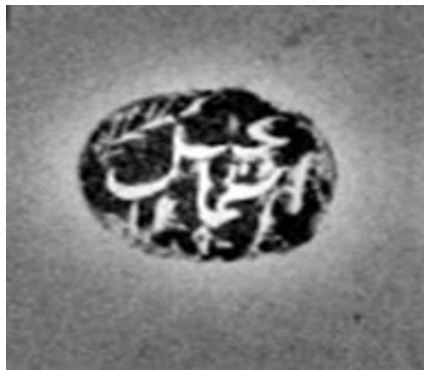
Başta Siyasetül Medeniyye₂ kaydı bulunan eser, sondan eksiktir. Hüseyin b. Muînuddin el-Meybedi'ye ait olan Şerh'u Hidâyetü'l- Hikme adlı eserin kapağın iç sayfasında; Vakf-ı Abdullah Efendi bi-Medresti Kâdı Zâde" yazmaktadır ki buradan eserin vakıf eseri olduğunu anlaşılarak eserin birinci sayfasında bulunan mühründe vakıf mührü kanaatine varılmaktadır. Mühürde "قدوسي أحمد فضي خليفة قادري بنده مولوي، سنة 1266. " İfadesi yazıyor olup "Kuddûsî Ahmed Fıddî halîfe-i Kâdirî bende-i Mevlevî, Sene, 1266" olarak okunmaktadır.

Mühür hat sanatı açısından analiz edildiğinde şunlar söylenebilir; Mühür oval formda, Tâlik yazı çeşidi ile yazılmıştır. Üç satır halinde istif edilmiş olan mühründe istifin sıkışık olarak tasarım yapıldığı görülmektedir. Yazı yukarıdan aşağıya doğru okunmakta olup harf bünyelerinde bozukluklar görülmektedir. "Seyyid" kelimesi mührün çevresini saracak şekilde istiflenmiştir. İstifin içerisinde bulunan harflerin büyüklükleri birbiriyle uyumsuzluk göstermektedir.

4.3. Katalog 3

Resim 39 10628 Numaralı Eser

Resim 40 10628 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 3
Envanter No	: 10628
Eser Adı	: Şerh ve Terceme-i Vasiyetnâme-i Birgivî/ شرح و ترجمة وصية نامه برقوي
Eser Sahibi	: Şeyh Ali el-Sadrî el-Konevî
Yayın Tarihi	: 1105 H.
Dil	: Osmanlı Türkçesi
Cilt özelliği	: Sırtı Meşin, Kapaklar Karton, Mıkpleli
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Şeyh Ali el-Sadrî el-Konevî'nin, Şerh ve Terceme-i Vasiyetnâme-i Birgivî adlı eserinde mühür 6. sayfada yer alıp mühürd "اسماعيل" İsmail" (Resim 56) kelimesi bulunmaktadır. Oval formda istiflenmiş olan mühür tâlik yazı çeşidi ile yazılmıştır. Mühürde bulunan İsmail kelimesi, oval formun içine sığdırılmaya çalışılmış ve bu ibare için yazı ölçülerinden feragat edilmiştir. Mührün genelinde ise boşluklar görülmektedir.

4.4. Katalog 4

Resim 41 10850 Numaralı Eser

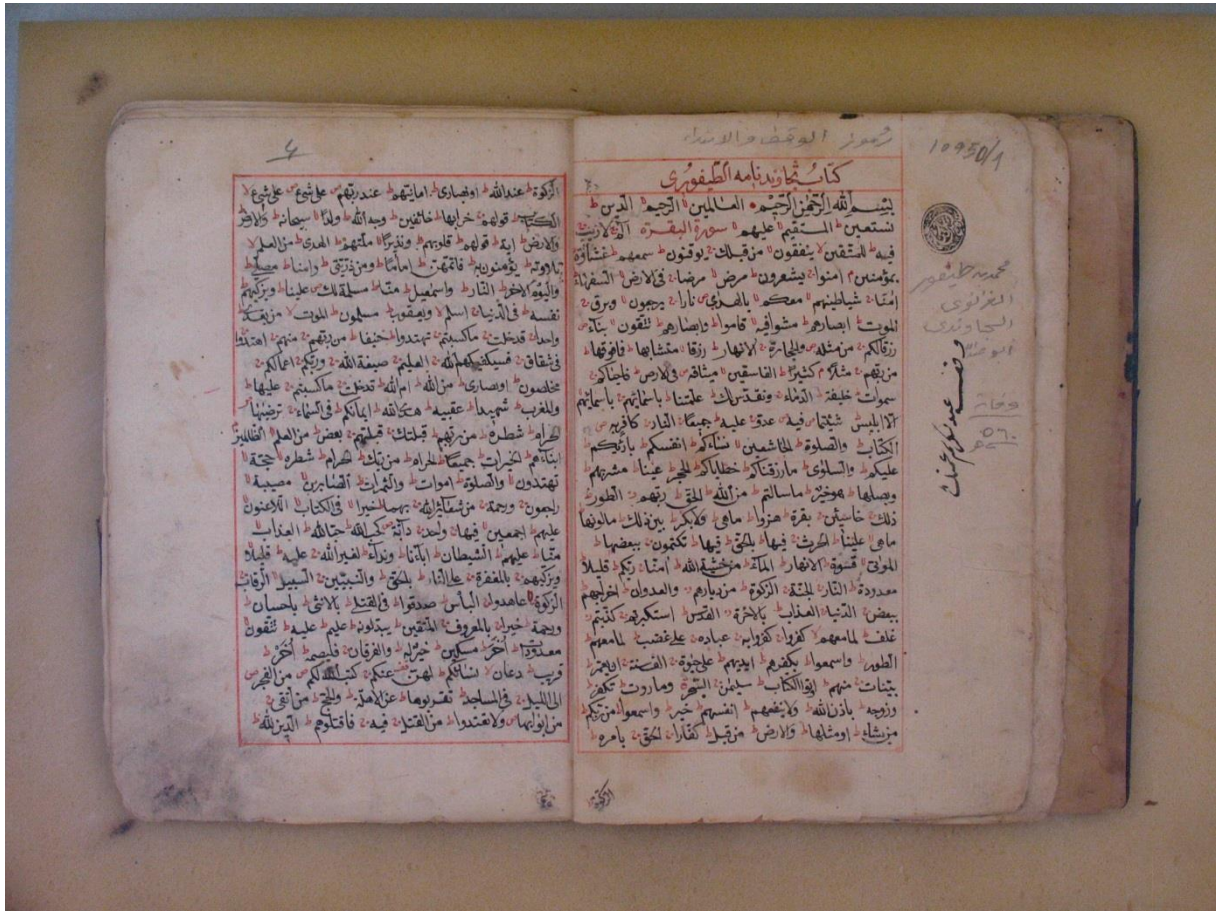
Resim 42 10850 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 4
Envanter No	: 10850
Eser Adı	: Muhammediyye / محمدية
Eser Sahibi	: Yazıcızade Muhammed B.Selahaddin- M.V.855 H.
Yayın Tarihi	: 1000 H.
Dil	: Osmanlı Türkçesi
Cilt Özelliği	: İmitasyon
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Sanatsal bir yazı değil
Mühür Şekli	:Serbest

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

10850 envanter numaralı eserin 240 sayfasında 2 adet vakıf mührü yer almaktadır. الفقير محمد بن يوسف الحقير mühür metninin Arapça ifadesi olup " el-Fakîr Muhammed b. Yusuf el-Hakîr" ibaresini taşımaktadır. Hat sanatı açısından incelendiğinde mührde serbest bir tasarım yapıldığı görülmektedir. Alt kısmı yuvarlak üst kısmı ise dikine uzayan beş dendandan oluşmaktadır. Mührde kullanılan yazı sanatsal bir yazı olmayıp şekil olarak sülüs yazısına benzetilebilir.

4.5.Katalog 5

Resim 43 10950-1 Numaralı Eser

Resim 44 10950-1 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 5
Envanter No	: 10950-1
Eser Adı	: Kitâb'ı Secâvendnâme el-Tayfurî / كتاب تجاولندنامه الطيفوري
Eser Sahibi Secâvendî, (ö. 560/1165)	: Muhammed b. Tayfur el-Gaznevî el-
Yayın Tarihi	: 1113 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: İmitasyon
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlîk
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

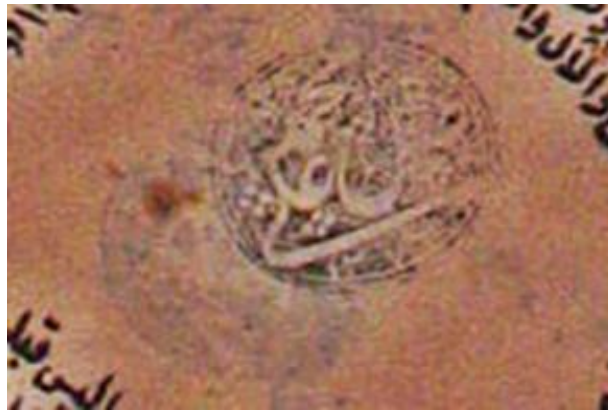
10950-1 envanter numaralı Kitâb'ı Secâvendnâme el-Tayfurî adlı eserde sayfa 22'de 2 adet mühür bulunurken ilk sayfada ise el yazısı ile vakıf eseri olduğunu anlayabileceğimiz "Vakf-ı Abdülkerim" yazmaktadır. Bulunan mühürlerde سيد شكري بن حسن yani "Seyyid Şükrü b. Hasan" ifadesi yer alıp dış çemberde "abdühu" yazısı, iç kısımda "Seyyid Şükrü b. Hasan" nakşedilmiş olup, alt kısımda sağ tarafta 12 ve solda ise 73 yazılmıştır. Buna göre mührün tarihi H. 1273 olarak okunmuştur.

Mühürde iç içe "abdühu" ve "seyyid" kelimeleri yuvarlak bir dönüş ile keşideli yazılmış "Şükrü bin Hasan" ibaresindeki Hasan ismi ise ortaya yazılmış olup oval formun içine sığdırılmaya çalışılmış ve bu ibare için yazı ölçülerinden feragat edilmiştir. Hicri 1273 tarihiyle yazılan mühür tâlik yazı sanatı açısından büyük gelişmelerin olduğu bir döneme rast gelmektedir.

4.6. Katalog 6

Resim 45 10955 Numaralı Eser

Resim 46 10955 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 6
Envanter Numarası	: 10955
Eser Adı	: Şerhu Tehzibi'l-Mantık Ve'l-Kelam شرح تهذيب المنطق والكلام /
Eser Sahibi	: Abdullah b. Hüseyin el-Yezdî
Yayın Tarihi	: 1177 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: İmitasyon E.L. Risalei Abdullah Yezd-i.10956 numaralı kitap da bu Kitabın İçerisindedir.
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi
Mühür Yazı Türü	:Tâlik
Mühür Şekli	: Dairesel

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

10956 numaralı eser ile bir ciltte olan ve "Hâşiye 'Abdullâh el-Yezdî" olarak da nitelendirebileceğimiz eser, Sa‘deddin et-Teftâzânî’nin (ö. 792/1390) "Tehzîbü’l-Mantık ve’l-Kelâm" adlı, mantık ve kelâma dair eserinin bir Şerhidir. Eserde son dan bir önceki sayfada el yazısı ile "Telif tarihi H, 789" yazmaktadır. Sayfa 99’da yer alan mühürde محمد حسين علي yazmakta olup "Muhammed Hüseyin Ali" anlamını taşımaktadır. Mühür hat açısından bakıldığında oval formda istiflenmiş olup mühür Tâlik yazı ile yazılmıştır. Mühürde “Muhammed” ibaresi üst kısma yazılmış ikinci satırda ise "Ali" kelimesi net okunmakta ve yazıda "ya" harfi keşideli bir şekilde uzatılarak yazıldığı görülmektedir. Mühür üzerinde bulunan tarihin ilk kısmı okunmakta olup 1270’li yıllara ait olduğu görülmektedir Osmanlı Talik ekolünün kurucu Yesari ve Yesarizade gibi ünlü isimlerin yetişt iği döneme ait olan mührün usta bir hattat elinden çıkt ığı söylenebilir.

4.7. Katalog 7

Resim 47 10990-91 Numaralı Eser

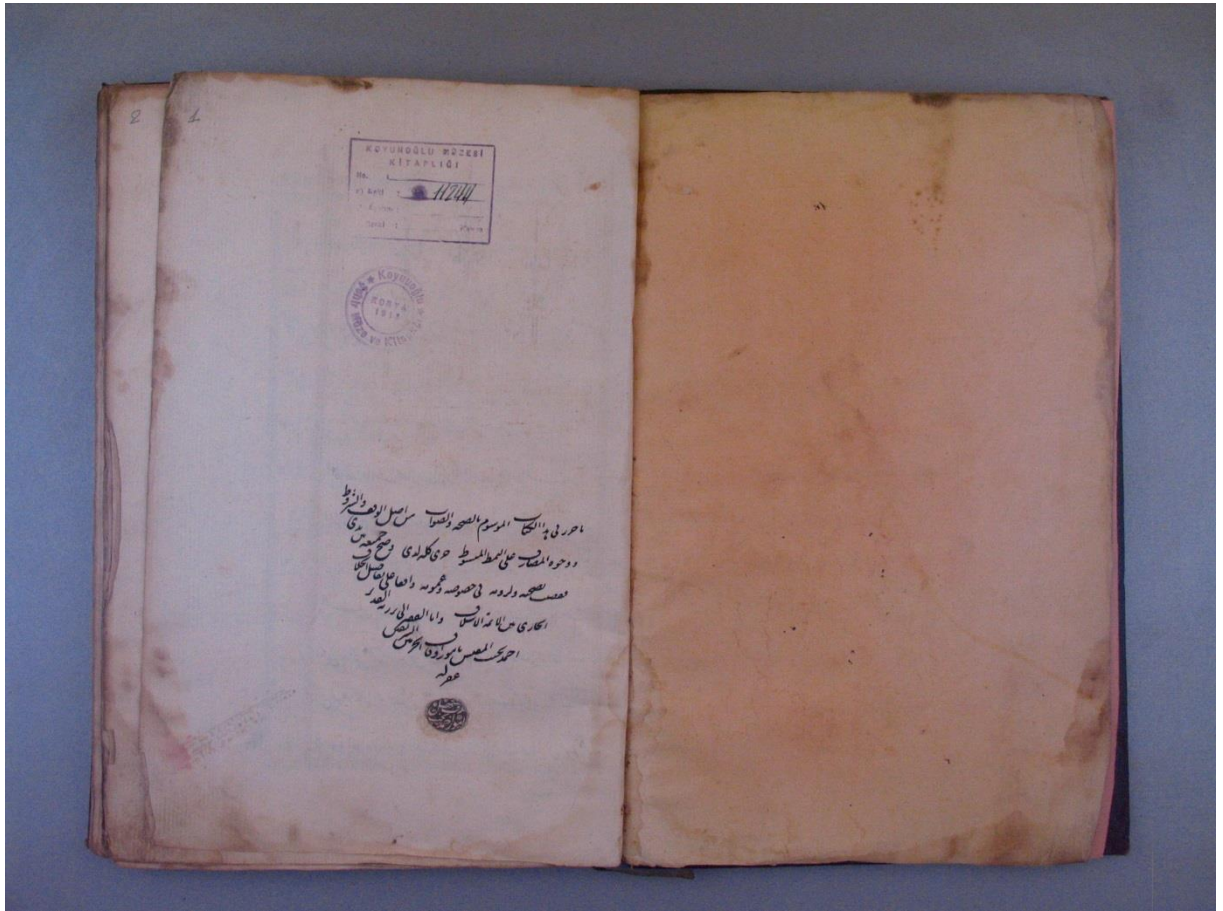
Resim 48 10990-91 Numaralı Eser Detayı

Katalog No	: 7
Envanter No	:10990-91
Eser Adı	: El- Fetâvâ el-Sufiyye Fî Tarîkati'l- Behâiyye/ الفتاوى الصوفية في الطريقة البهائية
Eser Sahibi	: Fazlullah Muhammed b Eyyûb, Ö, H, 666
Yayın Tarihi	: 983 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Deri, Mıklebi Kopmuş
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Sanatsal bir yazı değil
Mühür Şekli	: Dairesel

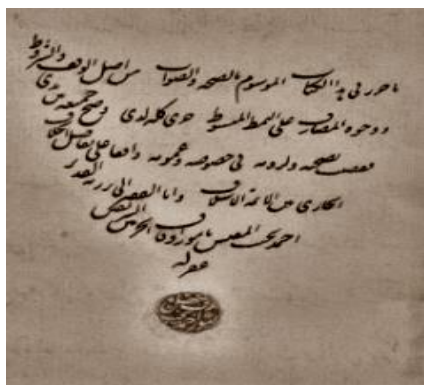
Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Envanter numarası 10990 olan yazma eser ile envanter numarası 10991 (varak 138B-276 arası) olan yazma eser aynıdır. Eser Burdur'da Şeyh Hafız Ömer Efendi Medresesine vakfedilmiştir. Toplamda okunabilen 3 adet mühür bulunan eserin 1276 sayfasında "من ابن شيخ حافظ عمر بن شيخ الحاج علي افندي ابن شيخ الحاج ابراهيم" "Min İbn Şeyh Hâfız Ömer b. Şeyh el-Hâc Ali Efendi ibn Şeyh el-Hâc İbrahim Efendi el-Burdurî" şeklinde yazıp tercümesi ise Şeyh Hafız bin Şeyh el- Hac Ali Efendi bin Şeyh İbrahim Efendi el- Burdurî tarafından şeklindedir. Hat sanatı olarak mühür incelendiğinde ise oval formda istiflenmiştir. Yazı olarak bir sanatsal yazı özelliği taşımayan mühürde, istif olarak şeyh kelimeleri uzatılarak bir denge oluşturulmaya çalışılmıştır.

4.8. Katalog 8

Resim 49 11244 Numaralı Eser

Resim 50 11244 Numaralı Eser Mühür Detayı

Resim 51 11244 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 8
Envanter No	: 11244
Eser Adı	: Vakfiyye / وقفية
Eser Sahibi	: Musahib Şehriyari Küçük Mehmed Ağa
Yayın Tarihi	: 1179 H.
Dil	: Osmanlıca Türkçesi
Cilt Özelliği	: Kahverengi İmitasyon
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Eser 9 Şevval 1179 tarihinde kaleme alınmış vakfiye tahrir zaptıdır. Resimde de görüldüğü gibi mührün hemen üst kısmında Arapça harekesiz ve noktasız ta'lik el yazısı ile "Mâ hurrira fî hâze'l-Kitâb el-Mevsûm bis-Sıhhati ves-Savâb min asli'l-vakfi ve's-Şurûti ve vüçûh'ül-masârifi 'alâ el-namti'l-mutesevviti cerâ kulluhû ledeyye vuddiha cemî'uhû beyne yedeyye fe kasastu bi-sıhhatihi ve lüzumihi fî husûsihî ve 'umûmihî vâki'an 'alâ tefâsîli'l-hilâfi'l-cârî beyne'l-eimmeti'l-Eslâfi ve ene'l-Fakîr ilâ birri Rabbihi'l-Kadîr; Ahmed Necîb el-muteayyîş bi-umuri Evkâfû'l-Haremeyn eş-Şerifeyn, ğufira lehû" yazılmıştır. Mühür içi yazısı ise عمر- أحمد نجيب "Umûr ve Ahmed Necîb" kelimeleri açık bir şekilde okunabilmekte ancak üst kısımda "Müdiriyyet-i Cebel ya da Dâr-ı Teshîl" gibi okunabileceği düşünülmektedir. Sayfa 30'da bulunan mühür oval formda istiflenmiş ve Tâlik yazı çeşidi ile yazılmıştır. İstif yapmaya çok müsait olmayan bir yazı olan Tâlik yazısı, bu mühür içerisinde harf ölçülerinden kısımdan istif edildiği görülmüştür. Yazı olarak harflerin dengeli olduğu söyleyebilmekle beraber İstifte bulunan iki boşluğa tezyini motif ile doldurma yapılmıştır.

4.9.Katalog 9

Resim 52 11338 Numaralı Eser

Resim 53 11338 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 9
Envanter No	: 11338
Eser Adı	: Avârifü'l-Ma'ârif / عوارف المعارف
Eser Sahibi	: Es-Suhreverdi, Şihabeddin Ebu Hafs Umer B. Muhammed-V.632/H.
Yayın Tarihi	: 1132 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Sırtı ve Bir Kapağı imitasyon, Diğer Kapağı Deri, Şemseli, Mıklepli.
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Ebu Hafs Şehabeddin Ömer Sühreverdi'nin Avârifü'l-Ma'ârif isimli eseri 283 sayfa olup eserde yer alan mühürde arapça "قد وقف هذا الكتاب الشريف السيد الحاج زين العابدين بن السيد عبدالرحمن للمدعو بجافوشزاده الفرقان على أولاده وأولاد أولاده بشرط أن لا يرهن ولا يُباع ولا يُفادى" ifadesi yer alıp "Kad vukife hâza'l- kitâbü'ş-Şerîf el-Seyyid el-Hâc Zeynelâbidin b. el-Seyyid Abdurrahman el-med'û bi-Çavuşzâde el-Furkânî 'alâ evlâdihî ve evlâdü evlâdihî bi-şartin en lâ yurhan ve lâ yubâ' ve lâ yuğayyer" el-Seyyid Zeynelâbidin ibn el-Seyyid Abdurrahman" tercümesi ise "Bu şerefli kitap, Seyyid Hacı Zeynelâbidin ibn el-Seyyid Abdurrahman tarafından, Çavuşzâde el-Furkan kendi çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına vakf etmiştir. İpotek edilmemek, satılmamak veya değiştirilmemek şartıyla, Zeyn el-Âbidin, Abdul Rahman'ın oğlu" şeklindedir. Hat sanatı olarak bakıldığında mühür oval formda istiflenmiş olup sanatsal bir yazı özelliği taşımamakla beraber sülüs yazı tarzında yazılmıştır. Beş katman halinde yazılan yazıda satır araları, keşideli yazılmaya uygun harflerle bazen abartılarak bölünmüştür. İstifin sıkışık ve okunaklı bir harf dizilimine sahip olması sebebiyle kompozisyon kurgusu güçlü bir hattat elinden çıktığı söylenebilir.

4.10. Katalog 10

Resim 54 11401 Numaralı Eser

Resim 55 11401 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 10
Envanter No	: 11401
Eser Adı	: El-İtkanu Fi Ulumi'l-Kur'an/ الاتقان في علوم القرآن
Eser Sahibi	: Es-Suyuti,Abdurrahman B.Ebu Bekir
Yayın Tarihi	: 1030 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	:Deri,Şemseli,Miklebi kopmuş
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Metni Efendi'nin Vakfıdır 1305	: Merhûm Harpûtî Kazasker Seyfeddin İsmâ'il
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Dairevi

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

11401 Envanter numaralı yazma eser toplamda 300 sayfa olup, mührün bulunduğu baş sayfada el yazısı ile "Kitâbü'l- İtkân Fî 'Ulumu'l-Kur'an" ifadesi yazılmıştır. Mühürde مرحوم خربوتي قضى عسكر سيف الدين اسماعيل افندي نك وقف در 1305 "Merhûm Harpûtî Kazasker Seyfeddin İsmâ'il Efendi'nin Vakfıdır.1305" yazmaktadır. Aynı sayfada bulunan mührün hat analizine bakıldığında dairevi formda istiflenmiş olup Tâlik yazısı ile yazıldığını görmekteyiz. Tasarım yapılırken talik yazının hususiyetleri göz ardı edilmiş ve istif içerisinde aynı harfler büyüklük ve küçüklük oranları gözetilmemiştir. İstif içerisinde harfleri sığdırmak adına yazıldığında özelliklerinin bozulduğu da ayrıca gözlenmektedir. Hicri 1305 tarihinde yazılan mühür Tâlik yazının olgunluk dönemi olan bu tarihe göre sanatsal olarak seviyesinin altındadır.

4.11. Katalog 11

Resim 56 11603 Numaralı Eser

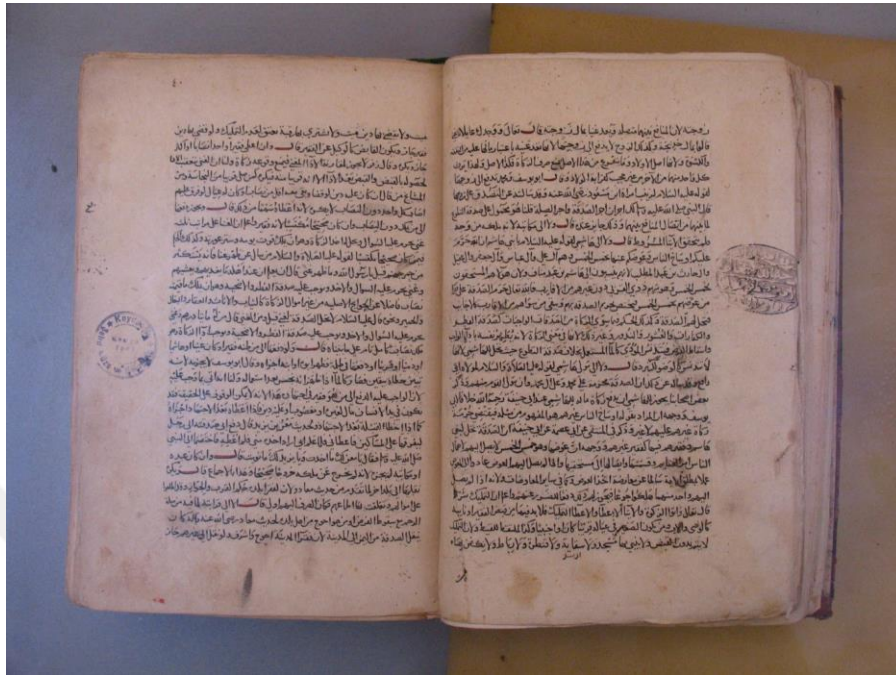
Resim 57 11603 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 11
Envanter No	: 11603
Eser Adı Hanife /	:Edebu-l Kadi Ala Mezhebi El-İmam Ebu أدب القاضي على مذهب الإمام أبو حنيفة
Eser Sahibi M.V.261H.	:El-Hassaf Ebu Bekr Ahmed B.Ali Er-R-
Yayın Tarihi	: 1199H.
Dil	:Arapça
Cilt Özelliği	:Deri,Gömme Şemseli,Mıklepli
Mühür Türü	:Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Sanatsal Değil
Mühür Şekli	: Oval

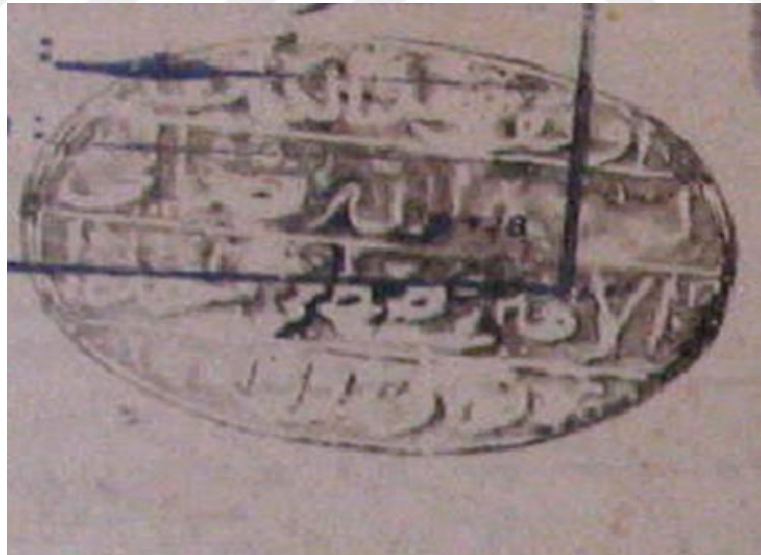
Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"olarak Arapça yazan" وقف هذا الكتاب لوجه الله تعالى الأمين مصطفى كتحدا رزاز" ifadenin tercümesi "Vukife hâze'l-kitâb li-Vechillâhi Teâla el-Emîn Mustafa Kethüdâ Rezzâz, sene, 1159" olup "Bu kitap, Allah için El- Emir Mustafa Kethüdâ Rezzâz vakf etmiştir, 1159 yılında" anlamını taşımaktadır. 470 sayfa civarında olan 11603 numaralı yazma eserde bulunan mühür oval formda istiflenmiştir. Sanatsal bir yazı özelliği göstermeyen mühür dört kat olarak istiflenmiş olup araları satır çizgisi ile bölünmüştür.

4.12.Katalog 12

Resim 58 11625 Numaralı Eser

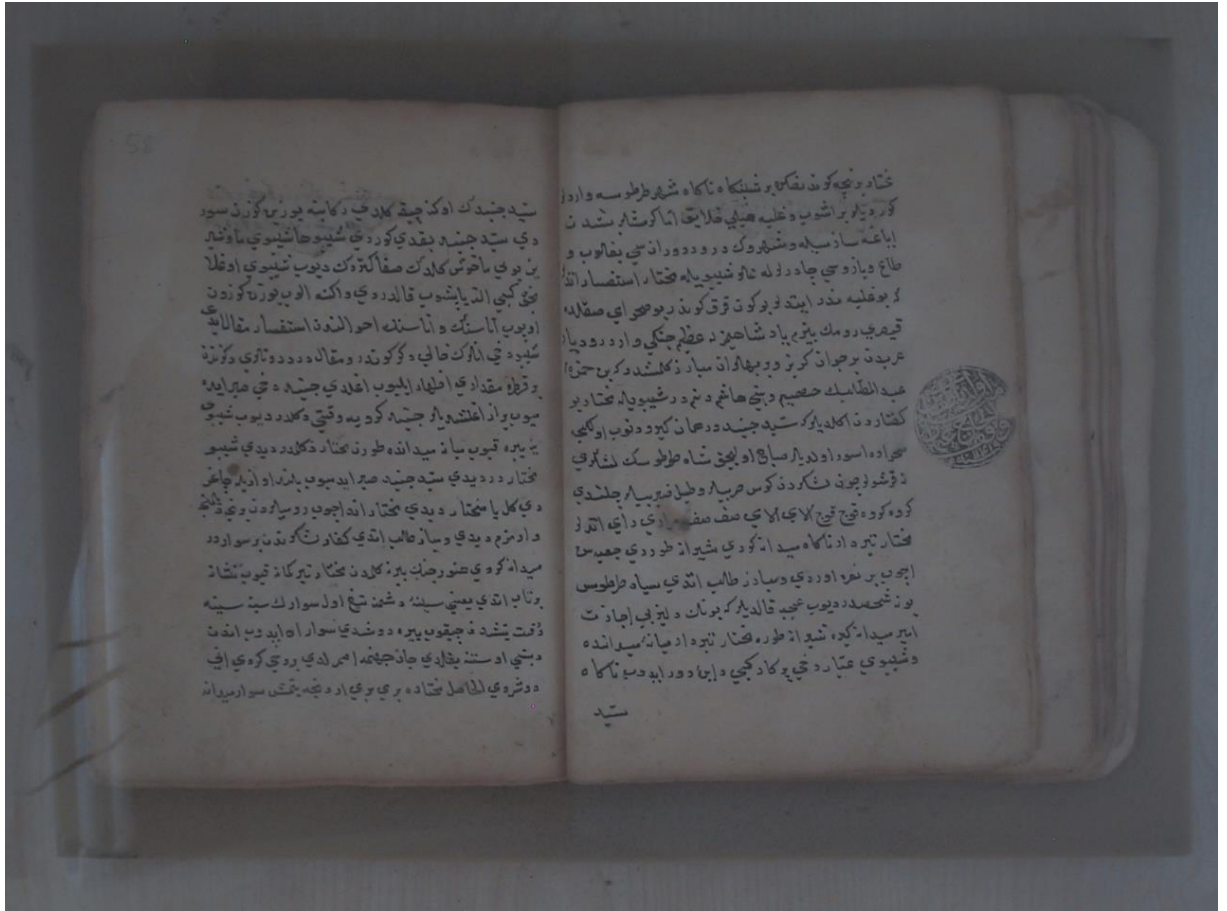
Resim 59 11625 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog	: 12
Envanter No	: 11625
Eser Adı	: İhtiyar Lita'lili-L Muhtar ,Telif Tarihi: H. 769 / اختيار لتعليل المختار، تأليف تاريخ 769 هجرية
Eser Sahibi M.V.683H.	:Ebu-l Fadl Mecduddin Abdullah B.Mahmud-
Yayın Tarihi	: H, 769
Eserin Dili	: Arapça
Cilt Özelliği	: Deri, Şemseli
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	:Arapça
Mühür Yazı Türü	: Sanatsal bir yazı değil
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"وقف هذا الكتاب لوجه الله تعالى الأمين مصطفى كتحدا رزاز" olarak Arapça yazan ifadenin tercümesi "Vukife hâze'l-kitâb li-Vechillâhi Teâla el-Emîn Mustafa Kethüdâ Rezzâz, sene, 1159" olup "Bu kitap, Allah için El- Emir Mustafa Kethüdâ Rezzâz vakf etmiştir, 1159 yılında" anlamını taşımaktadır. 11603 envanter numaralı eser ile aynı olan Mühür oval formda istiflenmiştir. Sanatsal bir yazı özelliği göstermeyen mühür dört kat olarak istiflenmiş olup araları satır çizgisi ile bölünmüştür.

4.13.Katalog 13

Resim 60 11832 Numaralı Eser

Resim 61 11832 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 13
Envanter No	:11832
Eser Adı	: Hikaye-i Merğube / حكاية مرغوبة
Eser Sahibi	: Belirsiz
Yayın Tarihi	: Belirsiz
Dil	: Osmanlı Türkçesi
Cilt Özelliği	: Sırtı imitasyon, Kapaklar Karton
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli	:Dairevi

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"اولدى بلطف المنان وقف الحاج عثمان، سنة 1114" Mührün arapça ifadesi olup "Oldu bi-Lutf-i Mennân Vakf-ı el-Hâc Osmân Sene 1114" olarak okunmaktadır. Mührün tercümesi ise "El-Hac Osman vakfı, Allah'ın lütfiyle oldu"şeklindedir. 11832 Envanter numaralı eser de yer alan mühür dairevi formda yazılmıştır. Alt kısımdan okunmaya başlayan mühür üç katman olarak istiflenmiştir. Sülüs yazı formunda yazılmış olan mühürde yazı kuralları ve harf dengeleri göz ardı edilmiştir. Hat sanatımızda ekol sahibi Hafız Osman dönemine ait olan mühür dönemin yazı özelliklerini sergilemektedir. İstifteki boş yerler nebati motifler ile tezyin edilmiştir.

4.14. Katalog 14

Resim 62 11882 Numaralı Eser

Resim 63 11882 Numaralı Eser Mühür Detayı

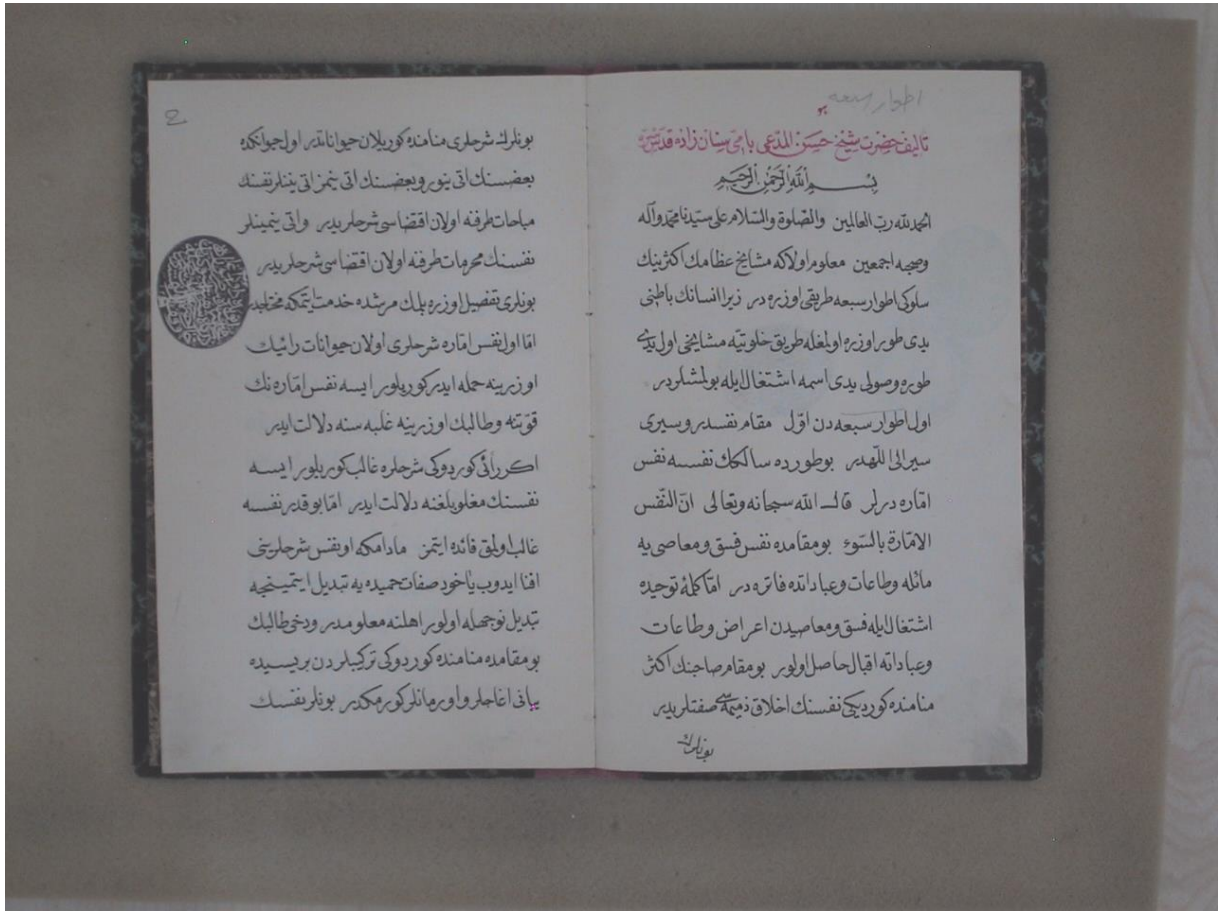
Katalog	: 14
Envanter No	: 11882
Eser Adı	: Mevaudu'l İrfan ve Avaudu'l-İhsan / موائد العرفان وعوائد الإحسان
Eser Sahibi	: Muhammed Niyazi-i Mısri El-Malati
Yayın Tarihi	: 1299 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Sırtı Bez, Kapakları Karton(Kırmızı Kaplı)
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

أيوب ده داود اغا محلسنده سير طارق زاده دركاهي شريفنه اشبو كتاب، خارجه چقارمك شرط ايله
وقف اولنمشت. Osmanlı Türkçesi ifadesini taşıyan mühür "Eyüp'te Davud Ağa
Mahallesinde Ser Tarık-Zâde Dergâh-ı Şerifi'ne işbu kitap, hârice çıkarmamak
şartıyla vakf olunmuştur.1299 "şeklinde tercüme edilmiştir.

Toplamda okunabilen 4 adet mühür bulunan eser içerisinde 2 adet de mektup vardır. Mühür Oval formda istiflenmiştir. Sülüs yazıyla hazırlanan istif 5 katmandan oluşmaktadır. Çok fazla girift bir yapıya sahip olan istifte harflerin küçük olması okuma güçlüğü oluşturmaktadır. İstifin genelinde harf karakterleri dengeli dağılmış ve harflerin sülüs yazı özelliklerini taşıdığı görülmüştür. Yukardan aşağıya 5 katmanlı olan yazı oval bir biçimde istiflenmiştir. Mühürde yer alan 1299 tarihli olması bakımından dönemine göre düzgün ölçülü ve estetik harflerle yazılmıştır buda bize her ne kadar seviyesini tespit edemesek de bir ustanın elinde çıkma olduğunu göstermektedir. Dağılımı açısından boşluk oranı gayet dengeli bir şekilde düşünülmüş teşrifata riayet edilmiştir. Satırların bitimine çanaklı harfler denk getirilerek adeta oval şeklini tamamlamış görünmektedir.

4.15. Katalog 15

Resim 64 11901 Numaralı Eser

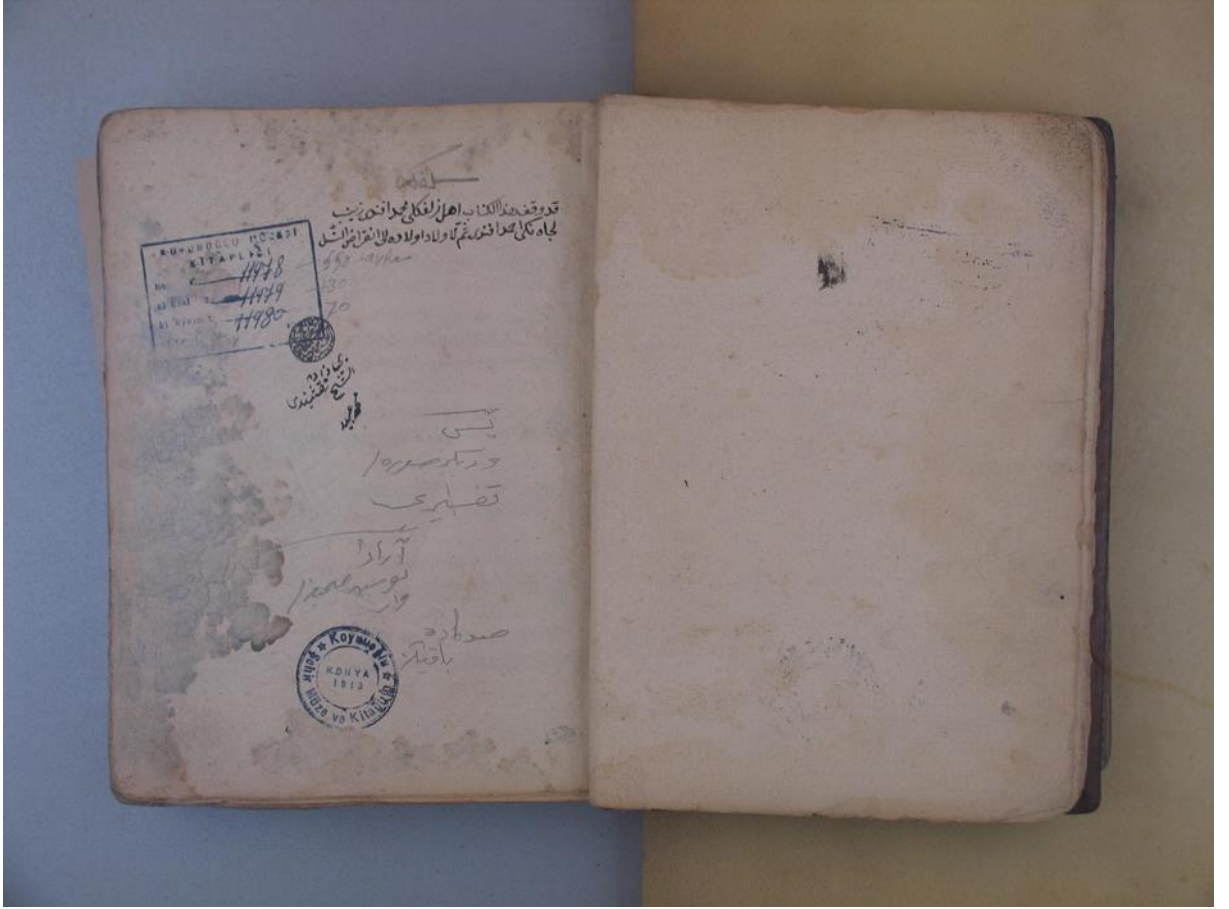
Resim 65 11901 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 15
Envanter No	: 11901
Eser Adı	: رسائل الأطوار السبعة / Risâle-i Atvâr-ı Seb'a
Eser Sahibi	: Ümmi Sinan-zâde Hasan
Yayın Tarihi	: 1299
Dil	: Osmanlıca Türkçesi
Cilt Özelliği	: Ebrulu Karton, Sırtı imitasyon
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli:	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

أيوب ده داود اغا محلسنده سير طارق زاده دركاهي شريفنه اشبو كتاب، خارجه چقارمك شرط ايله وقف
 Eyüp'te Davud Ağa Mahallesinde Ser Tarîk-Zâde
 Dergâh-ı Şerifine işbu kitap, hârice çıkarmamak şartıyla vakf olunmuştur. 1299"
 şeklinde tercüme edilmiştir. 11901 envanter numaralı mühür 14 numaralı katalog
 eseriyle aynı olan mührre sahip olup istif oval formda istiflenmiştir. Sülüs yazıyla
 hazırlanan istif 5 katmandan oluşmaktadır. Çok fazla girift bir yapıya sahip olan
 istifte harflerin küçük olması okuma güçlüğü oluşturmaktadır. İstifin genelinde harf
 karakterleri dengeli dağılmış ve harflerin sülüs yazı özelliklerini taşıdığı
 görülmüştür. Mühürde yer alan 1299 tarihli olması bakımından dönemine göre
 düzgün ölçülü ve estetik harflerle yazılmıştır buda bize her ne kadar seviyesini tespit
 edemesek de bir ustanın elinde çıkma olduğunu göstermektedir. Dağılımı açısından
 boşluk oranı gayet dengeli bir şekilde düşünülmüş teşrifata riayet edilmiştir.
 Satırların bitimine çanaklı harfler denk getirilerek adeta oval şeklini tamamlamış
 görünmektedir.

4.16. Katalog 16

Resim 66 11979 -80 Numaralı Eser

Resim 67 11979 -80 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog:	: 16
Envanter No	: 11979
Eser Adı	: Envaru't-Tenzil Ve Esraru't-Te'vil/ أنوار التنزيل و أسرار التأويل
Eser Sahibi	: El-Beydavi, Nasiru'd-Din Ebi Said Abdullah- V.692 H.
Yayın Tarihi	: 1100 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Deri(11978 ile aynı ciltte 99B-160A arası)
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"El-Seyyid Muhammed Abid Zînnûr Muhammed" şeklinde arapça olarak yazılan mühür "El-Seyyid Muhammed Abid Zînnûr Muhammed" olarak okunmaktadır. Mühür tercüme edildiğinde Muhammed Abid Zinnur Muhammed Bey olarak tercüme edilmiştir.

Vakıf eserinin Kapak altı sayfasında "Silifkeli, kad Vukife hâze'l-kitâb ehl-i zilifkeli Muhammed Efendi Zîn li-Câh-ı tekkî Ahmed Efendi sümme li-evlâd-ı evlâdihî ilâ inkırâzı'n-Nesl" yazmaktadır. Mühür altında ise "Yahya Zâde Şeyh Nakşebendî Muhammed Abid" yazmaktadır. Kitabın muhtevası: Yasin-i Şerif vb. surelerin tefsiri, Envaru't-Tenzil tefsiri, Zübdetü'l-Vaizin olup 11978-79-80 envanter numaraları ile belirtilmiş ve bir ciltte yer almaktadır. Mühür örneğini verdiğimiz eser ise yukarıda yer alan envanter bilgilerine sahip 11979 numaralı eserdir ve mühürde "el-Seyyid Muhammed Abid Zînnur Muhammed" yazmaktadır.

Mühür istifi oval formda istiflenmiştir. Üç katman halinde tâlik yazı çeşidi ile yazılmıştır. İstif oluşturulurken yazı ölçülerinden feragat edildiği görülmektedir. Ayrıca istifte boşluklar da göze çarpmaktadır.

4.17 Katalog 17

Resim 68 12021 Numaralı Eser

Resim 69 12021 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	:17
Envanter No	:12021
Eser Adı	: Şerhü'l-Gücdevani li'l-Kâfiye/ شرح الغجدواني للكافية
Eser Sahibi	: Celaleddin el-Gücdevânî
Yayın Tarihi	: 1275 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği Desenli Kâğıt Kaplı karton	: Sırtları imitasyon , Kapakları ve Mıklebi
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Mührün Arapçası " وقف حافظ أحمد بن عمر 1275 " olup "Vakf-ı Hâfız Ahmed Bin Ömer, Sene 1275" olarak okunmaktadır. Mührün anlamı ise "Hafız Amet bin Ömer'in vakfi, 1275 "yılında şeklindedir.

Eser, İbn Hâcib'in Kafiyesine yapılan Şerh olup 164 sayfadır. Eser de yer alan mühür oval formda istiflenmiştir. Oval bir biçimde tâlik hattını andıran bir yazı çeşidiyle yazılmış olsa da "vav", "fe" "kaf" gibi harflerin gözü açık bir şekilde yazılması talik hattında olan bir durum değildir fakat eliflerin zülfesiz ve "ha" harfinin açık bir şekilde olması ve "nun" çanağına bakıldığında; tâlik hattının özelliğini taşıdığını görülmektedir ve buna istinaden tâlik yazısı olarak değerlendirilebilir.

4.18. Katalog 18

Resim 70 12222 Numaralı Eser

Resim 71 12222 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	:18
Envanter No	:12222
Eser Adı	: Şerh-i Gülistan-ı Sâ'di / شرح قلستان السعيد
Eser Sahibi	: Belirsiz
Yayın Tarihi	: Belirsiz
Dil	: Osmanlı Türkçesi – Arapça
Cilt Özelliği	: Sırtı imitasyon , Kapakları Ebrulu Karton
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli	: Sekizgen

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

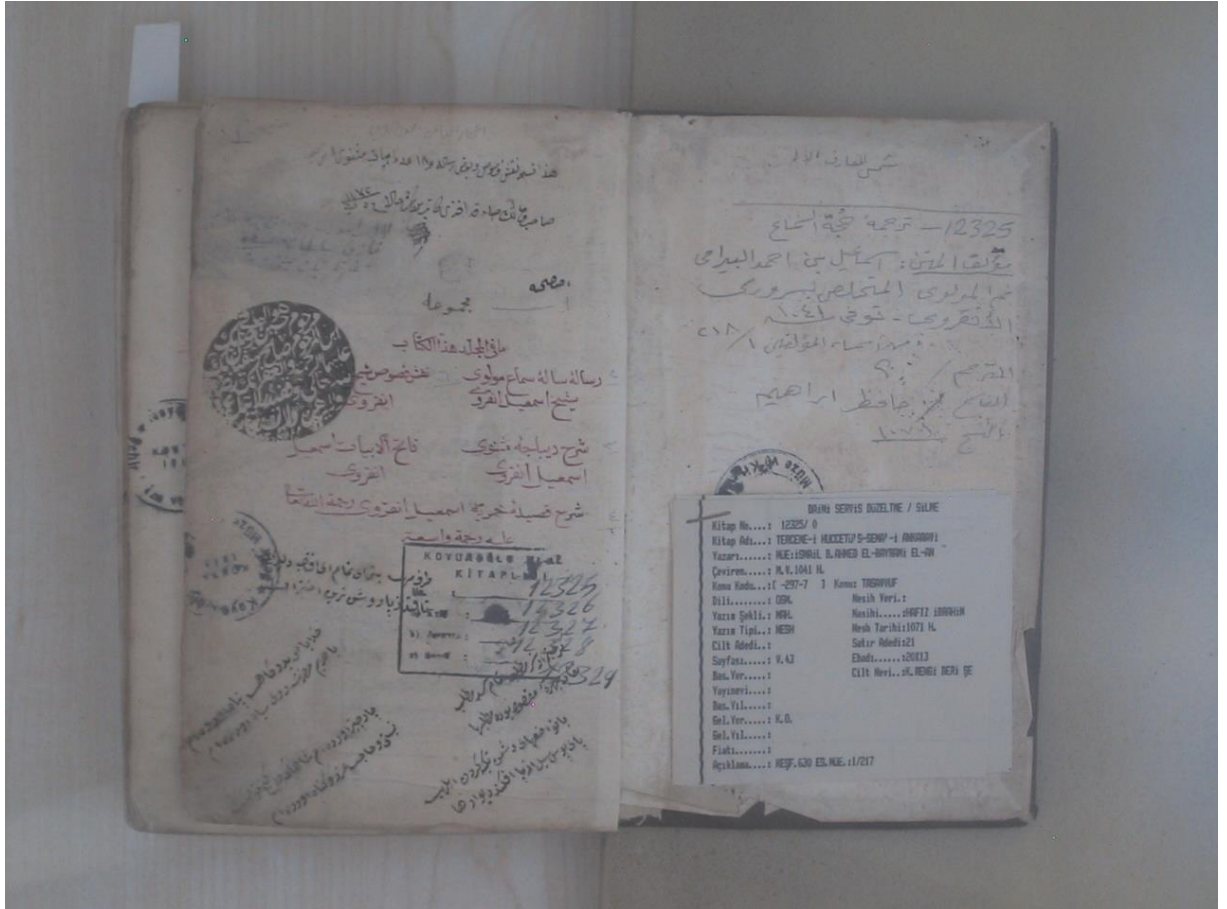
"الحمد لله نعم المولى على التوفيق، و هو ولي التوفيق، حبس ووقف هذه Mührün Arapçası النسخة عثمان شهدي عن حوجكان ديوان همايون في بلد حامد على طلبية العلم، بشرط أن لا يُخرج عن خزانته
 Şeklinde olup "El-Hamdülillâhi ni'me'l-mevlâ 'alâ et-tevfik ve huve veliyyü't-tevfik, Hubise ve vukife hâzihi el-nüşa Osman Şehdî 'an hâcegân-ı Dîvân-ı Humâyûn fî belde-i hâdimi 'alâ talebeti'l-'ilmi, bi-şartin en lâ yuhracu 'an hazânetihâ hutveten ve lâ şıbran" olarak okunmaktadır anlamı ise bu tevfik üzerine Allah'a hamd olsun, O tevfik sabibidir, Bu kopya olan Hamid şehrinde Osman Şehdi, Havacekan Diveni Humyun'den ilmi öğrenciler için vakf etmiştir, hazinesinden bir adım bile çıkarmamak şartıyla.

Kitabın ilk sayfaları başka bir esere aittir. Çünkü eserin geri kalan kısmı ile hiçbir ilişkisi olmayan Secavendler konusu işlenmiştir. İlk sayfaları bulunmamakla beraber muhtevasında beyit, kıt'a, hikâye, şiir ve çok sayıda hikmetli sözlere yer verilmiştir. Son sayfada "Güfte-i Süleyman Han", "Güfte-i Merhum Sultan Selim

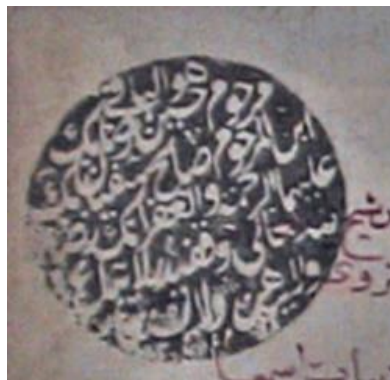
Han" şeklinde Padişah beyitlerine yer verilmiştir. Müellif adı yazılı olan sayfalar eksik olduğundan, müellif tespit edilememiştir. Mühürde: "El-Hamdülillahi ni'me'l-mevlâ 'alâ et-tevfik ve hüve veliyyü't-Tevfik, Hubise ve Vukife hâzihi el-Nüşa Osman Şehdî "an Havâcekân Dîvân-ı Humâyûn fî belde-i Hadim 'alâ talebeti'l-İlmi, bi-şartin en lâ yuhrac 'an hazânetihâ hutveten ve lâ şıbran" yazmaktadır. Mühür Yatayına uzun sekizgen bir formda istiflenmiştir. Yukarıdan aşağıya dört katman halinde yazılan mühürde sağ ve sol kısımlarda madalyon içerisinde ibareler vardır. Sülüs yazı çeşidiyle yazılmış olan yazı, harekesiz ve sanatsal boyutta değerlendirilememektedir.

4.19. Katalog 19

Resim 72 12325 Numaralı Eser

Resim 73 12325 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	:19
Envanter No	: 12325
Eser Adı	: Terceme-i Huccetü's-Sema'-i Ankaravi / ترجمة حجرة السماء الانقراوي
Eser Sahibi	: İsmail B.Ahmed El-Bayrami El-An-M.V.1041 H.
Yayın Tarihi	:1071 H.
Dil	: Osmanlı Türkçesi
Cilt Özelliği	: Kahverengi Deri, Şemseli
Mühür Türü	:Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Dairevi

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"هو الباقي مرحوم حسين رضا بيك ابن المرحوم صالح سفيان بيك عليهما الرحمة والغفران رضاء الله تعالى
"Huve'l-Bâkî Merhûm Hüseyin Rızâ Bey ibnü'l-Merhûm Sâlih Süfyân Bey aleyhimâ el-rahmetü ve'l-ğufrân rızâ'en
Rızâ Bey ibnü'l-Merhûm Sâlih Süfyân Bey aleyhimâ el-rahmetü ve'l-ğufrân rızâ'en
lillâhi te'âlâ vakfıdır lâ yubâ'u ve lâ yurhenu ve lâ yüste'âru Ğurre-i Muharrem 1307.
" ifadesi yer alıp "Baki O'dur. Hurmacı Hüseyin Rıza Bey, Hurmacı Salih Süfyan
Bey oğlu, rahmeti ve mağfîret üzerine, Allah rizasi için bu vakıftır, ne ipotek edilir,
ne satılır, ne de ödünç alınmamak şartıyla. Muharrem 1307." anlamını taşımaktadır.

"Huve'l-Bâkî Merhûm Hüseyin Rızâ Bey ibnü'l-Merhûm Sâlih Süfyân Bey
aleyhime'r-rahmetu ve'l-ğufrân rızâ'en lillâhi te'âlâ vakfıdır lâ yubâ'u ve lâ yurhenu
ve lâ yuste'âru Ğurre-i Muharrem 1307" yazan mühür, dairevi formda istiflenmiş
olup mühür altı katman halinde yazılmıştır. Mühürde tâlik yazı çeşidi kullanılmakla
beraber yazıda sanatsal özellikler göz ardı edilmiştir.

4.20.Katalog 20

Resim 74 12414 Numaralı Eser

Resim 75 12414 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 20
Envanter No	:12416
Eser Adı	:Risâletü'n Fi Edebi'l- Bahs ve'l-Munâzara رسالة في أدب البحث والمناظرة /
Eser Sahibi H.	: Es-Semerkandi,Muhammed B.Eşref-M.V.600
Yayın Tarihi	:Zilhicce 1098 H.
Dil	:Arapça
Cilt Özelliği 97A-98 arası)	: Kahverengi Deri (12414 İle Aynı Ciltte, varak
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli	: Dairevi

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Mühür arapça ile yazılışı" 1221 وقف طرزوزاده الحاج خليل " şeklinde olup mühür "Mazhar-ı Lutf-i Celîl Vâkıf Tuzcuzâde el-Hâcc Halîl 1221"olarak okunmaktadır.

12414-15-16 envanter numaraları yazma eserler bir ciltte yer almaktadır. Muhammed b. Eşref el-Semerkandî'ye ait yazma eserde bulunan mühür, dairevi formda istiflenmiştir. Yukarıdan aşağıya üç katman şeklinde halinde yazılmıştır. İstif sülüs yazı ile yazılmış olup harflerin sanatsal olarak ölçüleri göz ardı edilmiştir.

4.21.Katalog 21

Resim 76 12659 Numaralı Eser

Resim 77 12659 Numaralı Eser 1a sayfasında. "Vakf hâze'l-Kitab Hâfiz Ahmed b. Ömer gâsarallahu lehu(mühür üstünde)"

Resim 78 Vakf Hafız Ahmed b. Ömer

Katalog No	: 21
Envanter No	: 12659
Eser Adı	: Manzume Fi'l-Fıkh'ıl-Hanefi / منظومة في الفقه الحنفي
Eser Sahibi	: Belirsiz
Yayın Tarihi	: Belirsiz
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Sırtı Deri, Kapakları Karton
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Mührün Arapça olarak yazılışı " وقف حافظ أحمد بن عمر، سنة 1275 " şeklindedir okunuşu ise "Vakf-ı Hâfız Ahmed bin Ömer, Sene 1275" olup "Hâfız Ahmet bin Ömer vakıf etmiştir, 1275 yılında" olarak mühür tercüme edilmiştir.

Vakf-ı hafız Ahmed Bin Ömer yazılı mührün üstünde el yazısı ile "Vakf hâze'l-Kitab Hâfız Ahmed b. Ömer ğafarallahu lehu" ibaresi yazmaktadır. Oval formda istiflenmiş olan mühür, yukarıdan aşağıya üç katman halinde yazılmış ve mühürde yazı çeşidi olarak sülüs karakteri görülse de mühürde kullanılan yazı sanatsal olarak değerlendirmeye uygun değildir.

4.22.Katalog 22

Resim 79 12859 Numaralı Eser

Resim 80 12859 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 22
Envanter No	:12859
Eser Adı	:هدية الوهبي (فرائض) / (Feraiz)
Eser Sahibi	:Vehbi Efendi. Feraizci-M.V.1186 H.
Yayın Tarihi	:Belirsiz
Dil	:Osmanlı Türkçesi
Cilt Özelliği	:Kırmızı Deri
Mühür Türü	:Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	:Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Mühür de "وقفت صدر سابق السديين الحاج محمد باشا ابن الحاج يوسف اغا ابن الحاج حسين" "İfadesi yer almakta olup tercümesi ise" Vakıf Sadr-ı Sâbık El- Seyyidîn el-Hâc Muhammed Paşa ibn El-Hâc Yusuf Ağa ibn el-Hâc Hüseyin" olarak okunmaktadır.

"Vakıf Sadr-ı Sâbık El- Seyyidîn el-Hâc Muhammed Paşa ibn El-Hâc Yusuf Ağa ibn el-Hâc Hüseyin" ibaresinin yer aldığı mühür, oval formda istiflenmiştir. Yukarıdan aşağıya üç katman halinde yazılan mühürde yazı çeşidi tâliktir. Satır araları çizgilerle sınırlandırılmış olan mühür istif sanatsal olarak tâlik yazının kural ve kaidelerini yansıtmamaktadır.

4.23. Katalog 23

Resim 81 12865 Numaralı Eser

Resim 82 12865 Numaralı Eser Mühür Detayı (Varak 378)

Katalog No	: 23
Envanter No	: 12865
Eser Adı	: Haşiyetü Ala Haşiyetü'l-Cürcani Ala T.Keşşaf حاشية على حاشية الجرجاني على تفسير الكشاف /
Eser Sahibi	: Sa'di Çelebi, Sadullah B.İsa-M.V.945 H.
Yayın Tarihi	: 944 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Mıkplepli, Şemseli, Deri
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Dairevi

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"وقف هذا الكتاب خليل حامد باشا بشرط أن لا يُخرج من خزينته Mührün Arapça metni "1196 şeklinde olup "Vakafe hâza'l-kitâb Halîl Hamid Paşa bi-şarti en lâ yuhrace min hızânetihî 1196" olarak okunmaktadır. Mührün anlamına bakıldığında ise "Bu kitap Halil Hamid Paşa, hazinesinden çıkarmamak şartıyla vakıf etmiştir." ifadesi ile yer almaktadır.

Kapak altı el yazılarından anlaşıldığına göre; Sadî Çelebîye ait "Tefsîrû'l-Keşşaf" adlı eseriyle Kadı Beyzavî'nin "Tefsîrû'l Kur'ani'l-'Azim" eserine Seyyid Şerîf'in, yaptığı Haşiyesine karşı, Sadullah b. İsa'nın Haşiyesidir, vefatı: H, 945. 12865-1 ile aynı ciltte yer almaktadır.

Dairevi formda istiflenmiş olan mühür yazısı tâlik ile yazılmıştır. Yukarıdan aşağıya okunan mühürde dört katman halinde yazılan metin tâlik yazı karakterini taşımaktadır. Sanatsal olarak değerlendirildiğinde yazı içerisinde benzer harflerin aynı yazılmadığı, "kitap" kelimesindeki "be" harfini on bir nokta olması gereken uzunluğunun daha fazla olduğu görülmektedir. Sonuç olarak mühür sanatsal olarak bir özellik taşımamaktadır.

4.24.Katalog 24

Resim 83 12875 Numaralı Eser

Resim 84 12875 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 24
Envanter No	: 12875
Eser Adı	: El-Inaye Fi Şerhi'l-Hidaye / العناية في شرح الهداية
Eser Sahibi B.Mahmud -M.V.786 H.	: El-Baburti, Ekmelüddin Muhammed
Yayın Tarihi	: Belirsiz
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Şemseli Deri
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Dikdörtgen Forma Yakın Sekizgen

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Arapça "اسماعيل" olarak yazılan mühür Dikdörtgen forma yakın sekizgen şekilde istiflendiği görülen mühür tâlik yazı çeşidiyle yazılmıştır. Mühür, yazı karakteri olarak tâlik yazı çeşidini karşılarsa da 1231 hicri tarihine ait olan mühür Türk tâlik ekolünün kurulma dönemi olan Yesari ve oğlu Yesarizade'nin yazıları incelendiğinde sanatsal olarak yazının bu döneme ait özelliklerini göstermekten uzaktır. Harf bünyeleri ise orantısız yazılıp mühür de sadece "İsmail" kelimesi okunaklıdır.

4.25. Katalog 25

Resim 85 12953 Numaralı Eser

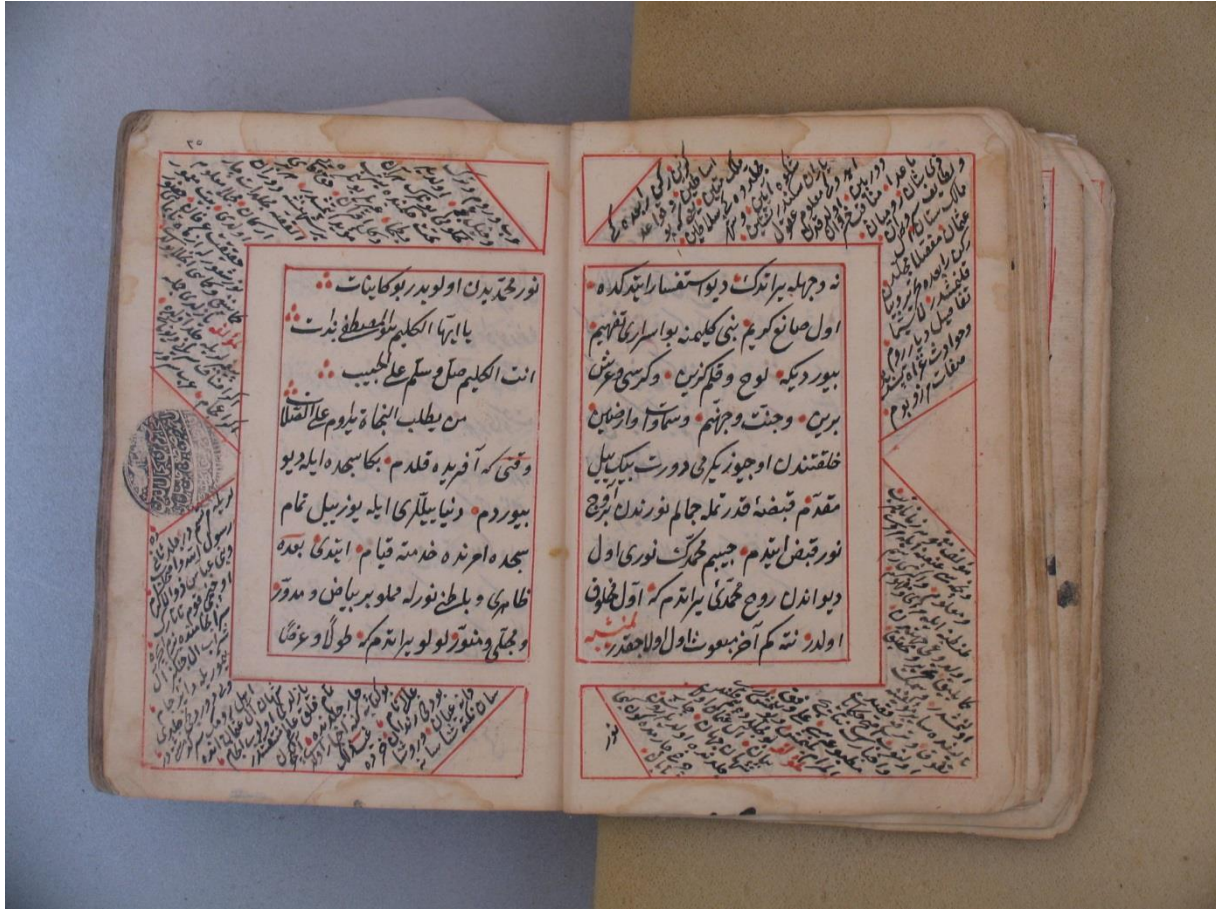
Resim 86 953 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 25
Envanter No	: 12953
Eser Adı	: Terceme-İ Zübdetü'l-Hakaik Fi Keşfi'r-Rekaik ترجمة زبدة الحقائق في كشف الرقائق /
Eser Sahibi	: Aynü'l-Kuzat El-Hemedani M.V.525 H.
Yayın Tarihi	: 1290 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Sırtları Deri Kapakları Sarı Karton
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlıca Türkçesi
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"أيوب ده داود اغا مجلسنده سير طارق زاده دركاهي شريفنه اشبو كتاب، Mührün Arapçası، "Eyüp'te Davud Ağa Mahallesi'nde Ser Tarık-Zâde Dergâh-ı Şerîfi'ne işbu kitap, hârice çıkmamak şartıyla vakf olunmuştur. 1299" ifadesi yer alan mühür Oval formda istiflenmiştir. Sülüs yazıyla hazırlanan istif 5 katmandan oluşmaktadır. Çok fazla girift bir yapıya sahip olan istifte harflerin küçük olması okuma güçlüğü oluşturmaktadır. İstifin genelinde harf karakterleri dengeli dağılmış ve harflerin sülüs yazı özelliklerini taşıdığı görülmüştür. Yukardan aşağıya 5 katmanlı olan yazı oval bir biçimde istiflenmiştir. Mühürde yer alan 1299 tarihli olması bakımından dönemine göre düzgün ölçülü ve estetik harflerle yazılmıştır buda bize her ne kadar seviyesini tespit edemesek de bir ustanın elinde çıkma olduğunu göstermektedir. Dağılımı açısından boşluk oranı gayet dengeli bir şekilde düşünülmüş teşrifata riayet edilmiştir. Satırların bitimine çanaklı harfler denk getirilerek adeta oval şeklini tamamlamış görünmektedir.

4.26. Katalog 26

Resim 87 13600 Numaralı Eser

Resim 88 13600 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 26
Envanter No	: 13600
Eser Adı	: Künhü'l-Ahbâr (1.ve 2. cilt) / كُنه الأَخبار
Eser Sahibi	: Ali, Mustafa B.Ahmed-M.V:1008 H.
Yayın Tarihi	: 1035 H.
Dil	: Osmanlı Türkçesi
Cilt Özelliği	: Deri, Şemseli
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Daire

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"وقف هذا الكتاب محمد إبراهيم بن كمال الدين بن أحمد بن مصطفى بن خليل Mührün Arapçası "Vâkıfu şeklinde yazılıp بن قاسم بن حاجي صفا الشهير طاشكيري زاده على أولاده وأولاد أولاده." hâza'l-Kitâb Mehmed İbrâhim b. Kemâleddin b. Ahmed b. Mustafa b. Halil b. Kâsım b. Hacı Safâ eş-şehîr bi-Taşköprîzâde alâ evlâdihî ve evlâdi evlâdihî" olarak okunmaktadır. Mührün anlamına bakıldığında ise "Bu kitap Mehmed İbrâhim b. Kemâleddin b. Ahmed b. Mustafa b. Halil b. Kâsım b. Hacı Safâ, Taşköprîzâde olarak ünlü, onun oğlularına ve oğlularının oğlularına vakıf etmiştir." ifadesini taşımaktadır.

13600 Envanter numaralı yazma eserde ki mühür dairevi formda hazırlanmıştır. Beş satır halinde tâlik yazı çeşidi ile yazılmış olan mühür yukarıdan aşağıya doğru okunmaktadır. Mühür tâlik mühür tâlik yazı çeşidinin özelliklerini göstermekle beraber keşide harflerin uzunlukları olması gerekenden fazladır. Mührün okunabilen kısımlarındaki yazı tâlik yazının sanatsal özelliklerini karşılamakta olup usta bir sanatkâr elinden çıktığı düşünülmektedir.

4.27. Katalog 27

Resim 89 13817 Numaralı Eser

Resim 90 13817 Numaralı Eser Mühür Detayı

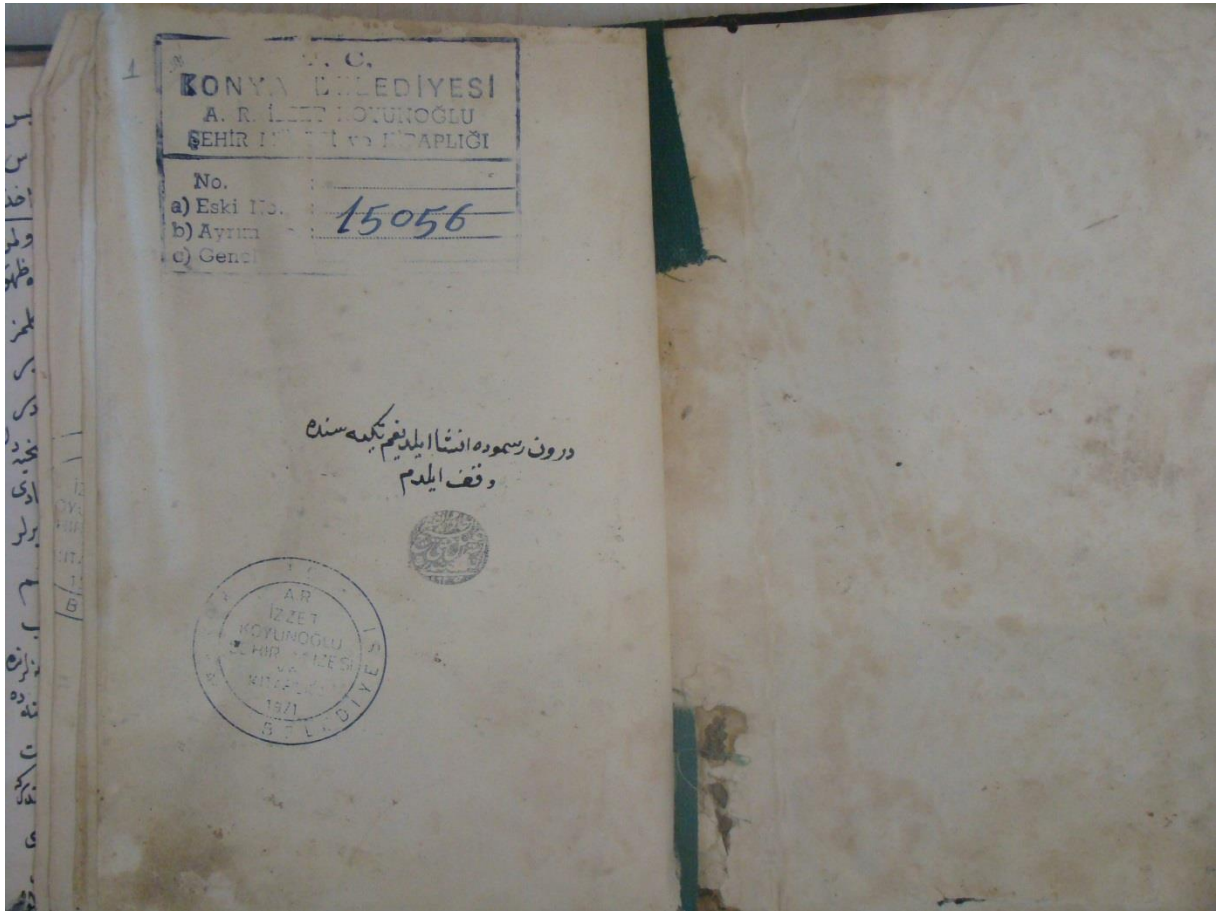
Katalog No	: 27
Envanter No	: 13817
Eser Adı Aksarayî	: Müfid ve Muhtasar / Divân-ı Şeyh İbrahim مفيد والمختصر / ديوان الشيخ ابراهيم اقسراي
Eser Sahibi	: İbrahim Aksarayî
Yayın Tarihi	: Belirsiz
Dil	: Osmanlı Türkçesi
Cilt Özelliği	: Sırtı Deri, Kapakları Ebrulu Karton
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"وَقَفَ هَذَا الْكِتَابَ السَّيِّدُ عَبْدِ الْقَادِرِ الشَّهِيرِ بِأَمِيرِ حَاجٍ" şeklinde ve "الْأَوْسَكْدَارِي بِجَامِعِ وَالِدِهِ سُلْطَانِ الْعَاطِفِ فِي أَوْسَكْدَارٍ صَانَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَنْ الْإِكْدَارِ 1135. "Vakafe-ı hâza'l-kitâb es-Seyyid Abdulkâdir eş-Şehîr bi-Emir Hâce el-Üsküdârî bi-Câmi'i Vâlide Sultan el-Atîk fi'l-Üsküdar Sânehullâhu Te'âlâ anî'l-ekdâr 1135"olarak okunup" Hacı Üsküdari Emriyle, onun babası Sultan El- Atif – Allah Beladen kursun- Camiisinde Üsküdar'da, bu kitap Abdulkadir Eş-şehir Bey vakıf etmiştir."anlamını taşımaktadır.

13817 envanter numaralı eser ile 13818-19-20 olarak numaralandırılmış eserler bir cilttedir. (Divan-ı Olanlar Şeyhi, Divan-ı Müfid, İlm-i Vefk,İlm-i Tarikat) "Vakfe-ı hâza'l-Kitâb es-Seyyid Abdulkâdir eş-Şehîr bi-Emir Hâce el-Üsküdârî bi-Câmi'i Vâlide Sultan el-Atîk fi'l-Üsküdar Sânehullâhu Te'âlâ anî'l-Ekdâr 1135" olarak yazılmış mühür oval formda istiflenmiştir. Beş katman halinde yazılmış olan mühür Sülüs yazı çeşidiyle hazırlanmıştır. İstifte keşideli olarak yazılan "fe" "be" "sin" harfleri keşideli olup istif Sülüs yazı özelliklerini gösterse de sanatsal olarak yeterli kalitede değildir.

4.28. Katalog 28

Resim 91 15056 Numaralı Eser

Resim 92 15056 Numaralı Eser Mühür Detayı

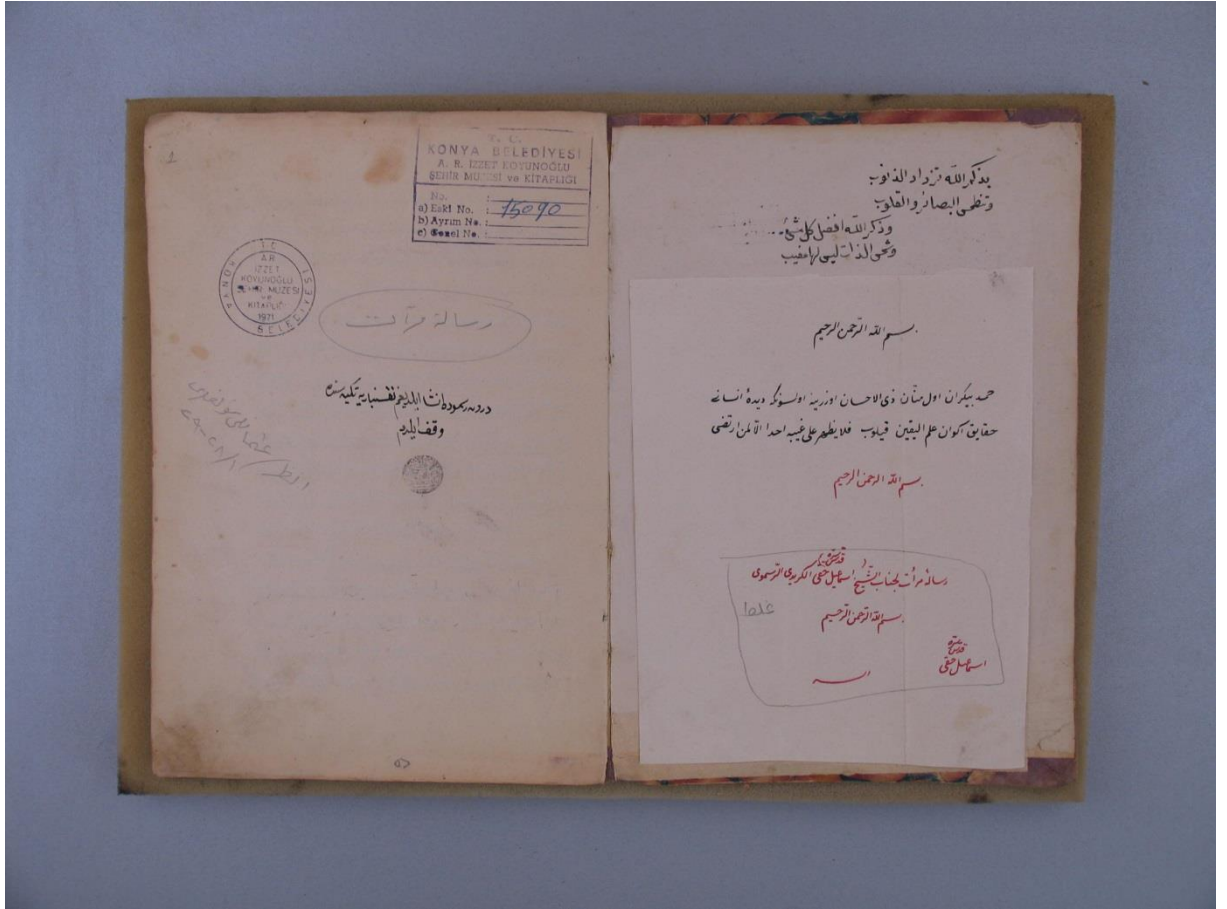
Katalog No	: 28
Envanter No	: 15056
Eser Adı	: Silsile-i Celvetiyye / سلسلة الجلوتية
Eser Sahibi	: Bursevi, İsmail Hakkı Celveti-Vef.1138 H.
Yayın Tarihi	: 1281 H.
Dil	: Osmanlı Türkçesi
Cilt Özelliği Miklebi Ebrulu Karton	: Sırtları imitasyon yamalı, Kapakları ve
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Daire

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Mührün Arapçası "حامد الفقير الشيخ اسماعيل حقي النقشبندی" şeklinde yazılmaktadır ve mühür "Hâdimu'l-Fakîr el-Şeyh İsmail Hakkı el-Nakşebendî" olarak tercüme edilmektedir.

15056 envanter numaralı yazma eser, daire formunda istiflenmiştir. Üç katman halinde tâlik yazı ile yazılmış olan mühür yukarıdan aşağıya doğru okunmaktadır. Yazı tâlik yazıya ait özellikler sergilemektedir. Sanatsal olarak ise genel olarak harflerin sanat özelliği taşıdığı birkaç harfin ise, örneğin "İsmail" kelimesindeki "ayn" harfi, olması gerekenden daha büyük yazıldığı görülmektedir.

4.29. Katalog 29

Resim 93 15090 Numaralı Eser

Resim 94 15090 Numaralı Eser Mühür Detayı

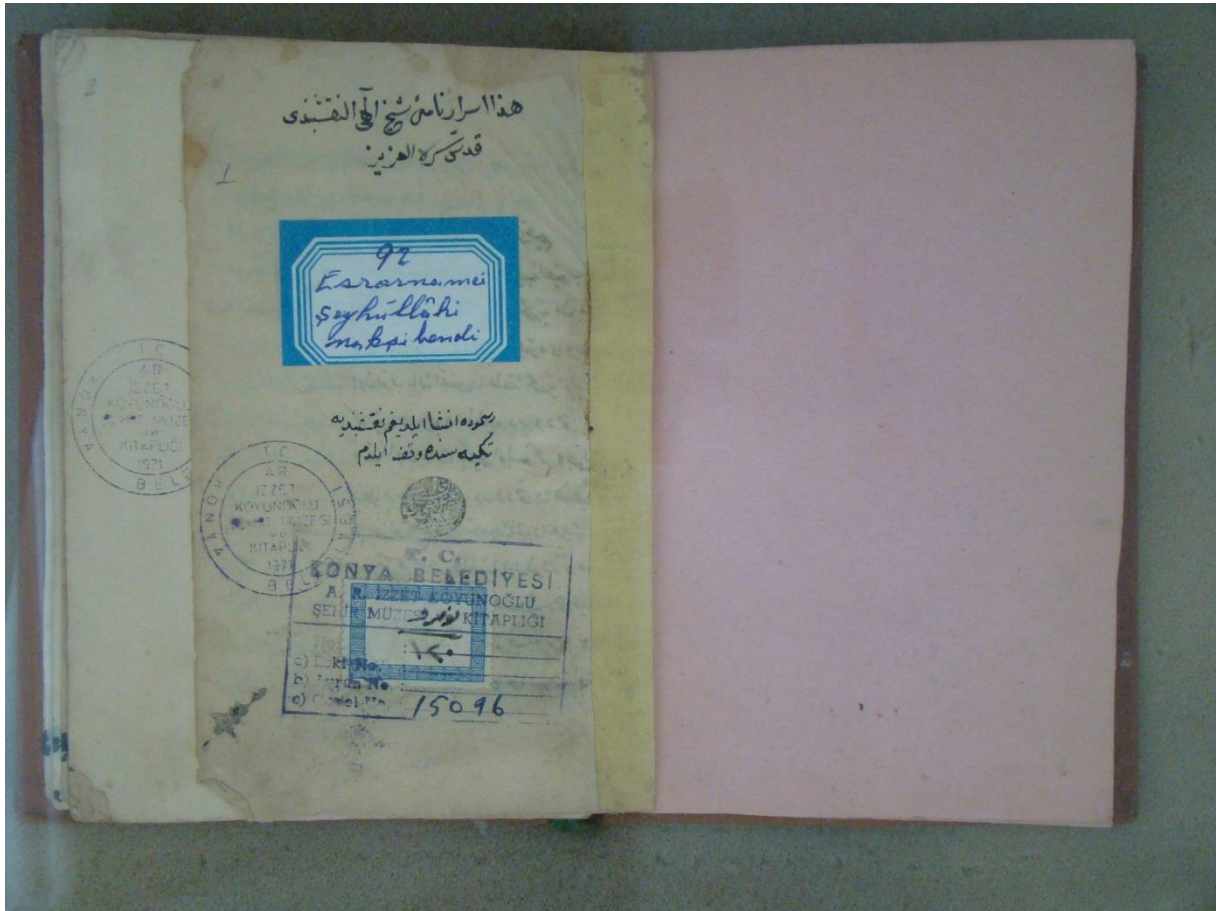
Katalog No	: 29
Envanter No	: 15090
Eser Adı	: Risale-İ Mirat / رسالة المرات
Eser Sahibi	: El-Burusevi, İsmail Hakkı-V.1138 H.
Yayın Tarihi	: Belirsiz
Dil	: Osmanlı Türkçesi
Cilt Özelliği	: Ebrulu Karton
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Daire

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Mührün Arapçası "حامد الفقير الشيخ اسماعيل حقي النقشبندی" şeklinde yazılmaktadır ve mühür "Hâdimu'l-Fakîr el-Şeyh İsmail Hakkı el-Nakşebendî" olarak tercüme edilmektedir.

15090 Envanter numaralı eser, 15056 numaralı eserin mührü ile aynı olup daire formunda istiflenmiştir. Yine üç katman halinde tâlik yazı ile yazılmış olan mühür yukarıdan aşağıya doğru okunmaktadır. Yazı tâlik yazıya ait özellikler sergilemektedir. Sanatsal olarak ise genel olarak harflerin sanat özelliği taşıdığı birkaç harfin ise, örneğin İsmail kelimesindeki "ayn" harfi, olması gerekenden daha büyük yazıldığı görülmektedir.

4.30.Katalog 30

Resim 95 15090 Numaralı Eser

Resim 96 15090 Numaralı Eser Mühür Detayı

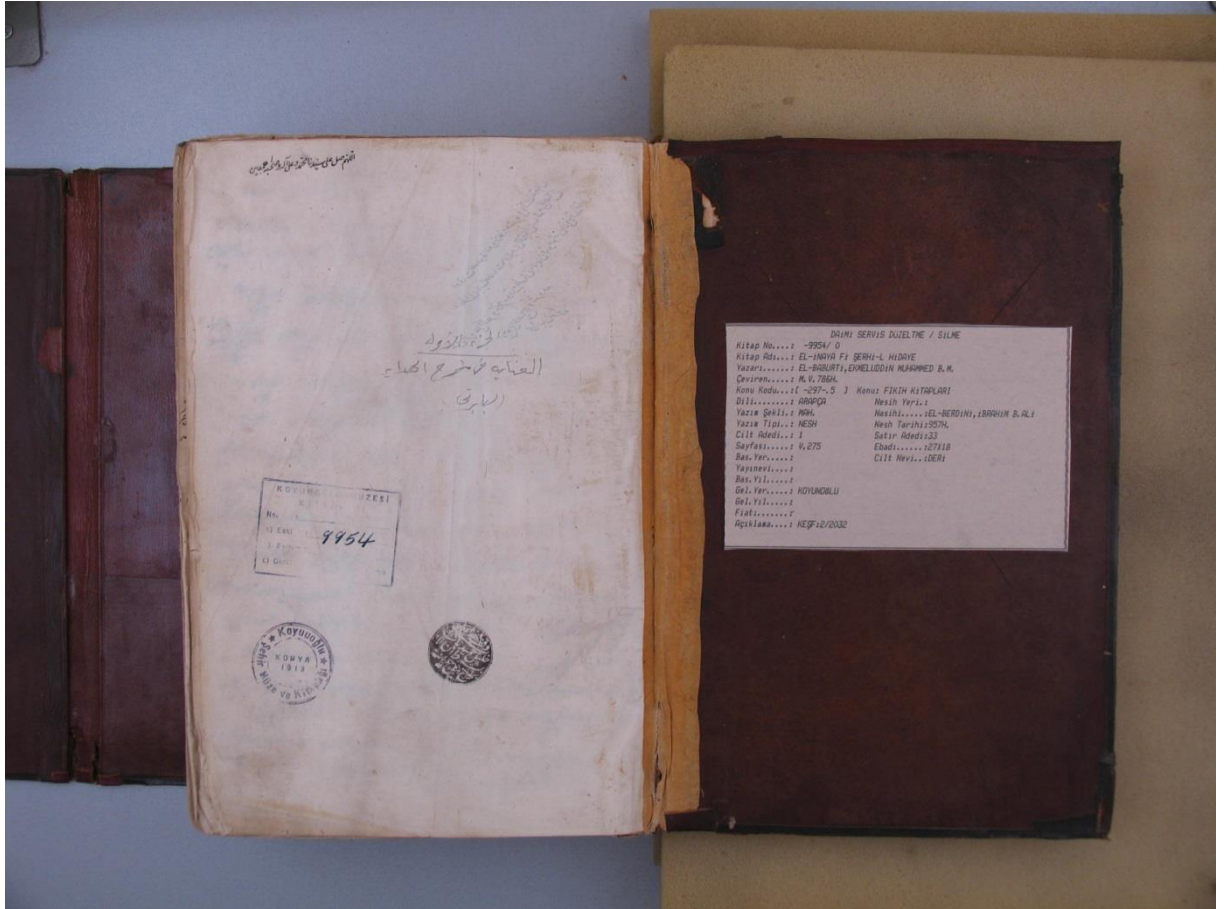
Katalog No	: 30
Envanter No	: 15096
Eser Adı	: Esrarname / أسرار نامه
Eser Sahibi	: Şeyh-i İlâhi el-Nakşebendî-V.896 H.
Yayın Tarihi	: Belirsiz
Dil	: Osmanlı Türkçesi
Cilt Özelliği	: Sarı İmitasyon
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	:Tâlik
Mühür Şekli	:Daire

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Mührün Arapçası "حامد الفقير الشيخ اسماعيل حقي النقشبندى" şeklinde yazılmaktadır ve mühür "Hâdimu'l-Fakîr el-Şeyh İsmail Hakkı el-Nakşebendî" olarak tercüme edilmektedir.

15096 envanter numaralı eser 15056 ve 15090 numaralı eserin mührü ile aynı olup daire formunda istiflenmiştir. Üç katman halinde tâlik yazı ile yazılmış olan mühür yukarıdan aşağıya doğru okunmaktadır. Yazı tâlik yazıya ait özellikler sergilemektedir. Sanatsal olarak ise genel olarak harflerin sanat özelliği taşıdığı birkaç harfin ise, örneğin "İsmail" kelimesindeki "ayn" harfi, olması gerekenden daha büyük yazıldığı görülmektedir.

4.31. Katalog 31

Resim 97 9954 Numaralı Eser

Resim 98 9954 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 31
Envanter No	: 9954
Eser Adı	: El-İnaya Fi Şerhi-L Hidaye/ العناية في شرح الهداية
Eser Sahibi	: El-Baburti, Ekmeluddin Muhammed B.M.
Yayın Tarihi	: 957H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Deri
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Dairevi

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Araştırmalarımızda Hakkâk Azmî tarafından yapıldığı anlaşılan ve Sadrâzam Halil Hamid Paşa'ya ait olan mühürde Mührün Arapça metni "وقف هذا الكتاب خليل حامد" "Vakafe hâza'l-kitâb Halil Hamid Paşa bi-şarti en lâ yuhrace min hızânetihî 1196" olarak okunmaktadır. Mührün anlamında ise "Bu kitap Halil Hamid Paşa'ya vakıf edilmittir, onun hazinesinde çıkmadan şartıyla." yazdığı anlaşılmaktadı "Bu kitabı Halil Hamid Paşa kütüphanesinden çıkarılmamak şartıyla vakfetmiştir."Anlamını taşımaktadır.

Yuvarlak formda istiflenmiş olan mühür tâlik yazı ile yazılmıştır. Yukarıdan aşağıya okunan mühürde dört katman şeklinde yazılan metin tâlik yazı karakterini taşımaktadır. Sanatsal olarak değerlendirildiğinde yazı içerisinde benzer harflerin aynı yazılmadığı, "kitap" kelimesindeki "be" harfini on bir nokta olması gereken uzunluğunun daha fazla olduğu görülmektedir. Sonuç olarak mühür sanatsal olarak bir özellik taşımamaktadır.

4.32. Katalog 32

Resim 99 9989 Numaralı Eser

Resim 100 9989 Numaralı Eser Mühür Detayı

Resim 101 9989 Numaralı Eser Mühür Detayı

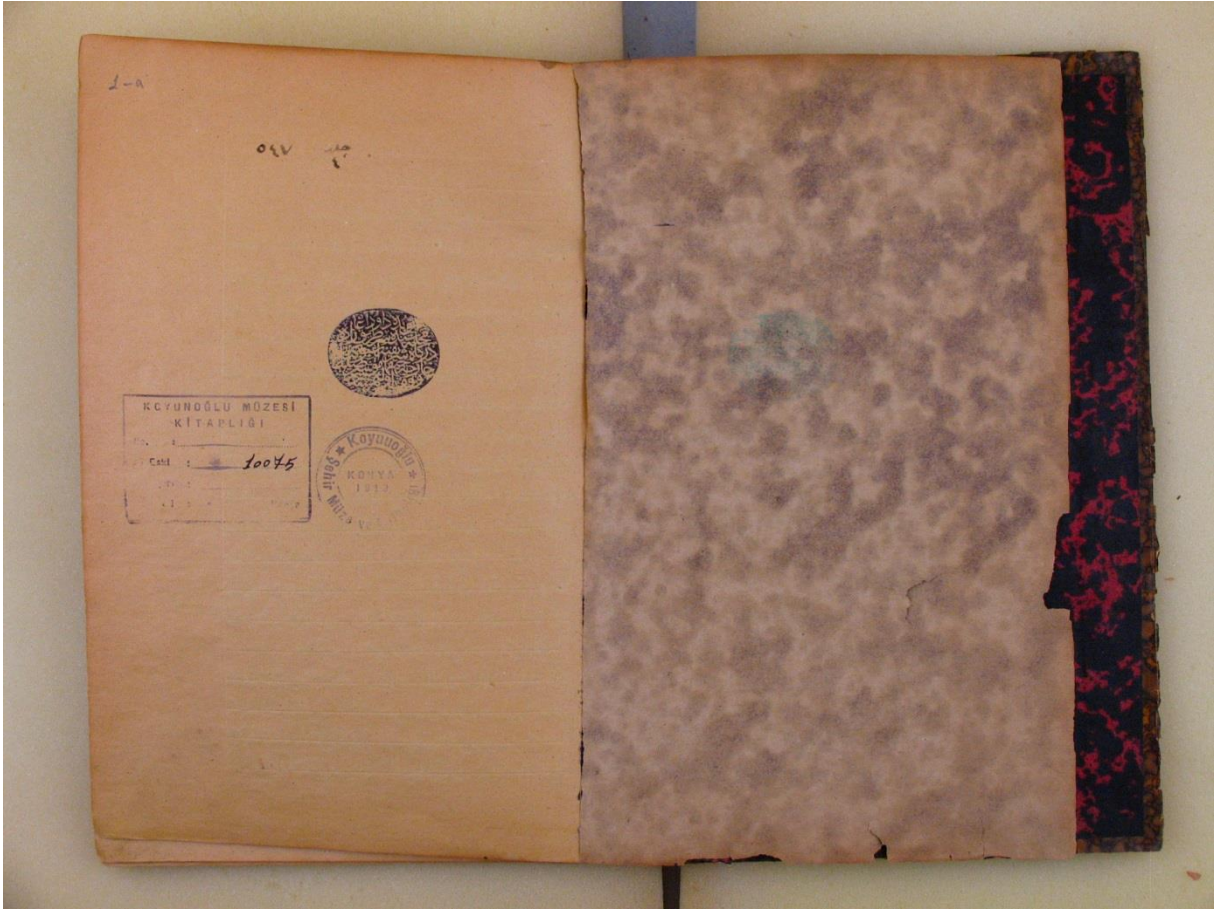
Katalog No	: 32
Envanter No	: 9989
Eser Adı	: İhya-U Ulumiddin / إحياء علوم الدين
Eser Sahibi Gazâlî	: İmam Gazali Ebu Hamid Muhammed el-
Yayın Tarihi	: 679 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Karton Cilt
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Daire

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

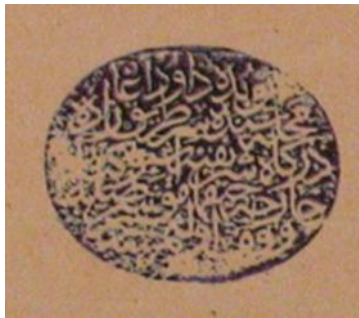
"وقف قاسم سير معمرني هذا در نیزاده دار الحديث بالقرب شهزده" Mührün arapça olarak "Vakf-ı Kâsım Ser-Mi'mârân-ı Hâssa der Nezd-i Dâru'l-Hadîs bi-Kurb-i Şehzâde Sene 1059" şeklinde yer alıp "Vakf-ı Kâsım Ser-Mi'mârân-ı Hâssa der Nezd-i Dâru'l-Hadîs bi-Kurb-i Şehzâde Sene 1059" olarak okunmaktadır.

Daire olarak istiflenmiş olan mührün tâlik yazı ile istif edildiği görülmüştür. Aşağıdan yukarıya doğru okunan mühürde üç katman halinde keşideli harflerle satır araları ayrılmıştır. Mührün baskı kalitesinden dolayı sanatsal olarak değerlendirmek mümkün değildir fakat tâlik yazıda uzatmalı yazılan harflerin boyu on bir noktadır. Satır aralarını ayıran keşideli harflerin uzunluğu bu istifte olması gerekenden fazladır bu da sanatsal olarak yazı kalitesi için bir değerlendirme unsuru olarak görülebilir. İstifte boş kalan yerler ise nebati unsurlar ile tezyin edilmiştir.

4.33.Katalog 33

Resim 102 10075 Numaralı Eser

Resim 103 10075 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 33
Envanter No	: 10075
Eser Adı	: Ed Durru-L A'la Bi-Şerhi'd- Devri-L A'la Li - إد الأعلی بشرح الدورى لألین عربی /
Eser Sahibi	: Mehmed Taflatı El-Halveti
Yayın Tarihi	: Belirsiz
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Meşin
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"أیوب ده داود اغا مجلسنده سیر طارق زاده درکاهی شریفنه اشبه کتاب، خارجه چقارمک شرط ایله
"وقف اولنمشتر. " şeklinde okunan ve mühür sayfa sayısı 226 olan 10075 envanter numaralı yazma eserin mühür metninde "Eyüp'te Davud Ağa Mahallesi'nde Ser Tarık-Zâde Dergâh-ı Şerîfi'ne işbu kitap, hârice çıkarmamak şartıyla vakf olunmuştur." anlamını taşıyıp, mühür oval formda istiflenmiştir. Sülüs yazıyla hazırlanan istif 5 katmandan oluşmaktadır. Çok fazla girift bir yapıya sahip olan istifte harflerin küçük olması okuma güçlüğü oluşturmaktadır. İstifin genelinde harf karakterleri dengeli dağılmış ve harflerin sülüs yazı özelliklerini taşıdığı görülmüştür.

Mühürde yer alan 1299 tarihli olması bakımından dönemine göre düzgün ölçülü ve estetik harflerle yazılmıştır buda bize her ne kadar seviyesini tespit edemesek de bir ustanın elinde çıkma olduğunu göstermektedir. Dağılımı açısından boşluk oranı gayet dengeli bir şekilde düşünülmüş teşrifata riayet edilmiştir. Satırların bitimine çanaklı harfler denk getirilerek adeta oval şeklini tamamlamış görünmektedir.

4.34. Katalog 34

Resim 104 12016 Numaralı Eser

Resim 105 12016 Numaralı Eser. Mühür Detayı

Katalog No	: 34
Envanter No	: 12016
Eser Adı	: Er-Reşadu Fi Şerhi'l-İrşad/ الرشد في شرح الارشاد
Eser Sahibi	: Muhammed B.Şerif El-Haseyni
Yayın Tarihi	: 870 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Sırtları Deri, Kapakları ve Mıklebi Ebrulu Karton (Yıpranmış)
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

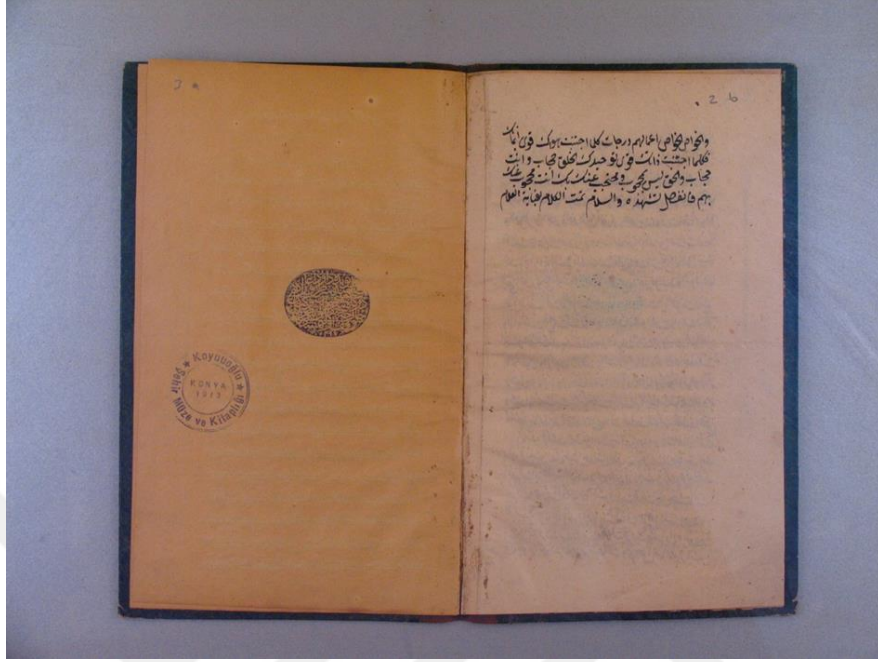
Mürün Arapçası "وقف حافظ أحمد بن عمر، سنة 1275." şeklinde olarak yazılıp "Vakf-ı Hafız Ahmed Bin Ömer, Sene 1275" olarak okunmaktadır. Okunan mührün anlamı ise "Hafız Ahmet bin Ömer vakfidır, 1275 yılında." şeklindedir.

Bu kitapta ayrıca şu bölümler vardır: elfiyyet Nacmi Ömer Efendi 1-57 sahifeler arası, sakiname 58-64 sahifeler arası, şem'a name 64-68 sahifeler arası ve tuhfe-i vahdet 70-98 sahifeler arasında bulunmaktadır.

Oval bir biçimde tâlik hattını andıran bir yazı çeşidiyle yazılmış olsa da "vav", "fe" "kaf" gibi harflerin gözü açık bir şekilde yazılması talik hattında olan bir durum değildir fakat eliflerin zülfesiz ve "ha" harfinin açık bir şekilde olması ve "nun" çanağına bakıldığında; tâlik hattının özelliğini taşıdığını görülmektedir ve buna istinaden tâlik yazısı olarak değerlendirilebilir.

İstif bakımından değerlendirilmesi ise üstten aşağı okunan 3 katmanlı daire formunda istiflenmiştir.1b sayfasında bulunan mührün hemen üstünde yer alan metinden anlaşılacağı üzere 1275 tarihinde atılan mührün, bu yazının hat sanatı bakımından döneminin seviyesinin altında olarak nitelendirilebilir. 19 yüzyıl başlarına tekâmül eden tarihte bulunan hattatlardan Kazasker Mustafa izzet Efendi ve Esad Yesâri gibi o dönemde bulunan usta hattatların yazıları ile karşılaştırılır ise dönemin yazı seviyelerinin altında olduğu anlaşılmaktadır.

4.35.Katalog 35

Resim 106 10043 -44 Numaralı Eser 3A

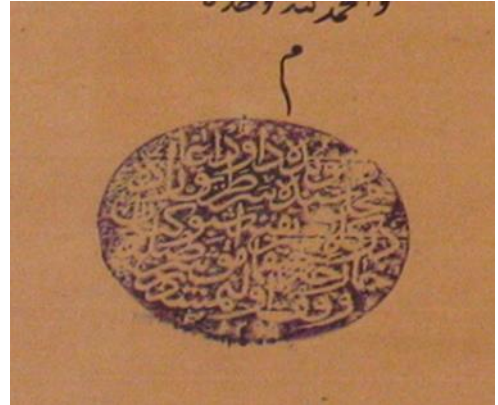
Resim 107 10043 -44 Numaralı Eser Mühür Detayı 3A

Resim 108 10043 -44 Numaralı Eser Mühür Detayı 1A

Resim 109 10043 -44 Numaralı Eser Mühür Detayı 5A

Resim 110 10043 -44 Numaralı Eser Mühür Detayı. 7A

Katalog No	: 35
Envanter No	: 10043-10044
Eser Adı	: Risale-i Şeyh Arslan Dımeşkî - Risale-i رسالة شيخ أرسلان دمشقى – رسالة وحدة / رسالة شيخ أرسلان دمشقى الوجود للشيخ عبدالغنى النابلسى
Eser Sahibi	: Şeyh Arslan Dımeşk - Abdulğani En-Nabulsi
Yayın Tarihi	: Belirsiz - 1091H.(10044 envanter numaralı eser)
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Meşin, Karton
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"ابوب ته داود اغا محلي سنده سيد طريق زاده دركاه شريفنه اشبه كتاب،
10043-44 envanter numaralı eser olarak okunup چقارمك شرط ايله وقف اولمشتر
bir ciltte yer almaktadır. Toplamda 7 varak olan eserde 4 adet mühür bulunmaktadır.
Mühürlerde Osmanlı Türkçesiyle şöyle yazmaktadır: "Eyüp'te Davud Ağa
Mahallesinde Ser Tarîk-Zâde Dergâh-ı Şerifi'ne işbu kitap, hârice çıkarmamak
şartıyla vakf olunmuştur 1299."

Yukardan aşağıya 5 katmanlı olan yazı oval bir biçimde istiflenmiştir.
Mühürde yer alan 1299 tarihli olması bakımından dönemine göre düzgün ölçülü ve
estetik harflerle yazılmıştır, buda bize her ne kadar seviyesini tespit edemesek de bir
ustanın elinde çıkma olduğunu göstermektedir. Dağılımı açısından boşluk oranı
gayet dengeli bir şekilde düşünülmüş teşrifata riayet edilmiştir. Satırların bitimine
çanaklı harfler denk getirilerek adeta oval şeklini tamamlamış görünmektedir.

4.36. Katalog 36

Resim 111 12400 Numaralı Eser

Resim 112 12400 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 36
Envanter No	: 12400
Eser Adı	: El-Matlabü'l-Beyân Fî Menâsiki'l-Hac المطلوب البين في مناسك الحج/
Eser Sahibi	: Sinan Efendi
Yayın Tarihi	: 1148 H.
Dil	: Osmanlı Türkçesi
Cilt Özelliği	: Sırtı imitasyon Kapaklar ve Mıklepli
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Sekizgen

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"عبدالكریم" olarak yazılan arapça mührün bulunduğu eserde " El-Matlabü'l-Beyân fî Menâsiki'l-Hac" isimli yazma eserde vâcihe olarak adlandırılan ilk sayfasında Arapça kırmızı kalem ve el yazısı ile "Sahibi Abdülkerim el-Hâc Hüseyin Efendi el-Müştehir bi'l-Ferâizi Zâde, Sene, 1148" ibaresi yazmaktadır. Mühür Üzerinde "Abdülkerim" yazmakta olup mührün altında yine mürekkepli kalemle Arapça: "Bu kitap, Ermenâkî (Ermenekli) Mahbûb zâde namıyla maruf el-Hac İbrahim tarafından evlatlarına ve silsile ile evlatlarının evlatlarına, bir karından sonraki karına, asırdan aşıra geçmek üzere satılamaz ve rehin alınamaz şartıyla, vakf-ı sahih ile vakfedilmiştir Sene, 1253". yazmaktadır.

Mühür hat sanatı açısından değerlendirildiği zaman şunlar söylenebilir. Dikdörtgen forma yakın sekizgen bir yapıda olan mühür tek satır halinde yazılmıştır. Harflerin sağa eğik formu, "elif" ve "lam" harflerinin zülfesiz oluşu v.b. özellikle yazının talik karakterini göstermektedir. Yazı sanatsal olarak değerlendirildiği zaman harf bünyelerinin dengeli ve ölçülere uygun olduğu görülmekte olup sanatlı bir yazı olduğu söylenebilir.

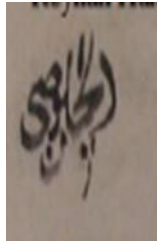
4.37.Katalog 37

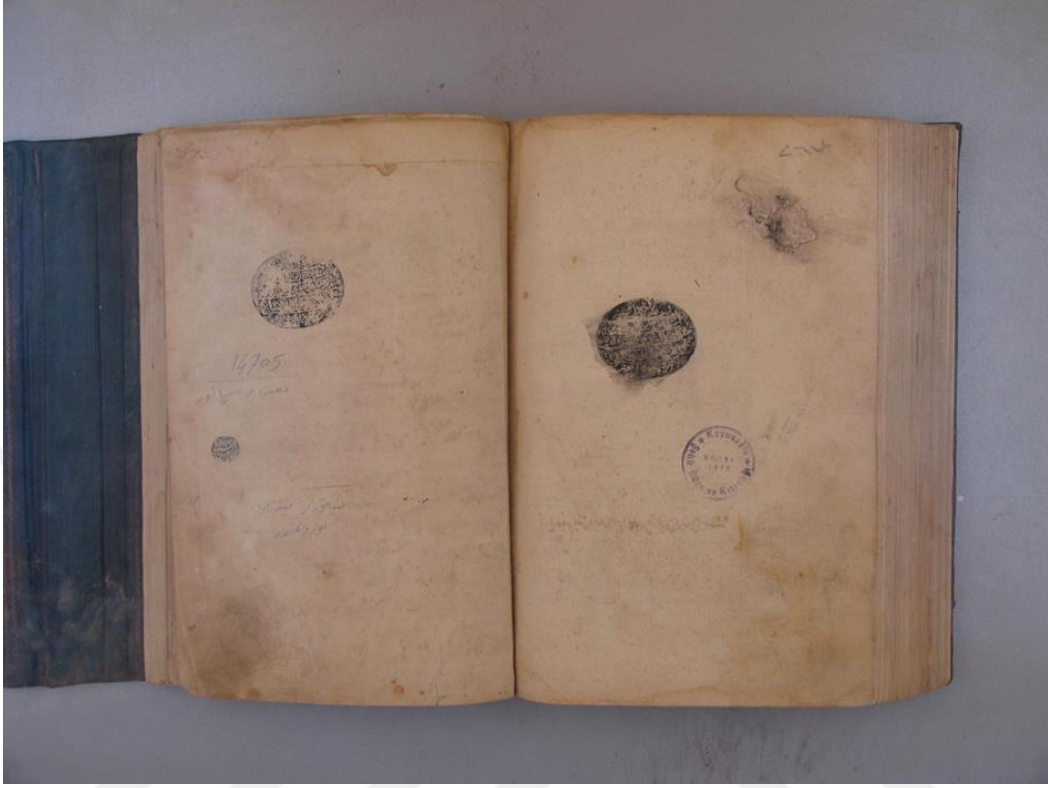
Resim 113 13943 Numaralı Eser

Resim 114 13943 Numaralı Eser

Resim 115 13943 Numaralı Eser
Mühür Detayı 129 Hulusi ReyhanResim 116 13943 Numaralı Eser Yazı
Detayı Reyhan AğaResim 117 13943 Numaralı Eser Mühür
Detayı Hulusi ReyhanResim 118 Reyhan Hulusi 13943
Numaralı Eser Yazı DetayıResim 119 13943 Numaralı Eser
Hulusi Reyhan Mühür DetayıResim 120 13943 Numaralı Eser Mühür
Detayı Vakıf Kütüphanesine Bi Ravzay-i
Hazreti Hayrî'l-Beriyye, 1256

4.38. Katalog 38

Resim 121 14704 – 14705 Numaralı Eser

Resim 122 14704 – 14705 Numaralı Eser Mühür Detayı

Resim 123 14704 – 14705 Numaralı Eser Mühür Detayı

Resim 124 14704 – 14705 Numaralı Eser Mühür Detayı

Katalog No	: 38
Envanter No	: 14704-14705
Eser Adı	: Divan-I Cami - Na't Mea Minyatür - الديوان الجامع - نعت مع المنياتور/
Eser Sahibi	: El-Cami, Monla Abdurrahman-M.V.898 H.
Yayın Tarihi	: 950 H.
Dil	: Farsça
Cilt Özelliği	: Deri(Minyatürlü),Miklepli
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Sülüs
Mühür Şekli	: Oval

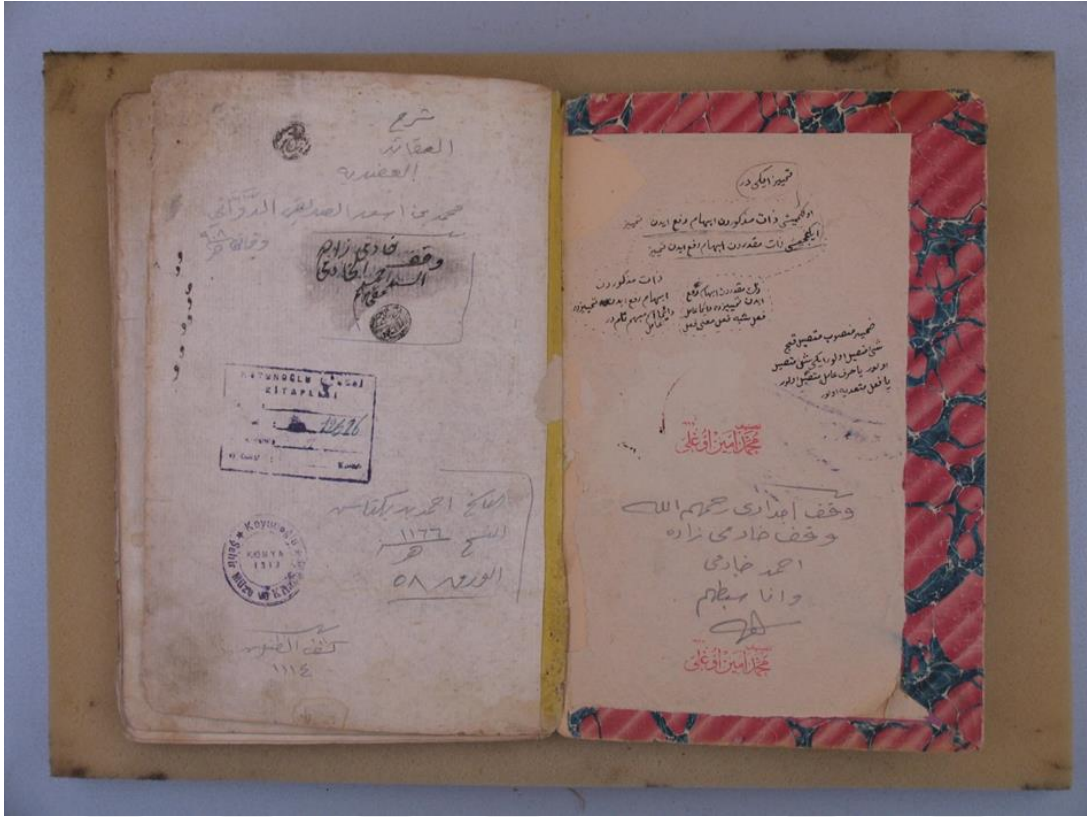
Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

"قد وقف هذا الكتاب الشريف السيد الحاج زين العابدين بن السيد عبدالرحمن للمدعو بجافوشزاده الفرقان على أولاده وأولاد أولاده بشرط أن لا يرهن ولا يُباع ولا يُعير، السيد "Kad vukife hâza'l-kitâbü's-Şerîf el-Seyyid el-Hâc Zeynelâbidin b. el-Seyyid Abdurrahman el-med'û bi-Çavuşzâde el-Furkânî 'alâ evlâdihî ve evlâdü evlâdihî bi-şartin en lâ yurhan ve lâ yubâ' ve "lâ yuğayyer" el-Seyyid Zeynelabidin ibn el- Seyyid Abdurrahman" olarak okunmaktadır. Mührün anlamı ise "Bu şerefli kitap, Seyyid Hacı Zeynelabidin ibn el-Seyyid Abdurrahman tarafından, Çavuşzâde el-Furkan kendi çocuklarına ve çocuklarının çocuklarına vakıf etmiştir. İpotek edilmemek, satılmamak veya değiştirilmemek şartıyla, Zeyn el-Âbidin, Abdu l-Rahman'ın oğlu." şeklindedir.

14704-14705 envanter numaraları bir ciltte olup aynı eser sahibine aittir. Eserde el yazısı ile 267-268 sayfa numarası verilen sayfalarda; ikisi aynı olan, toplam 3 adet mühür bulunmaktadır. Mühür oval formda istiflenmiş olup sanatsal bir yazı özelliği taşımamakla beraber Sülüs yazı tarzında yazılmıştır.

Resim 139'da yer alan mühürde beş katman halinde yazılan yazıda satır araları keşideli yazılmaya uygun harfler bazen abartılarak bölünmüştür. İstifin sıkışık ve okunaklı bir harf dizilimine sahip olması sebebiyle kompozisyon kurgusu güçlü bir hattat elinden çıktığı söylenebilir.

4.39. Katalog 39

Resim 125 12526 Numaralı Eser

Resim 126 12526 Numaralı Eser Mühür Detayı

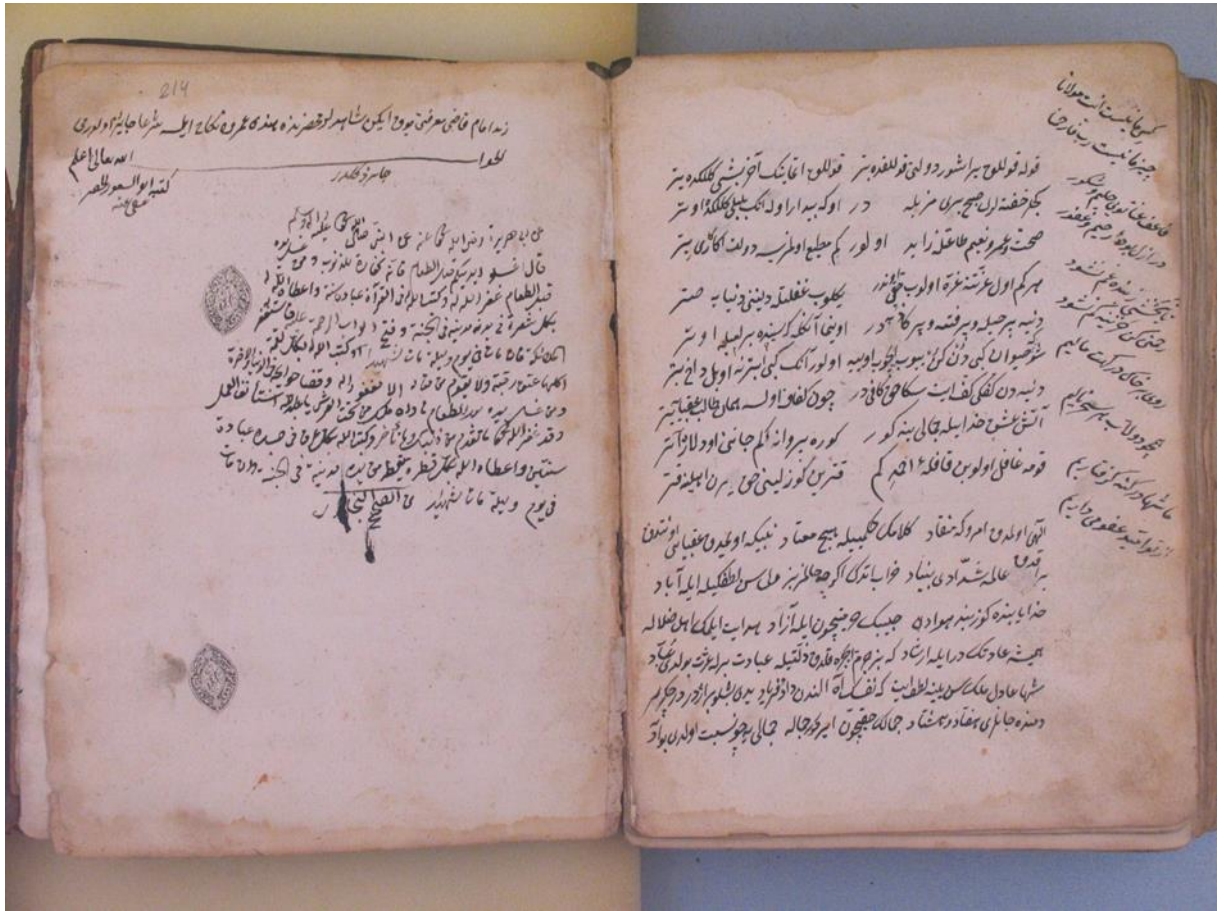
Katalog No	: 39
Envanter No	: 12526
Eser Adı	: Şerhü Akaidü'l-Azudiyye / شرح العقائد العضدية
Eser Sahibi	: Ed-Devvani Es-Sıddıki M. B. Es'ad-M.V.908
H.	
Yayın Tarihi	: 1166 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Sırtı Bez Yamalı, Kapakları Ebrulu Karton
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Osmanlı Türkçesi
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Mührün Arapçası "السيد أحمد الحامدي زاده وقف اولمشت" olarak yazılmış olup, mühür "El-Seyyid Ahmed El-Hâdimî Zâde vakf olunmuştur" anlamını taşımaktadır.

Eser içerisinde "Şerhü'l-Akâid" alt kısmında ise Keşfü'z-Zunûn 1114" yazmaktadır. Birinci sayfada ise el yazısı ile "Vakf-ı Hâdimî zâde el-Seyyid Ahmed el-Hâdimî 'afâ 'anhu" yazmaktadır. Bu minval doğrultusundan anlaşıldığı ve mührün dijital ortamda daha açık görünmesi üzerine "el-Seyyid Ahmed el-Hâdimî Zâde vakf olunmuştur" yazısı yer aldığı okunsa da hat sanatı açısından incelendiğinde Tâlik yazı karakteriyle iki satır olarak yazıldığı görülüp mühürde baskı kalitesinin düşük olması sebebiyle harf formları silik olarak çıkmıştır. Bu yüzden de mühür sanatsal olarak değerlendirilememiştir.

4.40.Katalog 40

Resim 127 5038 Numaralı Eser

Resim 128 5038 Numaralı Eser Mühür Detayı

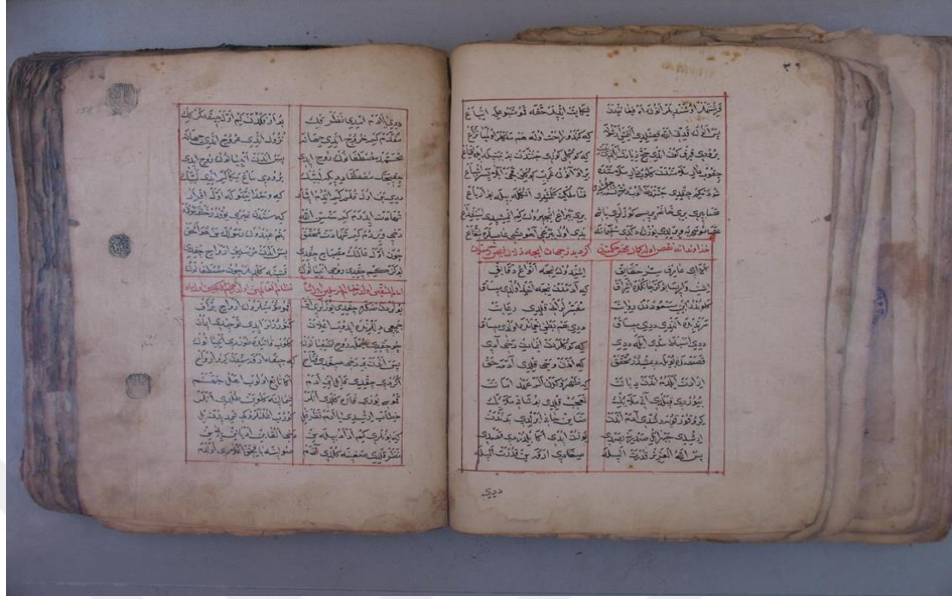
Katalog No	: 40
Envanter No	: 5038
Eser Adı	: Mefatihü'l Cinan Ve Mesabih El Cenani (Fî Şerhi Şir'atîl-İslâm) / مفاتيح الجنان ومصابيح الجنان (في شرح شريعة الإسلام)
Eser Sahibi	: Ya'kub B. Seyyid Ali El-Meymûnî-Vef.931 H.
Yayın Tarihi	:964 H.
Dil	: Arapça
Cilt Özelliği	: Deri, Şemseli(Gömmе),Zencerekli(Mıklebi Kopmuş) Kitapta 38. Varaktan 179'a Kadar Olan Kısım Kopmuştur.
Mühür Türü	: Vakıf
Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Yazı Dili	: Arapça
Mühür Şekli	: Enine sivri oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Arapça "وقف الرضوان" olarak yazılan metin " Vakf-ı Rıdvân" olarak tercüme edilmektedir. Eserin el yazısı ile verilmiş olan 214 numaralı sayfada 2 adet mühür bulunmaktadır. Her iki mühür de aynıdır. Kenar yazıları okunamamıştır ancak orta kısımda "Vakf-ı Rıdvân" yazısı dijital ortamda okunabilmiştir.

Mühür hat sanatı açısından incelendiğinde tâlik yazı karakteriyle yazıldığı görülmektedir. Kenarlarda dönen bir formda Farsça bir yazı olduğu, orta kısımda ise "Vakf-ı Rıdvân" yazmaktadır. Oval formun sivri kısımları ise geçmeli motiflerle süslenmiştir. Yazı sanatsal olarak incelendiğinde harflerin dar olarak yazıldığı görülmüştür. Örnek olarak "nun" harfinin çanağı üç nokta olması gerekirken iki nokta genişliğinde yapılmıştır.

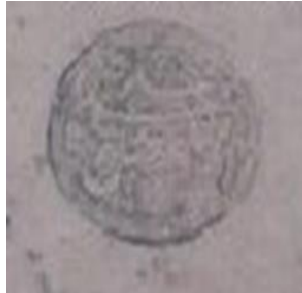
4.41.Katalog 41

Resim 129 11040 Numaralı Eser el-Seyyid Muhammed Said el-Hâdimi

Resim 130 11040 Numaralı Eser Mühür Detayı (Sayfa Ortasında)

Resim 131 11040 Numaralı Eser Mühür Detayı Sayfa 209

Katalog No	: 41
Envanter No	: 11040
Eser Adı	: Muhammediye Şerhi / محمدية شرحي
Eser Sahibi M.V.855 H.	: Yazıcızade Muhammed B.Selahaddin-
Yayın Tarihi	: 1029 H.
Dil	: Osmanlı Türkçesi
Cilt Özelliği Deri, Mıklebi Kopuk	: Sırtı Ve Bir Kapağı imitasyon, Diğer Kapağı
Mühür Türü	: Vakıf
Mühür Dili	: Arapça
Mühür Yazı Türü	: Tâlik
Mühür Şekli	: Sekizgen – oval

Genel Değerlendirme ve Hat Analizi

Mührün Arapçası "السيد محمد سعيد الخادمي – السيد الحاج فراضي زاده حسين" olarak yer alıp mühür "El-Seyyid Muhammed Saîd El-Hâdimi" -"El-Seyyid El-Hâc Ferâizî Zâde Hüseyin" olarak okunmaktadır. Muhammediye Şerhi olan yazma eserde 158. sayfada 3 adet mühür bulunmaktadır. Ortadaki mühürde "el-Seyyid Muhammed Saîd el-Hâdimî" yazmaktadır. Aynı eserin 209. Sayfada ise 3 adet mühür bulunmaktadır. Bunlardan ikisi dijital ortamda daha net görülebilmektedir ve mühürde "El-Seyyid el-Hâc Ferâizî zâde Hüseyin" yazmaktadır. Mühürler dijital ortamda okunmaya çalışılsa da harflerin hat bakımından incelenmesine uygun olmayıp analiz etmede yeterli değildir ve sanatsal olarak değerlendirilememiştir.

DEĞERLENDİRME

Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesinde yer alan Koyunoğlu arşiv kütüphanesindeki toplam 6119 yazma eserin tamamı dijital ortamda taranarak, mühürlü olan eserler için bir dosya oluşturulmuştur. Oluşturulan 1077 dosya içerisindeki eserler tekrar taranmış ve vakıf mührü taşıyanlar belirlenmiştir. Eser envanter numarası verilerek incelenen dosyalardan okunabilen 31 adet mühür farklı eserlerde benzerlik gösterdiği için çalışma kapsamında 41 adet katalog oluşturularak incelenmiştir. 10 adet vakıf mührü okunamamıştır. Bu okunamayan vakıf mühürlerine katalogda yer verilmemiş ancak değerlendirme kısmında bu mühürlere değinilmiştir.

Okunabilen vakıf mühürlerinin bulunduğu eser ve mühürler hakkındaki ayrıntılı bilgiler, eserin Müze ve Kütüphanedeki envanter numaraları ile birlikte katalog kısmında değerlendirilmiştir. Mühürler hakkındaki genel bilgiler katalogda Genel Değerlendirme ve Hat Analizi başlığı altında incelenmiştir. Tez çalışmamızı oluşturan vakıf mühürlerinin hat sanatı bakımından değerlendirilmesi yine bu kısımda mevcut olup, görülebilen ölçüdeki mühürler harf ve istif bakımından sanatsal olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra katalogda yer alan envanter bilgileri ayrıca tablo şeklinde tez içeriğinde ek olarak bulunmaktadır (EK 1).

Okunabilen vakıf mühürlerinden 10628 envanter numaralı mühür ile 12875 envanter numaralı mühür, aynı mühür metnine sahip olsa da 10628 envanter numaralı eser Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olup oval formdadır. 12875 envanter numaralı mührün dili Arapça olup mühür şekli yönünden dikdörtgen forma yakın sekizgendir.

11603 ile 11625 envanter numaralı mühür ile 11882-11901-12953 envanter numaralı mühürler, 12016-12021-12659 envanter numaralı mühürler, 15056-15090-15096 envanter numaralı mühürler ve 14704 – 11338 envanter numaralı mühürler mühür dili, mühür metni, mühür şekli yönünden aynı olup farklı eserlerde yer almaktadır.

İncelediğimiz mühür yazı türleri genellikle tâlik ve sülûs yazılarını oluştururken sanatsal bir yazı olmayan mühürlerde mevcut olup katalogda envanter bilgileri içerisinde ve genel değerlendirme ve hat analizi kısmında yer verilmiştir.

Vakıf mühür şekilleri genellikle oval veya dairevi formda oluşturulmuştur. Bunu yanısıra bazı mühürlerde enine sivri oval, sekizgen ,yuvarlak ve dikdörtgen forma yakın sekizgen mühür şekilleri de bulunmaktadır.

Okunamayan mühürler hakkında;

12561-4 envanter numaralı eserde bulunan bir adet mühür, yoğun mürekkep dağılması yüzünden okunamamıştır. İlk sayfada Arapça'da fiillerin tasnifi konusu işlenmiştir. Alt kısımda Arapça el yazısı ile "Keşfü'z-Zünûn 1806" yazmaktadır.

11119-2 envanter numaralı eserin orta sayfalarında berkenar olarak basılmış 4 adet mühür, yoğun mürekkep dağılması nedeniyle okunamamıştır.

11218 envanter numaralı eserin ilk sayfasında bulunan mühür okunamamıştır. Ancak mührün üzerine el yazısı ile "Yahya Zâde mülküdür" yazılmıştır.

Resim 132 11218 envanter numaralı eser mühür detayı

11499 envanter numaralı eser Davud (a.s) yıldızı olarak da bilinen, Selçuklu arması motif olarak işlenmiş mühür üzerinde "vakıf" kelimesi dışında okunamamıştır. Ayrıca Osmanlı Türkçesi el yazısı ile " Bu vakfın sahibi Ulaş kazasında, Çakır karyesinde Abdulcelil oğlu Muhammed merhumundur, okuyan merhumu fâtiha ile yâd îde" yazılmıştır. Mühür okunamadığı için yazı karakteri ve sanatsal özelliği ile ilgili bir açıklama yapılamamıştır.

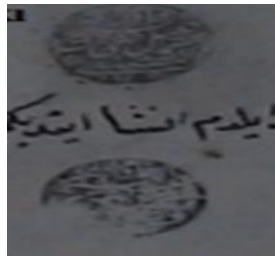
Resim 133 11499 envanter numaralı eser mühür detayı

10072 envanter numaralı eserde oval formda istiflenmiş ve tâlik yazıyla yazılmış olduğu görülmektedir. Harfler tam okunamadığı için detaylı bir analiz yapılamamıştır.

Resim 134 10072 envanter numaralı eser mühür detayı

11317 envanter numaralı eserde Hâtıme olarak adlandırılan son sayfada "Ketebhu'l-fakîr el-hakîr hâdimü'l-fukarâ el-Şeyh İsmail Hakkı el-Nakşebendî ibn Sergerde el-Hâc Timur Ağa, 'afa Allahu 'anhu ve 'an cem'îil-müminîn. Âmin" yazmaktadır. Alt kısımda 2 adet mühür bulunmaktadır. Ancak mühür metinleri okunamamıştır. Mühürlerin üzerinde Arapça el yazısı ile "Ketebhu'l-fakîr el-hakîr hâdimü'l-fukarâ el-Şeyh İsmail Hakkı el-Nakşebendî ibn Sergerde el-Hâc Timur Ağa, 'afa Allahu 'anhu ve 'an cem'îil-müminîn. Âmin" yazmaktadır. Mühür okunamadığı için yazı karakteri ve sanatsal özelliği ile ilgili bir açıklama yapılamamıştır.

Resim 135 11317 envanter numaralı eser mühür detayı

Bahsettiğimiz eserler dışında 10537-12099-12363-5071-10042 envanter numaralı eserlerde de vakıf mührü olup görüntü kalitesinden dolayı okunamamıştır.

Birçok alan içerisinde ele alınabilen mühürler tez konumuz dâhilin de bilgilendirilmiş olsa da yine de geniş değindiğimiz hususlar ile araştırmalarımız başka alanlara da kaynak niteliği taşımaktadır.

Mühürlerde hat sanatının neredeyse hemen hemen her türünün uygulanabilir olması ile hakkâkın bunu bir hattat olarak mühürlere ince işçilik ile yansıtması mühür sanatının aynı zamanda hattın bir kanadını teşkil ettiği gözler önüne sermektedir ve tez çalışmamızda da mühürler bu minval doğrultusunda hat bakımından değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi yazma eserlerdeki vakıf mühürlerinin hat sanatı açısından incelenmesinin yapıldığı bu çalışmada; Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu arşiv kütüphanesinde 6119 yazma eser bulunmaktadır. Bu yazma eserlerde 1077 tane dosya oluşturularak 5 tanesi aynı olmak üzere toplamda 31 adet vakıf mührü saptanmıştır. Yapılan araştırmada bazı mühürlerin birden çok tekrar ettiği tespit edilmiş ve bunların içinden farklı olan mühürlerde dâhil oluşturulan 41 katalogda tez kapsamında analiz edilmiştir.

Ayrıca yazma eserlerde bulunan vakıf mühürlerinin hat sanatı bakımından istif düzeni harf yapısı açısından mukayeseler yapılmış ve mühürdeki yazıların estetik durumları ile ilgili yorumlamaya yer verilmiştir.

Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu müze ve kütüphanesi yazma eserlerdeki vakıf mühürlerinin hat sanatı bakımından ele alınması itibarı ile belirli bir değere sahip olan tez çalışmamızda, konuya farklı olarak bir de mührün hat sanatı ile ilişkisine bakılarak Mührün diğer sanatlara da dâhil olan bir sanattın olduğunu bu bağlamda hakkâk ve hattat yakınlığı hipotezine varılmıştır. Bu açıdan tez çalışmasında bir konuyu Bu bakış açısından ele almanın önemi arz edilerek disiplinler arası yaklaşımın önemi vurgulanmış geleneksel Türk sanatları açısından olan bir çalışma ve araştırma alanlarının zenginleştirilmesinde katkı sağlaması amacını gütmektedir.

Sonuç olarak; Kültür ve medeniyet tarihimizin önemi olan haiz verilerin toplanılıp sergilendiği mekânlar olan müzeler ve kütüphaneler insanlığın hafıza kayıtlarıdır. Aynı doğrultuyu taşıyan geleceğe aktarılmasında önemli değere sahip olan geleneksel sanatlar ise bu taşıdığı önemi koruması ve sürdürebilmesi konusunda yapılacak diğer akademik araştırmalara ışık tutarak talep olan çalışmaların meydana getirilmesi de çalışmamızın amacıyla birlikte arzu edinilen bir temennidir.

Bu minval üzerine tez konusu alınan çalışmamız elbette ki muhteva genişliği ve zenginliği dolayısı ile değinilmesi mümkün kılınmayan ihtivaya sahip olabilir işte bununla birlikte çıkış şekli, konuyu ele alış şekli ve konunun metodolojisiyle

alanında da ileride yapılacak benzeri bir çalışmalara; gerek bir kaynak teşkil etmesi gerek tez ile buna varılması, bu çalışmamızın nihâi amaçlarının başındadır.

KAYNAKÇA

- Ali Fuat Baysal. “Musaf Tezyinatının Tarih İçindeki Gelişimi”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 10/365-386 (2010).
- Ali Şakir Ergin. “Fenni Efendi”. *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 12, 1995.
- Berna İşbilir Aydın. *Kimlik Betimleyici Tasarımlar: Mühürler*. Cumhuriyet Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Can Yılmaz, Recep Gün. *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012.
- Çiğdem Önkol Ertunç - İclal Beştav. “Fransız Milli Kütüphanesinde Bulunan 482 Envanter Numaralı Mushafın Tezyini Açından Değerlendirilmesi”. *Konya Sanat, Necmettin Erbakan University*, 49-63. <https://doi.org/10.51118/konsan.2020.4>
- Emine Yeniterzi, Semra Tunç. “Osmanlı Mühür Sanatı ve Klasik Türk Şiirinde Mühür”. *Turkish Studies* 8/1 (2013), 2633-2650. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4307>
- Ferit Devellioğlu. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitap Evi, 14. Basım, 1997.
- Fevzi Günüş. *XV-XX. Yüzyıl Osmanlı Dinî Mimarisinde Celî Sülüs Hattı Uygulama ve Teknikleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.
- Günay Kut, Nimet Bayraktar. *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*. İstanbul, 2021.
- Hasan Özönder. *Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri Terimleri Sözlüğü*. Konya, 2003.
- Hasan Yaşar. *Ahmet Rasih İzzet Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi Rehberi*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi, 2012.
- İsmail Hakkı Baltacıoğlu. *Türklerde Yazı Sanatı*. Ankara, 1993.
- Kadir Sakoğlu. *Keçiören Estergon Kalesi Kültür Merkezi Etnografya Müzesinde Bulunan Hat Levhaları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Mehmet Zeki Kuşoğlu. “Hakkâklık”. *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.

- 15/204-205. Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1997.
- M.Hüsrev Subaşı. *Geleneksel Türk El San'atlarından Yazıya Giriş Tarihçe/ Türler/ Malzeme/ Meşkler Ve Örnekler*. İstanbul: Dersaadet Kitabevi, 1997.
- Muhittin Serin. *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*. İstanbul, 4. Basım, 2010.
- Muhittin Serin. *Hattat Şeyh Hamdullah*. Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 2. Basım, 2007.
- Mustafa Çağrııcı. “Yaratma”. *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/324-329. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2013.
- Mustafa Yıldırım. *İslam Sanatı ve Estetiğinin Temelleri*. Ankara, 2012.
- Nihat Boydaş. “İslâm Hat Sanatında Ritm”. *GÜEF Dergisi Ankara* 4/1 (1988), 301.
- Suut Kemal Yetkin. *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1947.
- Süleyman Berk. *Devlet-i Aliyye'den Günümüze Hat Sanatı*. İnkılab Yayınları, 2013. Basım, ts.
- Şerife Tali. “Kayseri Etnografya Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Mühürleri Üzerine Bir Değerlendirme” 6/27 (2013).
- Turan Koç. *İslâm Estetiği*. İsam Yayınları, 2012.
- Uğur Derman. “Hat”. *Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/427-437. İstanbul: Türkiye Diyânet Vakfı Yayınları, 1997.
- Yazır, Mahmut Bedreddin; Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I., Diyanet İşleriMahmud Bedreddin Yazır. *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli I.*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1972.

EK 1 Mühür Envanter Kayıt Bilgilerinin Bulunduğu Exel Tablosu

Katalog No	Envanter Numarası	Eser Adı	Eser Müellifi	Eser Yayın Tarihi	Eser Dili	Cilt Özelliği	Mühür Türü	Mühür Metni	Mühür Dili	Mühür Yazı Türü	Mühür Şekli
1	Y10253	Tezkiretül-Kurtubî	Muhammed B.Ahmed Ebi Bekr B.Ferece,M.V.671 H.	IX. H.Y.Y	Arapça	Kapaklar Deri (Şemseli),Sirt İmitasyon	Vakıf	El-Seyyid Hasan - Kâdı Mustafa	Arapça	Tâlik	Oval
2	Y10280	Şerh'u Hidâyetü'l- Hikme	Hüseyin B.Muinuddin El-Meybedi,M.V.870 H.	Belirsiz	Arapça	İmitasyon	Vakıf	Kuddûsî Ahmed Fıddî Halife-i Kâdirî Bende-i Mevlevî, Sene, 1266	Osmanlı Türkçesi	Tâlik	Oval
3	Y10628	Şerh ve Terceme-i Vasiyetnâme-i Birgivi	Şeyh Ali el-Sadrî el-Konevî	1105H.	Osmanlı Türkçesi	Sırtı Meşin,Kapaklar Karton,Miklepli	Vakıf	İsmail	Osmanlı Türkçesi	Tâlik	Oval
4	Y10850	Muhammediye	Yazıcızade Muhammed B.Selahaddin-M.V.855 H.	1000 H.	Osmanlı Türkçesi	İmitasyon	Vakıf	El-Fakîr Muhammed b. Yusuf el-Hakîr	Arapça	Sanatsal Bir Yazı Değil	Serbest
5	Y10950-1	Kitâb'u Secâvendnâme el-Tayfurî	Muhammed b. Tayfur el-Gaznevî el-Secâvendî, (ö. 560/1165)	1113 H.	Arapça	İmitasyon	Vakıf	Seyyid Şükrü b. Hüseyin	Arapça	Tâlik	Oval
6	Y10955	Şerhu Tehzibi'l-Mantık Ve'l-Kelam	Abdullah B. El-Huseyn El-Yezdi-M.V.1015 H.	1177H.	Arapça	İmitasyon	Vakıf	Muhammed Hüseyin Ali	Osmanlı Türkçesi	Tâlik	Dairesel
7	Y10990-91	El- Fetâvâ el-Sufiyye Fi Tarikati'l-Behâiyye	Fazlullah Muhammed b Eyyüb, Ö, H, 666	983H.	Arapça	Deri,Miklebi Kopmuş	Vakıf	Min İbn Şeyh Hâfız Ömer b. Şeyh el-Hâc Ali Efendi ibn Şeyh el-Hâc İbrahim Efendi el-Burdurî	Arapça	Sanatsal Bir Yazı Değil	Dairesel
8	Y11244	Vakfiyye	Musahib Şehriyari Küçük Mehmed Ağa	1179 H.	Osmanlı Türkçesi	Vinleks	Vakıf	Umûr - Ahmed Necib	Arapça	Tâlik	Oval
9	Y11338	Avârifu'l-Ma'ârif	Es-Suhreverdi,Şihabeddin Ebu Hafs Umer B. Muhammed-V.632/H.	1132 H.	Arapça	Sırtı Ve Bir Kapağı İmitasyon Diğer Kapağı Deri,Şemseli,Miklepli	Vakıf	Kad vukife hâza'l- kitâbü's-Şerif el-Seyyid el-Hâc Zeynelabidin b. el-Seyyid Abdurrahman el-med'û bi-Çavuşzâde el-Furkânî 'alâ evlâdihî ve evlâdü evlâdihî bi-şartin en lâ yurhan ve lâ yubâ' ve lâ yuğayyer"	Arapça	Sülûs	Oval
10	Y11401	El-İtkanu Fi Ulumi'l-Kur'an	Es-Suyuti,Abdurrahman B.Ebu Bekir	1030 H.	Arapça	Deri,Şemseli,Miklebi Kopmuş	Vakıf	Merhûm Harpûtî Kazasker Seyfeddin İsmâ'il Efendi'nin Vakfıdır 1305	Osmanlı Türkçesi	Tâlik	Dairevi
11	Y11603	Edebu'l Kadi Ala Mezhebi El-İmam Ebu Hanife	El-Hassaf Ebu Bekr Ahmed B.Ali Er-R-M.V.261H.	1199H.	Arapça	Deri,Gömme Şemseli,Miklepli	Vakıf	Vukife hâze'l-kitab li-Vechillahi Teâla el-Emir Mustafa Kethûda Rezzâz, Sene, 1159	Arapça	Sanatsal Bir Yazı Değil	Oval
12	Y11625	İhtiyar Lita'lili-L Muhtar	Ebu-l Fadl Mecduddin Abdullah B.Mahmud-M.V.683H.	809H.	Arapça	Deri,Şemseli	Vakıf	Vukife hâze'l-kitab li-Vechillahi Teâla el-Emir Mustafa Kethûda Rezzâz, Sene, 1159	Arapça	Sanatsal Bir Yazı Değil	Oval
13	Y11832	Hikaye-İ Mergûbe	Belirsiz	Belirsiz	Osmanlı Türkçesi	Sırtı İmitasyon Kapaklar Karton	Vakıf	Oldu bi-Lutf-i Mennân Vakf-ı el-Hâc Osman Sene 1114	Osmanlı Türkçesi	Sülûs	Dairevi
14	Y11882	Mevaidu'l İrfan ve Avaidu'l-İhsan	Muhammed Niyazi-i Mısıri El-Malati	1299 H.	Arapça	Sırtı Bez,Kapakları Karton(Kırmızı Kaplı)	Vakıf	Eyüp'te Davud Ağa Mahallesinde Ser Tarîk-Zâde Dergâh-ı Şerifine işbu kitap, hârice çıkarmamak şartıyla vakf olunmuştur. 1299	Osmanlı Türkçesi	Sülûs	Oval
15	Y11901	Risale-I Atvar-I Seb'a	Ümmi Sinan-zâde Hasan	1299	Osmanlı Türkçesi	Ebrulu Karton Sırtı İmitasyon	Vakıf	Eyüp'te Davud Ağa Mahallesinde Ser Tarîk-Zâde Dergâh-ı Şerifine işbu kitap, hârice çıkarmamak şartıyla vakf olunmuştur. 1299	Osmanlı Türkçesi	Sülûs	Oval
16	Y11979	Envaru't-Tenzil Ve Esraru't-Te'vil	El-Beydavi,Nasiru'd-Din Ebi Said Abdullah-V.692 H.	1100 H.	Arapça	Deri	Vakıf	El-Seyyid Muhammed Abid Zinnur Muhammed	Arapça	Tâlik	Oval
17	Y12021	Şerhu'l-Gücdüvani Lil-Kafiye	Celaeddin el-Gücdevânî	1275 H.	Arapça	Sırtları İmitasyon ,Kapakları Ve Miklebi Desenli Kağıt Kaplı Karton	Vakıf	Vakf-ı Hafız Ahmed Bin Ömer, Sene 1275	Arapça	Tâlik	Oval
18	Y12222	Şerh-i Gülistan-ı Sâ'di	Belirsiz	Belirsiz	Osmanlı Türkçesi – Arapça	Sırtı İmitasyon Kapakları Ebrulu Karton	Vakıf	El-Hamdülillahi ni'me'l-mevlâ 'alâ et-tevfik, ve hüve veliyyü't-t-evfik, Hubise ve Vukife hâzihi el-Nüsha Osman Şehdî 'an Havâcekân Divân-ı Humâyûn fı belde-i Hadim 'alâ talebeti'l-'İlmi, bi-şartin en lâ yuhrac 'an hazânetihâ hutveten ve lâ şıbran"	Arapça	Sülûs	Sekizgen
19	Y12325	Terceme-i Huccetü's-Sema'i Ankaravi	Ismail B.Ahmed El-Bayrami El-An-M.V.1041 H.	1071 H.	Osmanlı Türkçesi	Kahverengi Deri, Şemseli	Vakıf	Hüve'l-Bâki Merhûm Hüseyin Rızâ Bey ibnû'l-Merhûm Sâlih Süfyan Bey aleyhimâ El-Rahmetü ve'l-Gufrânın Rızâ'en lillâhi Te'âlâ Vakfıdır lâ Yubâ'u ve lâ Yurhenu ve lâ Yüste'âru Güre-i Muharrem 1307	Arapça	Tâlik	Dairevi
20	Y12416	Risâletü'n Fi Edebi'l- Bahs ve'l-Munâzara	Es-Semerkandi,Şemseddin M.B.Eşref-M.V.600 H.	1098 H.	Arapça	Kırmızı Deri	Vakıf	Mazhar-ı Lutf-i Celil Vakıf Tuzcuzâde el-Hâc Halil 1221	Osmanlı Türkçesi	Sülûs	Dairevi
21	Y12659	Manzume Fi'l-Fık'h'ül-Haneî	Belirsiz	Belirsiz	Arapça	Sırtı Deri, Kapakları Karton	Vakıf	Vakf-ı Hafız Ahmed bin Ömer, Sene 1275	Arapça	Sülûs	Oval
22	Y12859	Hediyetü'l-Vehbi (Feraiz)	Vehbi Efendi.Feraizci-M.V.1186 H.	Belirsiz	Osmanlı Türkçesi	Kırmızı Deri	Vakıf	Vakıf Sadr-ı Sâbık El- Seyyidin el-Hâc Muhammed Paşa ibn El-Hâc Yusuf ağa ibn el-Hâc Hüseyin	Osmanlı Türkçesi	Tâlik	Oval
23	Y12865	Haşiyetü Ala Haşiyetü'l-Cürcanî Ala T.Keşşaf	Sa'di Çelebi,Sadullah B.İsa-M.V.945 H.	944 H.	Arapça	Miklepli, Şemseli, Deri	Vakıf	Vakafe hâza'l-Kitâb Halil Hamid Paşa bi-Şarti en lâ Yuhrace min Hızânetihî 1196	Arapça	Tâlik	Dairevi
24	Y12875	El-Inaye Fi Şerhi'l-Hidaye	El-Baburti,Ekmelüddin Muhammed B.Ma-M.V.786 H.	Belirsiz	Arapça	Şemseli Deri	Vakıf	İsmail	Arapça	Tâlik	Dikdörtgen Forma Yakın Sekizgen
25	Y12953	Terceme-I Zübdetü'l-Hakaik Fi Keşfi'r-Rekaik	Aynü'l-Kuzat El-Hemedani M.V.525 H.	1290 H.	Arapça	Sırtları Deri Kapakları Sarı Karton	Vakıf	Eyüp'te Davud Ağa Mahallesinde Ser Tarîk-Zâde Dergâh-ı Şerifine işbu kitap, hârice çıkarmamak şartıyla vakf olunmuştur." 1299	Osmanlı Türkçesi	Sülûs	Oval
26	Y13600	Künhü'l-Ahbâr	Ali,Mustafa B.Ahmed-M.V.:1008 H.	1035 H.	Osmanlı Türkçesi	Deri, Şemseli	Vakıf	Vâkıfu hâza'l-Kitâb Mehmed İbrâhim b. Kemâleddin b. Ahmed b. Mustafa b. Halil b. Kâsım b. Hacı Safâ eş-Şehir bi-Taşköprüzâde alâ Evlâdihî ve Evlâdî Evlâdihî	Arapça	Tâlik	Daire
27	Y13817	Müfid Ve Muhtasar / Divân-I Şeyh İbrahim Aksarayî	Belirsiz	Belirsiz	Osmanlı Türkçesi	Sırtı Deri, Kapakları Ebrulu Karton	Vakıf	Vakfe-ı hâza'l-Kitâb es-Seyyid Abdulkâdir eş-Şehir bi-Emir Hâce el-Üsküdarî bi-Câmî'i Vâlide Sultan el-Atık fı'l-Üsküdar Sânehullâhu Te'âlâ ani'l-Ekdâr 1135	Arapça	Sülûs	Oval
28	Y15056	Silsile-i Celvetiyye	Bursevi,İsmail Hakkı Celveti-Vef.1138 H.	1281 H.	Osmanlı Türkçesi	Sırtları imitasyon Yamalı, Kapakları Ve Miklebi Ebrulu Karton	Vakıf	Hâdimü'l-Fakîr el-Şeyh İsmail Hakkı el-Nakşebendî	Arapça	Tâlik	Daire
29	Y15090	Risale-İ Mirat	El-Burusevi, İsmail Hakkı-V.1138 H.	Belirsiz	Osmanlı Türkçesi	Ebrulu Karton	Vakıf	Hâdimü'l-Fakîr el-Şeyh İsmail Hakkı el-Nakşebendî	Arapça	Tâlik	Daire
30	Y15096	Esrar-Name	Şeyh-i İlähi el-Nakşebendî-V.896 H.	Belirsiz	Osmanlı Türkçesi	Sarı İmitasyon	Vakıf	Hâdimü'l-Fakîr el-Şeyh İsmail Hakkı el-Nakşebendî	Arapça	Tâlik	Daire
31	Y9954	El-İnaya Fi Şerhi-L Hidaye	El-Baburti,Ekmeluddin Muhammed B.M.	957H.	Arapça	Deri	Vakıf	Vakafe hâza'l-Kitâb Halil Hamid Paşa bi-Şarti en lâ Yuhrace min Hızânetihî 1196	Arapça	Tâlik	Dairevi
32	Y9989	İhya-U Ulumiddin	İmam Gazali Ebu Hamid Muhammed el-Gazâlî	679H.	Arapça	Karton	Vakıf	Vakf-ı Kâsım Ser-Mi'mârân-ı Hâssa der Nezd-i Dâru'l-Hadis bi-Kurb-i Şehzâde Sene 1059	Arapça	Tâlik	Daire
33	Y10075	Ed Durru-L A'la Bi-Şerhi'd- Devri-L A'la Li -İbnü Arabî	Mehmed Taflati El-Halveti	Belirsiz	Arapça	Meşin	Vakıf	Eyüp'te Davud Ağa Mahallesinde Ser Tarîk-Zâde Dergâh-ı Şerifine işbu kitap, hârice çıkarmamak şartıyla vakf olunmuştur." 1299	Osmanlı Türkçesi	Sülûs	Oval
34	Y12016	Er-Reşadu Fi Şerhi'l-İrşad	Muhammed B.Şerif El-Haseyni	870 H.	Arapça	Sırtları Deri, Kapakları Ve Miklebi Ebrulu Karton (Yıpranmış)	Vakıf	Vakf-ı Hafız Ahmed Bin Ömer, Sene 1275	Arapça	Tâlik	Oval
35	Y10043	Risale-i Şeyh Arslan Dimeşki - Risale-i Vahdet-i Vücüd Li's-Şeyh Abdülgani el-Nablusi.	Şeyh Arslan Dimeşk - Abdülgani En-Nablusi	Belirsiz	Arapça	Meşin, Karton	Vakıf	Eyüp'te Davud Ağa Mahallesinde Ser Tarîk-Zâde Dergâh-ı Şerifine işbu kitap, hârice çıkarmamak şartıyla vakf olunmuştur." 1299	Osmanlı Türkçesi	Sülûs	Oval
36	Y12400	El-Matlabü'l-Beyân Fi Menâsiki'l-Hac	Sinan Efendi	1148 H.	Osmanlı Türkçesi	Sırtı İmitasyon, Kapakları Ve Miklebi Karton	Vakıf	Abdülkerim	Arapça	Tâlik	Sekizgen
37	Y13943	Menasikü'l-Hac	Kadı-Zade,Muhammed B.Ahmed	Belirsiz	Osmanlı Türkçesi	Yeşil Bez Kaplama Deri(Yıpranmış),Şemseli, Miklepli	Vakıf	Hulûsî Reyhân – Reyhan Hulusi-13943 -Vakıf Kütüphanesine Bi Ravzay-i Hazreti Hayrû'l-Beriyye, 1256	Osmanlı Türkçesi	Tâlik	Dairevi
38	Y14704-14705	Divan-I Cami - Na't Mea Minyatür	El-Cami,Monla Abdurrahman-M.V.898 H.	950 H.	Farsça	Deri(Minyatürlü),Miklepli	Vakıf	Kad vukife hâza'l- kitâbü's-Şerif el-Seyyid el-Hâc Zeynelabidin b. el-Seyyid Abdurrahman el-med'û bi-Çavuşzâde el-Furkânî 'alâ evlâdihî ve evlâdü evlâdihî bi-şartin en lâ yurhan ve lâ yubâ' ve lâ yuğayyer"	Arapça	Sülûs	Oval
39	Y12526	Şerhü Akaidü'l-Azudiyye	Ed-Devvani Es-Siddiki M.B.Es'ad-M.V.908 H.	1166 H.	Arapça	Sırtı Bez Yamalı, Kapakları Ebrulu Karton	Vakıf	El-Seyyid Ahmed El-Hâdimî Zâde Vakfolunmuştur	Osmanlı Türkçesi	Tâlik	Oval
40	Y5038	Mefatihü'l Cinan Ve Mesabih El Cenani(Fi Şerhi Şir'atil-İslâm)	Ya'kub B. Seyyid Ali El-Meymûnî-Vef.931 H.	964 H.	Arapça	Deri,Şemseli(Gömme),Zencerekli(Miklebi Kopmuş)	Vakıf	Vakf-ı Rıdvân	Arapça	Tâlik	Enine Sivri Oval
41	Y11040	Muhammediye Şerhi	Yazıcızade Muhammed B.Selahaddin-M.V.855 H.	1029H.	Osmanlı Türkçesi	Sırtı Ve Bir Kapağı İmitasyon, Diğer Kapağı Deri, Miklebi Kopuk	Vakıf	El-Seyyid Muhammed Said El-Hâdimî" -"El-Seyyid El-Hâc Ferâizi Zâde Hüseyin	Arapça	Tâlik	Sekizgen-Oval